

ORVOSI KÖNYVTÁRAK MEDICAL LIBRARIES

*A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének hivatalos lapja
Official Journal of Hungarian Medical Library Association*

2018. 15. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

KÖSZÖNTŐ / EDITORIALS	3
HÍREK / NEWS	4
<i>A MOKSZ vezetőségi üléséről</i>	4
<i>Megújult az MTMT felülete</i>	4
ESEMÉNYEK / EVENTS	5
<i>Pogány György: Látogatás a Sziklakórházban</i>	5
HONLAP / HOMEPAGE	8
Vizvári Dóra: A MOKSZ weboldala	8
ÖTLETBÖRZE / BRAINSTORMING	13
<i>Dr. Gracza Tünde, Szabolcsi Csilla: A Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtár újabb szolgáltatása: a Munkatársak archivuma</i>	13
EREDETI KÖZLEMÉNYEK / ORIGINAL ARTICLES	15
<i>Pogányné Dr. Rózsa Gabriella: A Honvédorvostól a Honvédorvosig. Jubileumi visszatekintés az egyetlen magyar katoniorvosi szakfolyóirat 130 évére / From Honvédorvos to Honvédorvos. Jubilee retrospection on the 130 years long history of the only one Hungarian journal of military medicine</i>	15
<i>Dr. Gracza Tünde: A Semmelweis serleg történetéhez / To the history of Semmelweis cup</i>	35
ÖSSZEFOGLALÓ KÖZLEMÉNYEK / REVIEW ARTICLES	41
<i>Pogány György: Az írás ördöge: Németh László drámája Semmelweisről</i>	41
KIÁLLÍTÁSOK / EXHIBITIONS	52
<i>Méreg Martin, Dr. Pohánka Éva: Centenáriumi kiállítás-bemutató „...a pozsonyi egyetem nem akar filiáléja lenni a budapestinek...”. Emlékezés a 100 éve megalapított pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Karára (egyetemtörténeti kiállítás) / “...the university of Bratislava will not be the filia of Budapest...”. Remembrance of the Faculty of Medicine of the Hungarian Royal Elisabeth University of Bratislava, founded 100 years ago (university history exhibition)</i> ..	52
<i>Dr. Kótyuk Erzsébet: 200 éve született Semmelweis Ignác. A jeles évfordulóhoz kapcsolódó események az anyák megmentőjének szülőházában</i>	59
INNEN-ONNAN / FROM HERE AND THERE	62
<i>Bíró Beáta: Mozaikok a Tolna megyei Balassa János Kórház életéből</i>	62
<i>Pogány György: Dr. Dörnyei Sándor kapta 2018-ban a Füzéki István-emlékérmet</i>	64
<i>Besse Péter: Beszámoló címszavakban a XVIII. Országos Dokumentumellátó Rendszer (ODR) konferenciáról. Múlt, jelen és jövő a könyvtárközi kölcsönzésben</i>	65
<i>Bérczy Ildikó: Semmelweis nap a Jahn Ferenc Dél-pesti Kórházban</i>	69
NEKROLÓG / NECROLOGY	71
<i>Grapka Richárdné Vajcsy Márta (1933-2018)</i>	71
SZERZŐI ÚTMUTATÓ / INSTRUCTION FOR AUTHORS	72

Kedves Kolléga! Kedves Olvasó!

Semmelweis Ignác születésének 200. évfordulója alkalmából Magyarország Kormánya az idei évet Semmelweis-émlékévnek nyilvánította. A jeles jubileum alkalmából az „anyák megmentője” emlékének mi is több cikkel adózunk. Külön öröm volt számomra, hogy nem a megszokott írásokat olvashatjuk Semmelweis életéről, munkásságáról. Kiváló korrajzot vetít elénk dr. Gracza Tünde írása a Semmelweis serlegről készült cikkében. Németh László Semmelweisről készült drámájáról, de egyúttal Németh László életéről, betegségéről is sokat megtudhatunk Pogány György írásából. A Semmelweis Orvostörténeti Múzeumnak az évfordulóhoz kapcsolódó tartalmas, sokszínű eseményeit ismerhetjük meg dr. Kótyuk Erzsébet tollából. Bérczy Ildikó a Jahn Ferenc Dél-pesti Kórház Semmelweis napjáról tudósít.

Október 18-án közösen meglátogattuk a Sziklakórházat. Pogány György részletesen beszámol az ott látottakról, hallottakról. Mindenkinek a figyelmébe ajánlom a cikk elolvasását, de főleg azoknak, akik nem tudtak velünk tartani a múzeum meglátogatásakor.

Vizvári Dóra a MOKSZ honlapját, használatát mutatja be adatok segítségével. Kérem, hogy olvassátok, nézzétek át. Hamarosan egy felmérést szeretnénk készíteni, hogy még több visszajelzést kapjunk az oldal hasznosságáról.

December 6-án 13 órától tarjuk a szokásos adventi nyugdíjas találkozónkat a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárával közösen. Helyszíne: SE Központi Könyvtára, Budapest, VIII. ker., Mikszáth Kálmán tér 5. Szentágothai terem. Mindenkit szeretettel várunk!

Minden Kedves Kollégának Babits Mihály Karácsonyi ének c. versének utolsó versszakával kívánok Áldott Ünnepeket:

*„Szeress hát minket is, koldusokat!
Lelkünkben gyújts pici gyertyát sokat.
Csengess éjünkön át, s csillantsd elénk
törékeny játékunkat, a reményt.”*

Dr. Palotai Mária
MOKSZ elnök

2018. október 18-án Budapesten a VIII., Szentkirályi u. 21. szám alatt lévő ÁEEK Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár földszinti olvasótermében tartott vezetőségi ülést a MOKSZ. Az ülésen elnök asszony beszámolt a MOKSZ gazdasági helyzetéről, és a jelenlegi taglétszámról, mely 52 könyvtárat jelent. A Bács-Kiskun Megyei Kórház és az MTA KOKI

könyvtárak megszűntek. A Pető Intézet a Semmelweis Egyetem Pető András Karaként, a debreceni kórházi pedig, mint a Debreceni Egyetem Kenézy Gyula Egyetemi Kórháza működik tovább, ezért önálló MOKSZ tagságuk megszűnt. Jelenleg nincs könyvtárosa az Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet Könyvtárának és az Országos Sportegészségügyi Intézet Könyvtárának, viszont utóbbi vezetősége írásban jelezte, hogy szeretnék tovább működtetni a könyvtárat. A Bajai Szent Rókus Kórház könyvtárába a bejutást az irattáros biztosítja. Szó esett a 2019-ben esedékes vezetőségi választás előkészítéséről, a decemberben megrendezésre kerülő nyugdíjas találkozó szervezéséről, valamint a továbbképzési tervekről, a szakmai napok tartalmáról. A MOKSZ negyedévente megjelenő online szakfolyóirata szerkesztősége gondoskodni fog róla, hogy az *Orvosi Könyvtárak* a jövőben is gazdag tartalommal jelenjen meg. A MOKSZ honlap működtetéséről, tartalmáról, használatáról bemutatott statisztikai összefoglaló lapunk 8. oldalán olvasható. A MOKSZ szakmai továbbképzés keretében 2018. október 18-án 14:45 h-tól tagkönyvtárainak képviselőit a Sziklakórház Atombunker Múzeum (Budapest, I. Lovas út 4/C.) meglátogatására invitálta. A szakmai napról készített beszámoló az 5. oldalon olvasható.

Új szoftver működteti ezentúl az MTMT-t. Az MTMT új szoftverére való átállással a korábbi MTMT portálon található anyagok egy része elvesztette érvényességét. Az új portálra folyamatosan helyezik el a régi portál még aktuális tartalmait és a hamarosan megszűnő MTMT2 átállás portál oktatási segédleteit. Mindezek

miatt az adatfelvitel az MTMT-be 2018.09.30. 0:00-tól november 1-ig, az új szoftver bevezetéséig szünetelt. Az új rendszer megismerésére a <https://www2.mtmt.hu/> címen volt lehetőség. Ezen a portálon az MTMT új szoftverére átállással kapcsolatos információk, oktató anyagok és az MTMT2 béta változata volt található, amelyben ki lehetett próbálni az új felületű adatbázis működését és oktatni lehetett a használatát. Az MTMT2 oktató rendszerében az új adatfelvitel és módosítások megmaradtak. Az MTMT-ből a 2018. március 22-i teljes tartalom bekerült. Bejelentkezni a 2018. szeptember 30-án érvényes felhasználói névvel és jelszóval lehetett: <https://oktatas.mtmt.hu/frontend/>. Az MTMT2 gyakorló rendszerében az új adatfelvitel és módosítás minden éjjel kitörölt. Az adatbázis fejlesztői azt tanácsolják a felhasználóknak, hogy a november elsején érvénybe lépett új rendszer használata során kezdetben kellő megfontoltsággal járjanak el. Az első belépés előtt érdemes elolvasni az erre a célra készített *Rövid útmutatót*, a használathoz pedig a *Szerzőknek szóló* részletes útmutatót is.

Forrás: <https://www.mtmt.hu/>

Látogatás a Sziklakórházban

Pogány György ny. könyvtárigazgató

E-mail: bibliofil52@gmail.com

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége szakmai továbbképzése keretében 2018. október 18-án a budai Vár alatt található Sziklakórházba szervezett látogatást. A rendezvény nagy érdeklődést váltott ki, 32 személy jelentkezett a programra, így két csoportban, két idegenvezető kalauzolásával járhattuk be a különleges helyszínt és ismerhettük meg történelmüket. A Sziklakórház történelmünk két tragikus időszakában, a második világháború alatt és az 1956-os forradalom és szabadságharc idején végzett konkrét gyógyító munkát, a szocializmus évtizedeiben az intézményt mint atombunkert és titkos légókórházat tartották készenlétben. Hogy mennyire állta volna meg a helyét egy esetleges atomháborúban, az szerencsére nem derült ki.

A budai Várhegy alatti természetes barlangrendszer szisztematikus feltárása az 1930-as években kezdődött, 1935-ben a járatok egy részét „látványossági barlang”-ként megnyitották a nagyközönség előtt. Azonban mégsem turisztikai sétahely lett az összesen több kilométer hosszúsági járatokból álló rendszer, a történelem más sorsot szánt a természetes képződménynek. 1937-ben az addig feltárt és nagyjából az Úri utca alatti barlangszakaszon alakították ki a légmentes riasztóközpontot, ahonnan egy esetleges – és tragikus módon nem sokára be is következett – háború, illetve légitámadás esetén a légvédelmi szirénákat szándékoztak működtetni. Ezzel lényegében eldőlt a barlangrendszer XX. századi sorsa. Amikor 1939-ben kirobbant a második világháború, a kiterjedt járatokat óvóhelynek kezdték kialakítani, illetve a légmentes riasztóközpontot bővítették egy elsősegélynyújtó hellyel. A háborús helyzet 1942-1943-ra nyilvánvalóvá

tette, hogy a fővárost is elérheti a frontvonal, ezért az elsősegélynyújtó hely kórházzá fejlesztését határozta el a Főváros. A munkálatok 1944 elején fejeződtek be és február 23-án nyílt meg a Lovas út 4. szám alatt a Székesfőváros Sebészeti Szükségkórháza elnevezésű, háborús vészhelyzetre tervezett bombabiztos egészségügyi intézmény. Mondhatni, hogy az utolsó pillanatban, hiszen az addigi szórványos légitámadások után 1944 nyarától rendszeresen bombázták az angolszászok majd a szovjetek a fővárost és az év végén megkezdődött Budapest hónapokig tartó és szinte felfoghatatlan pusztulással járó ostroma.

A kialakított szükségkórház felszerelése a maga korában nagyon korszerű volt, saját áramfejlesztővel, szellőzőrendszerrel és röntgennel rendelkezett. Egyedül az ivóvízellátás volt problematikus. Eredetileg 60 ágyásra tervezték, de csakhamar 120 személy elhelyezésére bővítették, azonban az ostrom hetei alatt volt olyan időszak, hogy több száz sebesült katona és polgári személy zsúfolódott össze a kórház kórtermeiben és folyosóin. Az intézmény nem volt önálló, a Budán működő Új Szent János Kórház alá rendelték, élelmezését is onnan látták el; igazgatója, Kovács István főorvos és személyzetének egy része is a Jánosból került ki, ugyanakkor nagyon sok önkéntes orvos és ápoló dolgozott a szükségkórházban. Részben olyanok, akik az ostrom alatt ott találtak menedéket, de sokan voltak valódi önkéntesek is, az ápolónők között három főrangú hölgy is szolgált, Horthy István kormányzóhelyettes özvegye, gróf Edelsheim Gyulai Ilona, gróf Széchényi Ilona és gróf Andrássy Ilona.

Nagyjából 1944 decemberéig a helyzet bár nagyon nehéz volt, de kezelhetőnek tűnt. A nyilasterror ellen Friedrich Born, a Nemzetközi Vöröskereszt megbízottja lépett fel és sikerült a Sziklakórházat a genfi szervezet védelme alá helyezni, ezenkívül mintegy 15.000, mentességet biztosító védlevelet adott ki. December végére azonban a szovjet csapatok elvágták a Sziklakórház és anyaintézménye között az érintkezést, roppant súlyos helyzet alakult ki, nem volt élelmiszer, víz, gyógyszer, kötszer – a helyzet tragikusra fordult. A sebesültek nagyon sokszor nem is sérüléseik miatt, hanem a kialakult fertőzések következtében haltak meg. Steinert Ágota irodalomtörténész az ostrom alatt négy éves volt, édesapja, dr. Steinert Gyula orvos a Sziklakórházban szolgált és családját is ott helyezte el. Steinert Ágota Atlantiszból még harangoznak című visszaemlékezésében idézte fel az ostrom iszonytató emlékeit és bár kisgyerekként sok mindenre nem emlékezett, emlékezhetett, felhasználta memoárjához édesapja naplóját, amelyből a maga kendőzetlen valóságában tárul az olvasó elé a Sziklakórház élete.

Az ostrom lezárulta után 1945 júniusáig működött, akkor a Főváros bezáratta. Egy ideig a Vírus Oltóanyagtermelő Intézet foglalta el a helyiségeket, majd 1950-ben a Magyar Dolgozók Pártja határozatot hozott a kórház helyreállításáról. A felszerelt és berendezett kórház 1956 októberének végén kezdett működni. Az intézmény Máthé András főorvos vezetésével gyógyította a forradalmárokat, a karhatalmistákat és a sebesült szovjet katonákat is, vagyis nem tett különbséget a sérültek között. Örömteliblebb események is történtek a kórházban, több szülést is levezetett az intézmény személyzete. A forradalom után újabb döntés született a Sziklakórház fejlesztéséről, ezúttal 1958 és 1962 között egy

esetleges atomtámadás ellen is megvédő titkos intézményt kívántak kialakítani. A kórház működtetése változatlanul a János Kórház feladata volt, az ottani orvosok és ápolók rendszeresen végeztek légoltalmi gyakorlatokat a Sziklakórházban. Hogy mennyire nyújtott volna védelmet egy esetleges atomcsapás esetén, az meglehetősen bizonytalan. Feltehetően egy nem közvetlenül a kórháznál bekövetkező robbanásnál a túlélést biztosította volna az azonnali hatások kivédésével, de valószínűleg a sugárveszély ellen hosszabb távon, vagyis az első néhány napot követően nem védett volna. De hát hála Istennek, soha nem derült ki valóságos védelmi értéke.

Hogy milyen borzalmas pusztító erejű az atomtámadás, a Sziklakórházban kiállított és a Japán ellen ledobott két bomba hatását bemutató monumentumok dokumentálják. Döbbenetes képek, egykori tárgyak másolatai szemléltetik az iszonyú erejű rombolást és szembesülhettünk azzal a fenyegetéssel, amelyben a mai idősebb generáció fiatalkorában együtt élni kényszerült. Csak bízni lehet benne, hogy az atomtámadás veszélyével a következő generációk már csak múzeumi kiállítás keretében találkozhatnak. Ezzel a döbbenetes élménnyel zárult a Sziklakórház megtekintése.

(Fotók: Hergovics Erika, Gracza Tünde)

A MOKSZ weboldala

Vizvári Dóra

ÁEEK – Medinfo – Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár

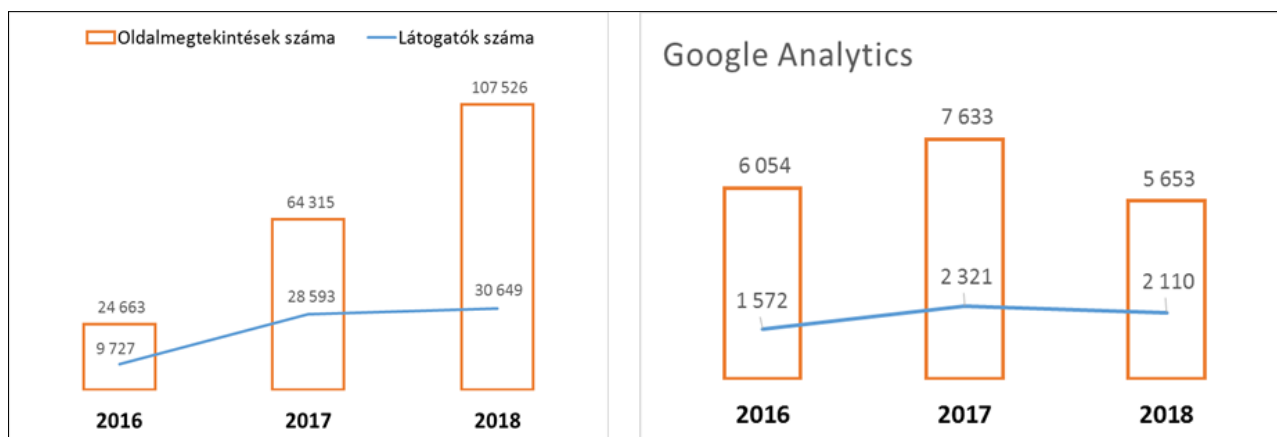
E-mail: vizvari.dora@aek.hu

A MOKSZ új weboldalát 2016 márciusában mutattuk be. A használati statisztikákat is ettől a dátumtól kezdve lehet értelmezni. Két statisztikai rendszer is a rendelkezésünkre áll. Az egyik maga a weboldal szerkesztőfelületén érhető el (Webnode eszközzel készül a weboldalunk), a másik pedig a *Google Analytics*.

A kezdeti bevezetés után nem sokkal saját doménnevet is kapott: www.moksz.org

A használat erősödése egyértelműen látszik a használati statisztika számaiból.

Összehasonlítva a két elemzés számadatait elég nagy különbséget látunk. Az oka pedig az, hogy a Google szemmel láthatólag sokkal alaposabban szűri ki az automatákat, amelyek szisztematikusan pásztázzák végig az internetet.

A hivatkozó „látogatókat” a Webnode statisztikája meg is tudja mutatni. Átnéztem a havonta érkező címekeket, és nagyon sok keresetlen oldalt találtam. Az érthető egészségügyi termékeket árusító oldalak mellett kevésbé érthető szexuális szolgáltatások is nagy számban hivatkoznak a MOKSZ weboldalára. A feltételezett automaták legalább a 45%-át teszik ki az oldalunk látogatóinak.

Egy fontos elem viszont kiderül, a Facebook a leghatékonyabbnak tűnő hirdetési pont.

10 leggyakrabban hivatkozó oldal:

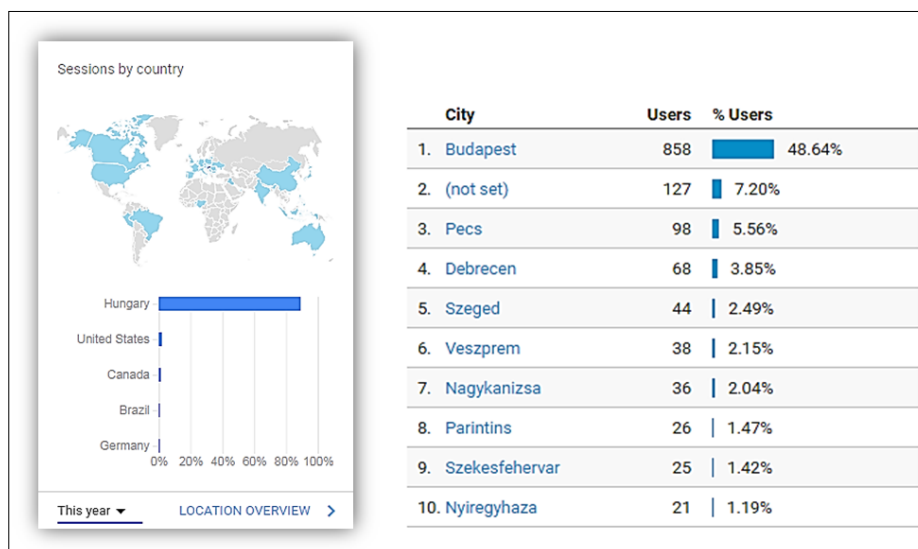
1. <http://m.facebook.com>
2. <https://www.facebook.com>
3. <http://moksz.lib.unideb.hu>
4. <https://buy-meds24.com>
5. <http://lib.semmelweis.hu>
6. <http://webmail.bibl.u-szeged.hu/imp/message.php>
7. <http://www.webdoki.hu/cikk.php>
8. <http://mke.info.hu/konyvtarvilag>
9. <http://podshipniki-nsk.ru>
10. <http://hdwallpapers-free.com>

Ebből a listából is kitűnik, hogy a két és fél év alatt az első 10 helyre bekerült egy orosz automata, egy háttérképekkel foglalkozó weboldal és egy online gyógyszerkereskedő is.

Ha a kevésbé látványos Google Analytics eredményt nézzük, akkor is elmondható, hogy egyre többen használják a MOKSZ weboldalát. A két és fél év alatt (31 hónap) 4913 felhasználó fordult meg a honlapunkon. Ez havonta 158 látogatást jelent. Ha az 52 tagkönyvtárban mindenhol csak egy kolléga nyitotta ki a weboldalt, akkor is heti szinten használják a MOKSZ honlapját.

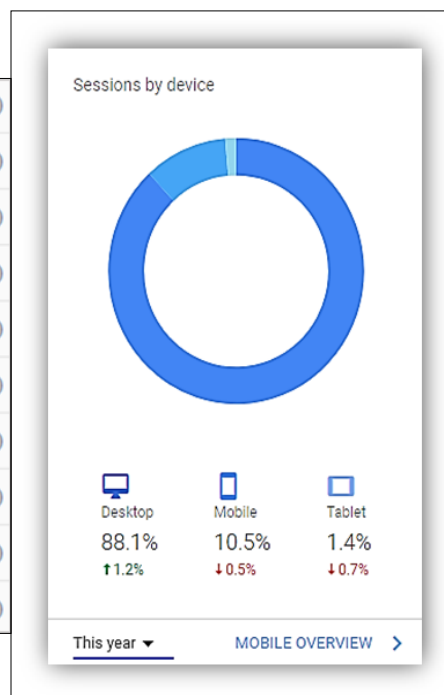
2018-as év használati statisztikái a Google Analytics szerint

A legtöbb látogató Magyarországról érkezik, azon belül is Budapestről.

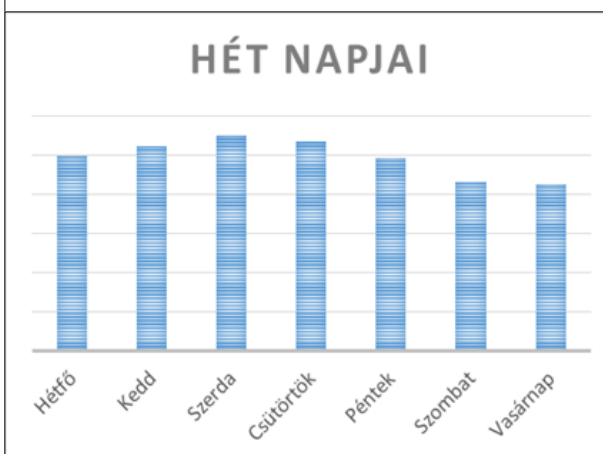
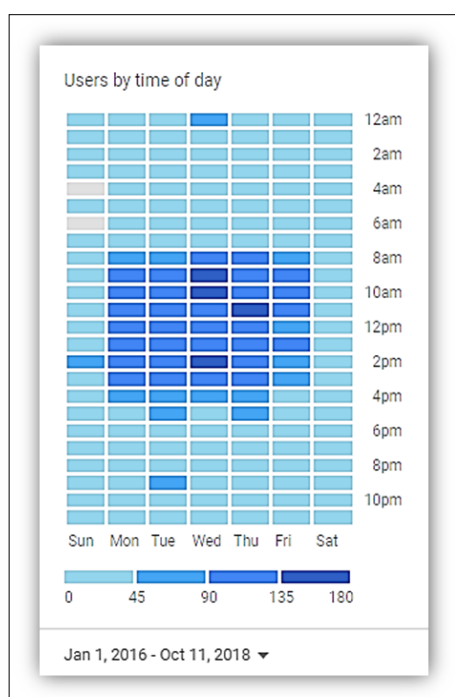
Továbbra is legjellemzőbben asztali számítógépeken olvassák az oldalt. A PC-ken pedig leginkább Chrome-ot és a Firefox-ot használják a weboldal megnyitásakor, majdnem 90%-ban.

1. Chrome	834 (48.07%)
2. Firefox	574 (33.08%)
3. Internet Explorer	118 (6.80%)
4. Safari	85 (4.90%)
5. Edge	48 (2.77%)
6. Android Webview	30 (1.73%)
7. Opera	13 (0.75%)
8. Safari (in-app)	13 (0.75%)
9. Samsung Internet	8 (0.46%)
10. (not set)	3 (0.17%)

A hét napjai

Ez egy összefoglaló ábra a 2016 és 2018 közötti időszokról. Azt mutatja meg, hogy a hét napjain és a napszakokon belül milyen arányban volt látogató a MOKSZ weboldalán. A várakozásoknak megfelelően a munkanapokon és azon belül is a délelőtti órákban a legaktívabbak a látogatók. Hasonló ábra készült a Webnode belső statisztikáját felhasználva. Ezek szerint hétfőn csak a robotok „dolgoztak”.

Oldalon belüli látogatottság

Idén a legnépszerűbb aloldal a konferenciák oldala volt. A Google Analytics és a honlap saját statisztikája is megerősíti ezt:

1. /
2. /konferencia/
3. /kiadvanyok/orvosi-konyvtarak/
4. /bemutakozas/tagkonyvtarak/
5. /kiadvanyok/
6. /onkepzes/szakirodalom/top-cited-medicine/
7. /rss/all.xml
8. /hirek/
9. /tags/ervenyes
10. /kiadvanyok/beszerzesi-javaslat/

Page	Pageviews
/	1,287
/konferencia/	1,098
/kiadvanyok/orvosi-konyvtarak/	905
/bemutakozas/tagkonyvtarak/	349
/news/a180/	238
/kiadvanyok/	165
/hasznos-linkek/katalogusok/	120
/rendezvenyek/esemenyek/	106
/bemutakozas/galeria/	72
/bemutakozas/elnoseg/	64

This year ▾ PAGES

A látogatók jellemzően a főoldalról indulnak, de a közvetlen aloldalhoz vezető linkek is működnek. A <http://www.moksz.org/news/a180> oldal, például a 2018-as konferencia felhívása, a <http://www.moksz.org/tags/ervenyess> oldal pedig azon híreknek a listája, amelyek aktuálisak, azaz „érvényes”-ek.

A konferenciák és rendezvények oldalainak alá-fölé rendelését a konferencia meghirdetésekor, majd a konferencia után 3 hónappal megváltoztatjuk, attól függően, hogy melyiken van a hangsúly. Ettől függetlenül mindkettő megtalálható a weboldalon.

A Legtöbb látogató

A Legtöbb látogató 2018. május 23-án volt az oldalon. A legtöbb oldal-megtekintés szintén 2018-ban volt, március 31-én.

Fejlesztések

A **Tagkönyvtárak listája** stílus-módosítást kapott. Egyrészt így könnyebb az adminisztrációs oldalon az adatmódosítás, kezelés, másrészt pedig így akár teljesen egyéni kinézetet kaphat minden tagkönyvtár bejegyzése. Egyelőre logókat helyeztem el a legtöbb intézmény neve mellé.

A **szakirodalom-figyelés** oldalán is átalakítás történt:

<http://www.moksz.org/onkepzes/szakirodalom/kulfoldi-szaklapok/>

Szintén ok volt a könnyebb adminisztrációs lehetőség. Ami újdonság viszont, az a figyelendő lapok legfrissebb számainak tartalomjegyzéke. 5 orvosi könyvtáros folyóiratot figyelünk:

- Journal of Medical Library Association (JMLA)
- Journal of the Canadian Health Libraries

- Journal of Hospital Librarianship
- Journal of EAHIL
- Health Information and Libraries Journal

Ezeket a lapokat a JournalTOC oldalon is beállítottam, amint új cikkek jelennek meg, akkor új post készül, innentől már a JournalTOC hírleveléből bemásolva. Így most egyszeri nagyobb munka volt az aktuálisan legfrissebb tartalomjegyzékek felvitele, ezután viszont már szimpla másolási feladat lesz.

A hazai lapok közül a következő könyvtári folyóiratok tartalomjegyzékeit tartjuk naprakészen:

- TMT (BME)
- 3K (OSZK)
- Könyvtárvilág (MKE)
- Könyvtári Figyelő (Könyvtári Intézet)

Az Informatikai és Könyvtári Szövetség szakmai folyóirata (Könyvtári Levelező/lap) megszűnt, a MOKSZ folyóiratát pedig értelemszerűen a saját kiadványok között tartjuk számon.

Elérhető:

<http://www.moksz.org/kiadvanyok/orvosi-konyvtarak/>

Az indulás óta eltelt 2,5 fél év alatt sok fejlesztés történt az oldalon. A használati statisztikák is azt mutatják, hogy ismert is lett a szervezeten belül. A közeljövőben tervezünk egy felmérést, amelyben a statisztikákon túl is képet kaphatunk az oldal hasznáról és használatáról. Szeretnénk a tagkönyvtárak véleményét is megkérdezni a fejlesztésekről, a jövőbeli igényekről. Hamarosan jelentkezőnk!

**A Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont
Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtár
újabb szolgáltatása: a Munkatársak archivuma**

Dr. Gracza Tünde, Szabolcsi Csilla

E-mail: szabolcsi.csilla@lib.pte.hu

A PTE Általános Orvostudományi Kara (ÁOK) 2018-ban ünnepli fennállásának 100. évfordulóját. Ez idő alatt sok-sok – később világhírt is szerzett – szakembert képzett, több tudományos kutatás vált komoly sikerré és az itt kidolgozott új eljárások is hasznosultak a gyógyításban. Ezért határoztuk el – Gracza Tünde, Péter Zsuzsanna, Szabolcsi Csilla –, hogy tisztelegve az elődök előtt, a valaha itt dolgozott valamennyi munkatárs karunkkal kapcsolatos adatait egy felületen tesszük elérhetővé. A munkánkat nagy lelkesedéssel támogató Dr. Grama László egyetemi docensnek – aki az adatbázis dizájnját készítette –, és Bencze Zsolt informatikus mérnöknek – aki az adatbázist megtervezte és folyamatosan menedzseli – ezúton is szeretnénk köszönetet mondani.

Első lépésként a kar alapításától a 2000. évig tartó időszakra vonatkozó adatokat gyűjtöttük össze. Ehhez a Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtárban fellelhető nyomtatott dokumentumok, évkönyvek, tanrendek, jubileumi és egyéb kari kiadványok szolgáltak forrásul.

Az ÁOK intranetjén keresztül elérhető adatbázisnak egyetemtörténeti jelentősége van, jól használható pl. jubileumi események előkészítéséhez, a kar történetéhez kapcsolódó rendezvények szervezéséhez. Biztosak vagyunk abban, hogy az adatbázis „nézegetése” azoknak is sok örömet okoz majd, akik „csak” emlékezni szeretnének.

Az adatok feltöltése a rendelkezésünkre álló könyvek, folyóiratok, adattárak alapján folyamatosan történik.

A „Munkatársak archivuma” a <http://archive.aok.pte.hu/> oldalon érhető el. A csaknem 4000 orvoskari polgárt – ha a róluk közölt adatok jócskán foghíjasak is – egy felületen látni imponáló. Bízva abban, hogy a hír olvasói között sokan lesznek, akik Gárdonyi Géza írónk gondolatát: „A falak ereje nem a kőben vagyon, hanem a védők lelkében” sajátjuknak érzik és fontosnak találják kezdeményezésünket. Akik szeretnék kiegészíteni az adatbázist – fotókkal, életrajzi adatokkal, eseményekkel, stb. – azok ezt a szándékukat e-mail-ben jelezhetik kollégáinknak.

A keresés az adatbázisban nagyon egyszerű: a felkínált mezőbe kell a keresett személy nevét írni. A keresett név első 3 betűjének megadása esetén találati listából választhatjuk ki a számunkra megfelelőt. A keresett személyre vonatkozó bővebb információk – fénykép, születési adatok, rövid életrajz, szakmai munkásság – felugró ablakban jelennek meg. (Az illusztrációként választott oldal könyvtárunk névadóját mutatja be.)

Lehetőség van a fő menüből közvetlen keresni az orvosképzést szolgáló valaha volt intézetekre, rektorokra és dékánokra is. Az intézetek elnevezéseit a forrásokhoz hűen tartalmazza az adatbázis.

Illusztrációként a keresőfelületet mutatjuk be, ahol könyvtárunk névadójára – Pekár Mihály – keresünk, valamint az adatbázisban róla összegyűjtött információk egy részletei láthatók.

Pekár Mihály

Arad 1871.08.21-Pécs 1942.10.29.

Aradon érettségizett, majd a Budapesti Orvosegyetemre került. Ott szerzett diplomát 1894-ben. Medikus korában az Anatómiai majd az Élettani Intézetben munkálkodott, és végzése után az Élettani Intézetet választotta, ahol hamarosan magántanárrá habilitálták (1915). Az I. világháború alatt az újpesti hadikórházat vezette. Kiemelkedő szervezőképessége korán feltűnt. Részt vett a debreceni és a pozsonyi orvoskarok felállításával járó munkákban. 1918-ban (1918. április 3.) nevezték ki a Pozsonyi Egyetem kórélettani tanszékére, és mindjárt az orvoskar dékánjává választották. A cseh és szlovák katonaság bevonulása után sikertelen, de heroikus harcot folytatott a magyar egyetem fennmaradásáért. Az Ő érdeme, hogy nem szűnt meg az Erzsébet Egyetem, és hogy Pécsre került budapesti szükségelhelyezés után. Fáradhatatlan munkája eredményeként 1923-24. tanévben indult meg az oktatás. Az Élettani Intézetet vezette. Többször betöltötte az egyetem rektori tisztét, az egyetem pozsonyi, majd budapesti, és a pécsi elhelyezés idején illetve volt az orvoskar dékánja, prodékánja. 1928-1931-es tanévben az egyetem internátusának tanárelnöke
Mint kutató nem annyira a részletek kutatására, mint inkább az átfogó nagy tudásra törekedett. Nevéhez fűződik az ún. Kis Akadémia megalapítása, ami fiatal ambíciózus tanársegédek tudományos fórumaként szerzett tekintélyt magának és tagjainak. Szakmai szerv. tag: Természettudományi Társulat. Nyugdíj: 1942. Kítüntetés Magyar Érdemkereszt Középkeresztje, hatalmas egyetemszervező munkájáért (1940)

Kutatási területe: élettan, artériás és vénás vér vegyi összetételének különbségei, a keringés élettana, inzulinhatás. 1942.október 29-én hunyt el Pécsen

Kítüntetések: Ferenc József rend lovagja, II. o. polgári hadi érdemkereszt

Kítüntetések: Ferenc József rend lovagja, II. o. polgári hadi érdemkereszt

<i>Egyetem</i>	<i>Intézet</i>	<i>Beosztás</i>	<i>Időszak</i>
M. kir. Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Kar Budapest		kórtan ny.r. tanára	
M. kir. Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Kar Pozsony		kórtan egyet. ny. r. tanára	1918-1919
M. kir. Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Kar Pozsony	Kórtani Intézet	igazgató	1918-1919
M. kir. Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Kar	Kórtani Intézet	igazgató-tanár	1918-1922
M. kir. Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Kar	Kórélettani Intézet	tanszékvezető	1918-1922
M. kir. Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Kar	Élettani Intézet		1918-1942
M. kir. Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Kar		ny. r. tanár	1918.04.03-1919

**A Honvédorvostól a Honvédorvosig
Jubileumi visszatekintés az egyetlen magyar
katonaorvosi szakfolyóirat 130 évére**

**From Honvédorvos to Honvédorvos
Jubilee retrospection on the 130 years long history of the only one
Hungarian journal of military medicine**

Pogányné Dr. Rózsa Gabriella (PhD)

*Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi Igazgatóság Tudományos
Kutató és Laboratóriumi Intézet Tudományos Könyvtár, Budapest, könyvtárvezető
E-mail: mh.ek.tudomanyoskonyvtar@hm.gov.hu*

Absztrakt

Az önálló Magyar Királyi Honvédség, illetve később a Magyar Néphadsereg, majd a mai Magyar Honvédség katonaorvosainak első, egyetlen és mind a mai napig megjelenő szakfolyóirata a Honvédorvos. A kiadvány 130 éves története magán viseli a magyar had- és köz-történelem eseményeinek nyomait, ez idő alatt a Honvédorvos sokat változott, ahogyan a katonaorvos-tudomány és maga a világ, a tudományos élet is; a mai modern Honvédorvos a Magyar Tudományos Akadémia által jegyzett és open access formában elérhető szakfolyóirat. A kiadvány hosszú története során azonban célja változatlan maradt: publikációs teret és a szakmai diskurzus lehetőségét biztosította a katonaorvos-tudomány és a medicina hazai és külhonban is ismert képviselőinek, valamint a külföldi eredményeket közvetíti magyar olvasói számára.

Kulcsszavak: *sajtótörténet – katonaorvosi szakfolyóirat – Honvédorvos – 1888-2018*

Abstract

The first and only one special journal in Hungarian language for military medicine of the Royal Hungarian Defence Forces, later the Defence Forces of the Hungarian Peoples' Republic and the present Hungarian Defence Forces is the Honvédorvos (means: „military doctor”). The 130 years long life of the journal represents the events of Hungarian history, during this time Honvédorvos changed a lot as did military medicine, the world and the scientific methods as well. Nowadays Honvédorvos is an accredited scientific open access journal adopted by the Military Committee of the Hungarian Academy of Sciences and. Despite the lot of changes the aim of the journal remained unchanged: ensures publication platform and opportunity to the professional discourse for the Hungarian representatives of medical officer science and military medicine, and summarizes the foreign results in Hungarian.

Keywords: *special journal – military medicine – Honvédorvos – 1888-2018*

„Rég tervezett eszme megvalósítását van szerencsénk ma tisztelt olvasóinknak bemutatni.” – olvasható a Honvédorvos 1888. január 15-én napvilágot látott legelső számának be-
köszöntőjében. Az akkori (és mostani) egyedüli katonatorvosi/katona-egészségügyi szakfo-
lyóirat indulásakor és első korszaka egészében a Gyógyászat egyik „melléklete”-ként, jelent
meg. A mellékletek közül természetesen most a Honvédorvos a legfontosabb, de érdemes
azért egészen röviden a többi supplementumról szintén említést tenni.

Az Országos Széchényi Könyvtár katalógusában és a Magyar Nemzeti Bibliográfia vo-
natkozó köteteiben, valamint a Magyar közegészségügyi kronológiában[1] végzett
„gyorskeresés” alapján maga a Gyógyászat, alcíme szerint „az orvostudomány hazai és kül-
földi fejlődésének, különösen a gyógygyakorlatnak a közlönye” 1861 és 1944 között szolgál-
ta a hazai orvosokat sok éven keresztül alapító szerkesztője, Poór Imre gondozásában. A
kiadvány már indulása évében egy szakszótár közzétételére is vállalkozott: Nékám Sándor
és a laptulajdonos Poór Imre szerkesztésében adták közre első szakszótárukat A szüksé-
gesb orvosi műszavak deák-német-magyar zsebszótára címmel[2]. Két évvel később azonos
címen, de immáron Hackelt Endre és Szirtey György munkájaként készült el az újabb szó-
tár[3]. 1869-től 1886-ig élt az Államorvos, „a közegészségi, közigazgatási és törvényszéki
orvosgyakorlat közlönye”; az orvosképzés aktuális kérdéseivel a Medikus foglalkozott 1893
és 1914 között. A II. világháború alatt pedig Safranek János editor nevéhez fűződött a
Gyógyászati közlemények három évfolyama 1942-1944-ben.

A Honvédorvos mint kiadvány megszületésében tehát ez a mikrokörnyezet volt megha-
tározó, de vajon mi indokolta a magyar kiadású és magyar nyelvű katonatorvosi szaklap
alapítását?

Az önálló magyar haderő 1868-ban szerveződött meg, 1868. december 5-én szentesítette
Ferenc József császár és magyar király azokat a törvényeket, amelyek a Magyar Királyi
Honvédség megszervezésének jogi alapjait képezték. A véderőről szóló 1868. évi XL., a hon-
védségről szóló XLI. és az önkéntes népfelkelésről szóló XLII. törvénycikkek[4] alapján jött
létre a magyar nemzeti – és így magyar és horvát vezényleti nyelvű – hadsereg. Magától
értetődő volt, hogy a Honvédségnek katonatorvosi karra is szüksége van, hiszen „Azon ko-
moly és komor foglalkozás közepett, mely 'a hazáért meghalni' tanít, mi orvosok képezzük
a vigasztaló elemet, mert mi meg a 'hazáért megélni' segítjük polgártársainkat. És ezért mi
szükségkép kiegészítő részét képezzük és fogjuk mindig képezni harcoss intézményeink-
nek.”[5] De a katonatorvosokat nem csak háborús körülmények között igényli a hadsereg,
hanem mindenkor feladatuk a sorozásokon való részvétel, az egészségmegőrzés és az
egészség helyreállítása békeidőben is; a laktanyák, helyőrségek, táborok higiéniai körülmé-
nyeinek vizsgálata és megfelelő minőségű fenntartása, a hadgyakorlatok („hadijátékok”)
egészségügyi biztosítása, és végül, de nem utolsósorban a vonatkozó tudományos kutatói
tevékenység folytatása.

A jól ismert szociológiai meghatározás értelmében akkor tekinthetjük koherens szakmai
közösségnek az egyazon területen munkálkodókat, ha saját szakmai szervezettel, speciális
szakképzéssel és önálló szaksajtóval rendelkeznek.

A Pest-Budán szolgáló katonáorvosok már 1869-től tartottak összejöveteleket „bajtársi alapon”, 1875-től pedig már szervezett keretek között működött a helyőrség katonáorvosainak szakmai szervezete a közös hadsereg égisze alatt, ehhez csatlakoztak 1890-től a honvédség doktorai[6]. 1922-ben, amikor a magyarországi közös hadseregbeli intézmények, köztük a katonai kórházak a Honvédségbe integrálódtak, egy erre összehívott bizottság készítette elő az önálló magyar katonáorvosi egyesület alapszabályait; és 1924. október 7-én szerveződött meg a Honvéd Orvosok Tudományos Egyesülete (HOTE) a budapesti 1. számú honvéd helyőrségi kórházban[7]. A szervezetet végül 1947. február 17-ével miniszteri határozat szüntette meg[8], de még ezelőtt 1945. július 5-én alakult meg a kor elvárásaihoz igazodva az Orvos Egészségügyi Szakszervezet Honvédorvosi Szakcsoportja dr. Király László elnök, dr. Merényi (Scholtz) Gusztáv alelnök (aki a II. világháború után nem németes vezetéknevét, hanem nemesi előnevét használta[9]), dr. Kiss Nándor titkár, Oláh András jegyző és dr. Nagy Zoltán pénztáros vezetése alatt[10] (ennek „jogutódja” a mai egyesület, a Magyar Katonai-Katasztrófaorvostani Társaság).

A katonáorvos-képzés központja a Magyar Királyi Honvédségben úgyszintén a Gyáli úton működő 1. számú budapesti helyőrségi kórház volt, ahol a honvédorvosi alkalmazóiskola működött 1901-től egészen a második világháború végéig.[11] A két világháború közötti időszakban, illetve az 1940-es évek elején az akkori 10. számú helyőrségi kórház – ez ma a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Róbert Károly körúti központja – is bekapcsolódott a honvédorvosok képzésébe, de annak alapvető intézménye ekkor még a Gyáli út maradt. A II. világháború befejezése után azonban a budapesti katonai kórházak közül csak ez az intézmény tudta tevékenységét újra megkezdeni; „A volt 1. sz. honvéd helyőrségi kórház /Bp. Gyáli út 17./ jelenleg orosz katonai megszállás alatt. /Élelmező raktár/. A volt 11. sz. honvéd helyőrségi kórház /Bp. Gömbös Gyula út 25. [ma: Alkotás utca]/ és a Tiszti kórház kapui zárva vannak. A budakeszii József fhg. Szanatóriumban szovjet hadikórház van elhelyezve” – olvasható dr. Bokor Győző kórházparancsnok 1945. július 14-ei jelentésében.[12] Így kapta meg a – 2019-ben 120 éves fennállását ünneplő – Róbert Károly körúti gyógyintézet mint egyedül működőképes gyógyintézmény az 1. számú helyőrségi kórház megnevezést és ezzel együtt a magyarországi katoná-egészségügyi intézményrendszerben a központi, vezető szerepet, melyet más név alatt, de ma is betölt.

Az önálló professzió harmadik ismérve a saját szakfolyóirat megteremtése; a katonáorvosi kar esetében ennek ünnepeljük most 130. évfordulóját.

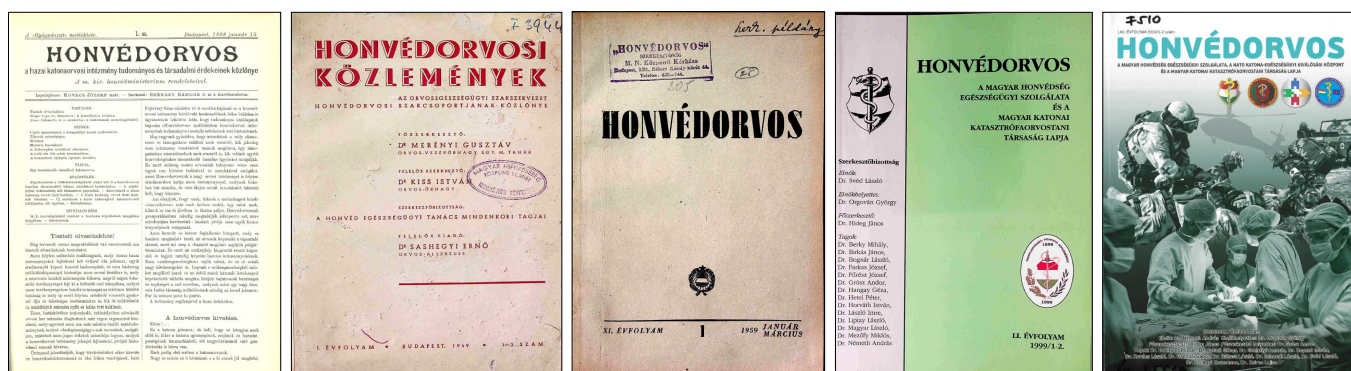
A Honvédorvos az első – és mindmáig egyetlen – hazai és magyar nyelvű katonáorvosi szaklap. A kiadvány 130 éves történetére magától értetődően hatottak a magyar és egyetemes köztörténelmi események, a katoná-egészségügyi szervezeti változások, az orvostudomány fejlődése és mindazok a szellemi és tárgyi aspektusok, amelyek egy-egy korszak paradigmájának összetevői.

A kiadvány első számában meglehetősen veretességgel megfogalmazott célkitűzése szerint “Ezen, hatáskörében terjeszkedő, tekintélyében növekvő orvosi kar számára óhajtottunk már régen orgánomot létesíteni, mely egyrészt azon ma már szintén önálló szaktudomány-

nak, melyet hadegészségügynek nevezünk, szolgáljon, másrészt azon jogos érdekek szószólója legyen melyek a honvédorvosi intézmény jelenét fejleszteni, jövőjét biztosítani vannak hivatva.”[13] Mindezt azonban modernebb nyelvezetre “lefordítva” minden további nélkül alkalmazhatjuk a mai, 21. századi elvárásoknak megfelelő, az interneten open access formában is hozzáférhető Honvédorvosra.

A kiadvány eleinte a katonarorvosi karra vonatkozó közös hadseregbeli és magyar királyi honvédségi rendeleteket, personáliát (személyi híreket, kinevezéseket) is közölte, illetve a katonarorvos-tudomány hazai és külföldi fejleményeiről, a fontos szakmai konferenciákról tudósított önálló szacikkek, referátumok és hírek formájában. A Honvédorvos azonban későbbi története során egyre inkább a tudományos kommunikáció színterévé vált, mind nagyobb arányban közölt szacikkeket, de mind a mai napig beszámol a katonarorvosi konferenciákról és a külföldi szakfolyóiratok legérdekesebb cikkeiről, a nemzetközi katonarorvosi kart érintő újdonságokról.

A Honvédorvos történetét, vagy legalábbis annak egyes korszakait már áttekintette a szakirodalom – bár leginkább csak az 1949-es újraindulás évfordulóinak tiszteletére készültek az összeállítások vagy egyszerűen egy-egy szerző felfigyelt ezen az érdekes kiadvány történetének valamely korszakára, momentumára[14], ezért ezen írás inkább a periodikum jelentőségének méltatását tűzte ki feladatául, mintsem a történet részletező áttekintését.

1888-1914

Ahogy a bevezetőben már szó volt róla, a Honvédorvos életének első korszakában a Gyógyászat mellékleteként látott napvilágot. A kiadványt indulásakor laptulajdonosként Kovács József tanár jegyezte, aki még középiskolás korában vett részt az 1848-1849-es szabadságharcban, 1866-ban pedig már végzett sebesorvosként a porosz-osztrák háború sebesültjeit gyógyította a pesti Ludoviceum kertjében felépített barakk-kórházban. Pályája végül egyetemi katedrát hozott számára[15], de ebben a „civil” minőségében is egyike volt azoknak, „akik a honvédorvosi intézmény bölcsőjénél állottak, kik azt szeretettel és gondallal nevelték”, jelentős szerepe volt a magyar királyi honvédorvosi kar megeremtésében és képzésében. Így méltó, hogy „a mint ő vonzódását mindvégig megtartotta a katonaegészségügyi intézmény számára, a minthogy utolsó ténykedése is a honvédorvosok oktatása volt, és a mint úgyszólván a honvédorvosok képviselőitől búcsúzott el élete alkonyán,

úgy e katonás külsejű és hajlamú, de azért a békében is nagy sebész emléke mindig becsben fog maradni, míg a honvédorvosi intézmény fennáll.”[16] Kovács József halála után Schächter Miksa lett laptulajdonos, aki azonban maga nem publikált a kiadványban.[17]

A lap ebben a korszakában nem rendelkezett külön szerkesztőséggel és indulásakor nem kötődött szakmai szervezethez vagy katonai intézményhez azzal együtt sem, hogy szerkesztője Dr. Szénásy Sándor ezredorvos volt. A legtöbb cikk szerzője azonban a magyar királyi honvédség katonáorvosaként tevékenykedett, de úgyszintén publikációs teret kaptak a folyóiratban a védelem-egészségügyi vonatkozású kutatási témával rendelkező civil doktorok, például a (katonai) pszichológia és pszichiátria olyan hírneves képviselői, mint Ferenczi Sándor, aki az 1902. évi 3. számtól főmunkatársa is volt a perodikumnak, vagy babarcsi Schwartz Ferenc.

A folyóirat azok számára biztosított teret, „akik magyar nyelven akarták publikálni speciális katonagyógyászati dolgozataikat vagy olvasni az őket érdeklő közleményeket”[18]. Az előbb említett két jeles lélekgyógyász számára nem jelentett gondot, hogy idegen nyelven publikáljon, nem is a katonáorvosi kar nyelvtudása volt itt az alapvető kérdés, hanem éppen a közös hadseregtől való elkülönülés. Ahogyan ugyanez a szempont jelent meg a katonáorvosi szakképzés körüli vitában is: az Orvosi Hetilap egyik vonatkozó közleménye hangsúlyozta, hogy a kiképzés ne Bécsben, hanem a honvédorvosok számára hazai intézményben „magyar városban, magyar egyetemen, szóval a magyar cultura folytonos befolyása alatt” történjék.[19]

És felvetődik a kérdés, hogy egy katonáorvosi szakfolyóirat miért éppen akkor szűnt meg, amikor az I. világháború sok orvos számára – Paul Myrdaczot, a híres katonáorvost idézve – „nagy, tudásban gazdag tanítómester” és a tudomány fejlődése számára „eredeti, kutatásban gazdag esemény; egy rendkívül érdekes tömegkísérlet”[20] és így a teljes közös hadseregbeli és magyar királyi honvédségi katonai egészségügyi intézményhálózat tudományos műhellyé alakult. Érdemes utalni a Pénzintézetek Hadikórházának első évkönyvére [21], amely katonáorvosi aspektusból annál is érdekesebb, hogy a korabeli gyakorlattal ellentétben nem csupán a működés statisztikai adatait, hangulatos megemlékező képeket közöl a szükségkórház életéből, hanem kifejezett cél volt a kórház megalapításától kezdődően, hogy az ott folyó szakmai, gyógyító és tudományos munka eredményeit közkinccsé tegyék. A kórház alapítói erre a célra külön keretet biztosítottak és úgy vélték, hogy a hamar véget érő háború után jelentetik meg tapasztalataikat összegző szakkönyvüket. A Nagy Háború elhúzódása miatt azonban „Sietnünk kellett a megírással – olvasható a bevezetőben –, hisz az volt a célunk, hogy a fronton irodalmi segédforrások nélkül dolgozó kartársunk ... hasznot meríthessen e könyvből”[22].

És itt – újra – megdőlni látszik a kereslet-kínálat klasszikus tana: nem a katonáorvosi szakfolyóirat iránti érdektelenség miatt nem jelent meg a kiadvány a Nagy Háború éveiben, hanem egyszerűen a papírhiány kényszerítette a Gyógyászatot arra, hogy mellékletei közrebocsátását feladja[23], tehát „A békebeli Honvédorvos a ... a nagy világegés áldozata lett. Csak romok maradtak vissza.”[24]

1929-1944

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után az utódállamoknak rendeznie kellett a közös vagyomból való részesedésük kérdését, többek között a katonai ingóságok és ingatlanok tulajdonviszonyait is. A császári és királyi haderő helyőrségi kórházai így de facto már 1918-dan, de jure csak jóval később átkerültek a Magyar Királyi Honvédség kezelésébe, de közülük a budapesti Gyáli úti 1. számot viselő intézmény, amely eredetileg honvédségi tulajdonban állt, megőrizte primátusát a katonaeorvosi tudományos infrastruktúrában annak ellenére, hogy nem a legnagyobb katonai kórház volt[25].

A Honvédorvosok Tudományos Egyesülete 1924. október 7-én alakult újra, ennek előkészítő munkálatai már 1922 óta folyamatban voltak[26], 1929-ben pedig mód nyílt arra is, hogy a Honvédorvos, alcíme szerint a Honvédorvosok Tudományos Egyesületének havi folyóirata – immáron önálló kiadványként – új folyamattal jelentkezzen. A lap szerkesztősége és kiadóhivatala a Gyáli út 17. szám, a helyőrségi kórház volt, testületi szerkesztője a Magyar Királyi Honvéd és Közrendészeti Egészségügyi Tanács, szerkesztőként 1936-ig dr. Brana János, utóbb dr. Héjja Pál ezredorvos, majd dr. Demkő Antal orvos vezérőrnagy, felelős szerkesztőként pedig a teljes második korszakban dr. Franz Géza jegyezte. Dr. Brana János főttörzsorvos, egyetemi magántanár sokáig a volt közös hadseregbeli 16. helyőrségi kórház szemész szakorvosa, ekkoriban azonban már a budai, később Tiszti Kórház néven emlegetett közrendészeti kórház igazgatói posztján állt és az egészségügyi tanács elnöke volt. Dr. Franz Géza törzsorvos, később orvos vezérőrnagy, aki 1935-től a Budapesten a katonaegészségtan magántanára. Héjja Pál jelentős orvosi-katonaeorvosi és orvostörténeti publikációs tevékenységet folytatott és az Új idők lexikona vonatkozó szócikkeinek szerzője volt[27], Demkő Antal pedig gyakorló katonaeorvosból a II. világháború alatt a Honvédelmi Minisztérium 11. osztályának vezetőjeként tevékenykedett[28].

A periodikum Franz Géza Beköszöntője szerint „a honvéd és közrendészeti szervek orvosainak orvosi, tudományos szaklapja”, amely „hazai és külföldi közleményeket hoz, előbbieket részben eredetiben, részben kivonatossan, utóbbiakat referátumok alakjában”, de célul tűzte ki a szerkesztőség, hogy a HOTE gyűléseinek anyagait, egyéb konferenciák, rendezvények előadásait, illetve az újonnan megjelenő releváns szakkönyveket szintén ismertessék.[29]

Az Egyesület újjáalapítása és a lap újraindítása – illetve az ezekben a Nagy Háború utáni késlekedés is – kifejezője és velejárója tehát a trianoni szerződés következményeként bekövetkező haderőcsökkentésnek, utóbb eleinte bújtatott, majd egyre nyíltabb haderőfejlesztésnek. „Dolgozzunk tudományos téren egymást támogatva és segítve, képezzük magunkat, de ne csak itt ezen egyesület kebelében tartott aránylag ritka összejöveteleken, hanem mindenütt, ahol arra mód és alkalom adódik. Ma minden tisztességes, becsületos magyar embernek teljes erejéből kell dolgozni, s mindenkinek arra kell törekedni, hogy büszke öntudattal érezze azt a boldogító érzést, hogy hasznos polgára e megcsonkított hazának. Mert csak így együtt érezve és munkálkodva mondhatjuk el büszkén, felemelt fővel, hogy a honvédorvosi tisztikar is teljes erejével és tudásával vesz részt annak a nagy célnak az elérésében, amely nagy és szent cél kell, hogy minden munkánknak és gondolatunknak irányítója

legyen: *a független, a szabad, a boldog Magyarország feltámadása.*”[30] (Az idézet 1930-ból származik, a kurzívval kiemelt sor azonban már az 1929. évi legelső lapszám beköszöntőjében is ugyanígy kiemelve szerepel.)

Az évek múlásával egyre közelebb került az új háború és egyre jobban körvonalazódtak majdani jellemzői, sürgetővé vált a felkészülés az új feladatokra. Az 1939. január 16-ai HOTE ülés megnyitójában a szervezet elnöke, dr. Frank Richárd a tennivalókat vázolva kifejtette: „A totális háború szükségessé teszi, hogy a klinikák, kórházak, szanatóriumok, rendelők, egészségházak, szóval minden közegészségügyi létesítmény és az egészségügyi igazgatás minden ága bekapcsolódjék a nemzet- és honvédelem mentő és gyógyító szolgálatába. Az egyetemi tanár éppúgy, mint a kórházi és községi orvosok és velük együtt az egész egészségügyi segédszemélyzet mind egy szívvel és egy lélekkel kell, hogy segítőkész nyújtson akkor, ha a honvédelem érdekei ezt úgy kívánják.”[31]

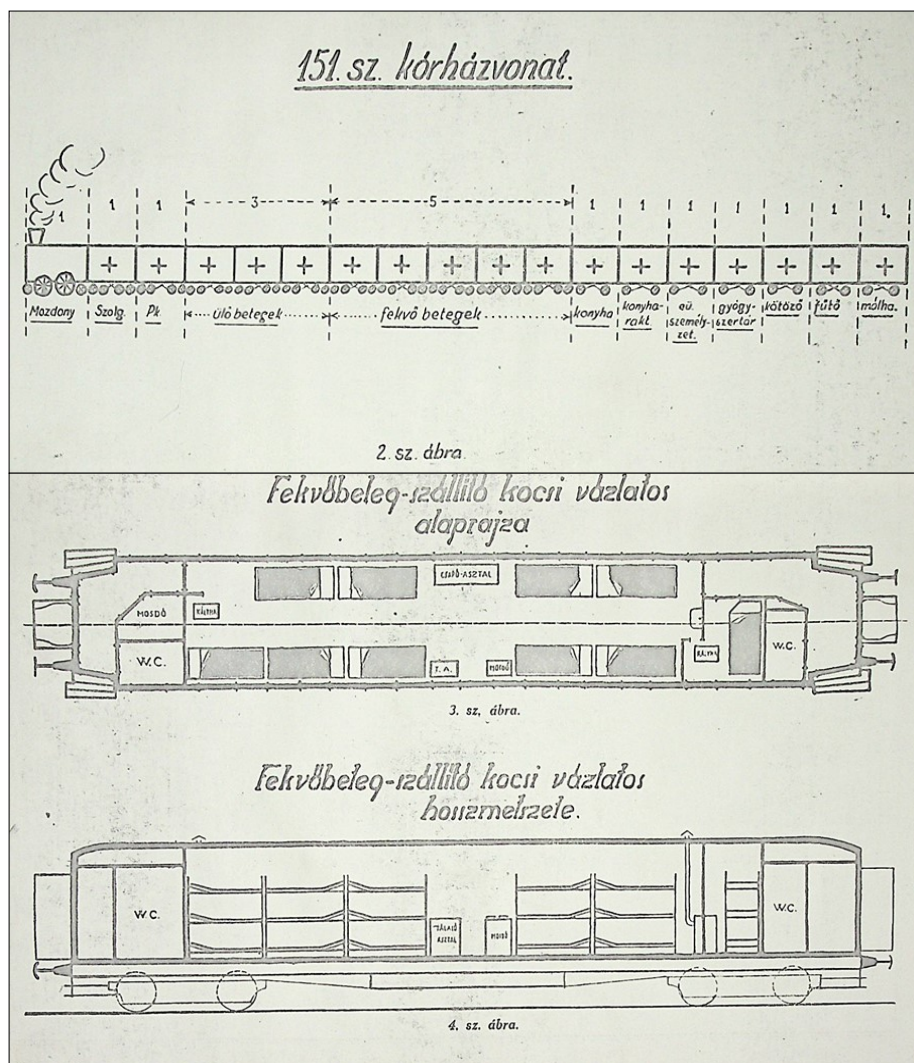
Részben a II. világháborúval remélt területi revízió ígérete és a Honvédség kormányzati szintű támogatottsága, illetve a lap stabil szervezeti háttere mindenképpen hozzásegítette a Honvédorvost ahhoz, hogy még az egyre nehezebbé (és kilátástalanabbá) váló háborús évek alatt is meg tudjon jelenni. Így éppen a háborús időszakban meg tudta adni azt a speciális tudományos támogatást a katonai orvosi kar – ezen belül a sok nem hivatásos honvédorvos – számára, amelyre a hadi cselekmények miatt szükségük volt. Mindazonáltal a lehozott közlemények nem csupán a háborús orvoslás egyes (rész)kérdéseit tárgyalták, hanem olyan elvi-elméleti dolgozatok is megjelentek a folyóiratban, amelyek a Magyar Királyi Honvédség egészségügyi szolgálatának egészét érintették.

Dr. Frank Richárd vezértörzsorvos 1940. december 19-én Honvédségünk háborús egészségügyi szolgálata címen tartott rádióbeszédet, amely a Honvédorvos hasábjain is megjelent[32], és amelyben a Felvidék, Kárpátalja és Erdély visszacsatolásának eufóriája tükrében mutatja be a katonai egészségügy működésének eredményeit. A történelmi pillanat kétségkívül örömteli és magasztos volt, hiszen a trianoni szerződésben elcsatolt országrészek és nemzetestek tértek vissza az anyaországhoz, és még ebben az időszakban kevésbé volt érezhető a háború terhe a hátszágban vagy akár magában a katonai egészségügyi rendszerben. Az áttekintés bemutatja, hogy „ebben a diadalmenetben mekkora része van az egészségügyi szolgálatnak, ... milyen előrelátóan, messzemenően és korszerűen gondoskodik honvédségünk vezető tényezői a bevonultak egészségének megóvásáról, fenntartásáról és előmozdításáról”. Mindazonáltal a beszéd, illetve a publikáció jó áttekintést adott a kérdéskörrel azok számára is, akik korábban még – az egyre nyíltabban militarizálódó társadalmi környezetben – sem kerültek kapcsolatba a katonai orvosi karral és annak feladataival, a járványvédelemmel, a hadtápszolgálatokkal, a betegek és sebesültek azonnali ellátásával, a tábori egészségügyi intézményrendszer elemeivel, a sebesültszállítással és a rászorulóknak megfelelő gyógykezelésével.

A következő háborús év jóval nagyobb kihívások elé állította a honvédorvosi kart, így 1941 szeptemberében már szolgálatba állították az első kórházvonatokat. A vasúti szerelvények felhasználása a sebesültek szállításában ekkor már nem volt új keletű, hiszen a(z

osztrák és a) magyar hadseregben először 1859-ben használtak vonatokat erre a célra, és már az I. világháború kitörésekor a közös hadügyminisztérium rendeletére és költségvetéséből 33 kórházvonatot, később kórházhajókat állítottak hadrendbe.[33] A II. világháború első magyar kórházvonata a 151-es számú volt, ezt a területileg illetékes helyőrségi kórház, a Róbert Károly körüti intézmény, az akkori 10. számú helyőrségi kórház volt hivatott személyi állománnyal és felszereléssel ellátni. A vonat első küldetésére 1941 novemberében indult útnak és december hónapban a dnyepetrovetszki tábori kórházat (teljes személyzetét, a sebesülteket és a hadikórház felszerelését) szállította haza Budapestre Frank tábornok kíséretével.

A Honvédorvos 1942. évi első füzetében az új kórházvonatról, illetve ennek kapcsán – az ebben még kellő tapasztalattal nem rendelkező katonáorvosok érdekében – azok felszereléséről, működéséről, feladatairól olvasható dolgozat dr. Frank Richárd orvos vezérőrnagy tollából. A közlemény a HOTE 1942. január 22-ei közgyűlésén elhangzott beszámoló szerkesztett változata.

A 151-es kórházvonat rajza a Honvédorvos 1942. évi 1. számában p. 6-7.

Dr. Millián Béla orvos vezérőrnagy, a HM. 12 osztályának vezetője, a HOTE akkori elnöke „A honvéd egészségügy időszerű kérdései”[34] címmel tartott előadást az 1944. február

23-ai közgyűlésen, illetve közölt írást a Honvédorvos 1944-es első számában. Ez a történelmi pillanat már közel sem volt olyan reményteljes, mint az 1940-es év, sokkal több és sokkal nyilvánvalóbb nehézséggel kellett a világháború kései időszakában a katonaeorvosi karának megküzdenie, ezek pedig a katonaeegészségügy minden területén jelentkeztek, a szervezésben, az anyagi lehetőségekben, a felszereltségben, a járványvédelemben, és a személyi ügyekben. Mindazonáltal jelentős eredményekről is be tudott számolni az akkori honvédorvosi tisztikar főnöke: a fronton szolgáló katonák között számos tifuszos megbetegedés volt, a sérültek és sebesültek hazaszállítása során azonban nem hurcolták be a betegséget a hátszországba, mert időben sikerült felismernie és karanténba zárnia a tifuszosokat a katonai járványügyi hálózatnak. Ezt Millián doktor így értékelte: „Honvédorvosi hosszú pályám alatt talán ezt tartom az elért legnagyobb eredménynek”. Másik jelentős fejlemény a harc-téri orvoslás tekintetében a „vízvizsgáló járőrök” rendszeresítése, akik gyógyszerész tiszt vezetőjük segítségével szabványos vizsgáló eszközeikkel a rendelkezésre álló víz minőségét tudják egészen rövid idő alatt meghatározni – ez a vizsgálat még nem a vízbakteriológiai teszt, de mindenképpen alkalmas bizonyos veszélyek elkerülésére.

A Honvédorvos néhány kiragadott cikke, témája is jól mutatja tehát, hogy a szakfolyóirat ebben a második korszakában a fegyverkezés, haderőfejlesztés és a totális háború körülményei között az orvoslás és a katonaeorvos-tudomány szakmaspecifikus változásait, fejlődését követve igyekezett egyrészt a kellő információkkal szolgálni a katonaeorvosok és a civilből hirtelen tábori körülmények közé jutott doktorok számára, másrészt választ találni a hivatásgyakorlás során felvetődő kérdésekre. Mindezzel együtt – főleg az évek során a hadi helyzet rosszabbra fordulásával – egyre nagyobb szükség lett az eredmények hangsúlyozására, hogy a sok gondról, hősi halotról és hősi halott katonaeorvosról érkező hírek ellenére megőrizze a honvédorvosi kar erejét, mindinkább nélkülözhetetlen kreativitását. „A mai válságos időkben minden tettünkben izzó hazaszeretet kell, hogy vezéreljen bennünket. E mellett minden egyéb magán- vagy kari érdek is jelenleg másodrendű.” – olvasható a biztatás, és a HOTE elnöke már a várva várt békére is gondol: „Meggyőződésem, hogy a magyar honvédorvosi kar igenis ki fogja venni részét az országépítő munkából és hozzá fog járulni Magyarország feltámadásához.”

1949-1989

A második világháború utáni újramezdés 1949-ben következett be, 1949-1950-ben Honvédorvosi Közlemények, 1950-1952-ben Honvédorvos, 1953-1956-ban pedig Katonaeorvosi Szemle címen jelent meg a szakfolyóirat és 1957-ben kapta vissza régi-új elnevezését; ekkortól azonos címet visel a kiadvány mind a mai napig. A szerkesztőség 1949-től kezdődően a Honvéd Központi Kórházban[35] működött/működik – jelenleg szervezetileg az Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi Igazgatóság Tudományos Kutató és Laboratóriumi Intézet Tudományos Könyvtárához kötődően.

A Honvédorvosi Közlemények eleinte az Orvosegészségügyi Szakszervezet Honvédorvosi Szakcsoportjának közlönyeként látott napvilágot, az 1950. évi 1. számon A Honvéd Egész-

ségügyi Szolgálat tudományos folyóirata volt az alcíme, Honvédorvosként több évfolyam további megjelölés nélkül jelent meg, a rendszerváltoztatásig pedig A Magyar Néphadsereg katonaorvostudományi folyóirata titulust is viselte.

A Gyáli úti magyar királyi honvédség 1. sz. helyőrségi kórház, 1929 és 1944 között a Honvédorvos szerkesztősége

A Magyar Honvédség Egészségügyi Központ (MH EK) parancsnoki épülete, jelenleg itt található a szerkesztőség

A Honvédorvos újjászületése és háttérintézményének megváltozása – vagyis az, hogy 1949-ben a mai MH Egészségügyi Központba, az MH EK székhelyére került át a szerkesztőség – mindenképpen különösen érdekessé teszi a kiadvány történetének e momentumát. Ahogyan a bevezetőben már szó volt róla, 1945 után évekig tehát a Róbert Károly körúton működött csak katonai kórház a fővárosban, így szükségszerű volt, hogy a teljes katonaegészségügyi szakmai infrastruktúra itt központosuljék. A szakmai szervezet és a képzés gyorsan újraindult a romokból lassan felépülő kórház kebelében, a szerkesztőség és a szakfolyóirat, a tudományos szakirodalmi háttér újjászervezéséhez azonban több időre volt szükség. A Honvédorvosi Közlemények szervezetileg nem, de logikailag, illetve némiképp tevékenységében mindenképpen kötődött a kórház orvosi tudományos könyvtárához[36].

Már a helyőrségi kórházak építészeti kialakítását meghatározó XIX. századi szabályzatok rendelkeztek arról, hogy az aktív gyógyító és tudományos munkához, valamint a (katona)orvosok képzéséhez szükséges szakkönyvtár rendelkezésre álljon.[37] (A hivatkozott dokumentum az orvosi szakkönyvtár mellett a betegek – tiszték és a legénység – bibliotékáiról is említést tesz.) Mindazonáltal a harci cselekményekben a II. világháború előtti szakkönyvtár megsemmisülhetett, vagy szétszóródhatott, az MH EK Tudományos Könyvtárban őrzött leltárkönyvek legkorábbika az 1954-es esztendő beszerzéseivel indul[38], a Honvédorvosi Közlemények pedig 1949-ből közli az előfizetett folyóiratok listáját[39].

A fennmaradt levéltári iratok tanúsága szerint a kórházparancsnok, Dr. Bokor Győző orvos ezredes a kórház rekonstrukciós munkálatai közepette 1946. május 4-ei keltezéssel terjesztette fel a honvédelmi miniszter felé az orvosi szakkönyvtár részére igényelt könyvek első jegyzékét. A hatoldalas lista „az egyes szakmák szerint csoportosítva” sorolja fel a kívánt szakirodalmi forrásokat, a magyar nyelvű kiadványok mellett leginkább német, de

jó néhány angol és francia szakkönyvet is.[40] Az újabb lajstrom 1947 márciusában készült, ennek címzettje a Budapesti I. Honvéd Kerületi Parancsnokság volt[41]; a Honvédelmi Minisztérium egészségügyi osztálya a továbbiakban is fontosnak tartotta a honvédkórházak szakkönyvekkel való ellátását, így az osztályvezető főorvosok 1948. július 20-áig újabb deziderátá könyvjegyzékeket terjeszthettek a kórházparancsnokság elé[42], és az 1948. október 19-ei napiparancs újabb bel- és külföldi szaklapok beszerzésének lehetőségéről tudósított. [43] A korabeli köztörténelmi események, folyamatok ismeretében figyelemre méltó momentum, hogy az 1949. január 7-ei napiparancsban szó szerint idézi a honvédelmi miniszter H. M. 400.361/Kfcs.X.-1949. számú rendeletét: „Alkalom nyílt arra, hogy az osztály orvosszakirodalmi sajtótermékeket szerezzon be amerikai könyvkiadó cégektől. Tekintve a megrendelés sürgősségét, felszólítom, hogy legkésőbb jan. 10-ig jelentse milyen angol nyelvű kézi- és tankönyvekre, illetve folyóiratokra tart igényt. E célból utasítsa a kórház valamennyi osztályának vezetőjét, hogy haladéktalanul lépjenek érintkezésbe a megfelelő tudományos intézetekkel, elsősorban a klinikákkal és az ott beszerzett előzetes tájékozódás alapján tegyék meg javaslataikat, mert csak így érhető el az, hogy az akció valóban észszerű és hasznos legyen.” Fentiek alapján Dr. Velkey Béla orvos ezredes kórházparancsnok utasította az osztályvezető orvosokat, hogy jelentéseiket, kiadványigényeiket 1949. január 9-én délig adják le a parancsnoki irodában.[44] A Honvédorvosi Közlemények 1949. évi 1-3. összevont száma már 82 kurrens előfizetett szakfolyóiratot sorolt fel, a következő füzetben közölt pótgjegyzék újabb 18 szaklapot tartalmaz.[45] A két folyóiratlista összesen 100 címet regisztrált, ezek közül 8 magyar nyelvű volt, 12 „szovjet”, a többi pedig angol, német és francia volt; de a pótgjegyzékben egy finn katonatorvosi szakfolyóirat is szerepelt.

1948-1949-re az orvosi szakkönyvtár tehát már újjászerveződött – kimondható ez akkor is, ha a szigorú könyvtárszakmai kritériumoknak (állománynyilvántartás, katalógus, rendszeres szolgáltatás, szakképzett állandó személyzet stb.) még nem felelt meg. De – ahogyan a bibliometria alapvető törvénye kimondja – a szakirodalom exponenciális növekedése a XX. század közepére szükségessé tette minden szaktudományban/szakterületen a dokumentációs intézmények, szolgáltatások útjára indítását. Természetes azonban, hogy a katonatorvoslás számára az 1948-ban az Orvos-egészségügyi Dolgozók Szakszervezete orvosi szakcsoportja által létrehozott civil Orvostudományi Dokumentációs Központ[46] által gondozott területhez képest sajátos szempontjai, vizsgálódási és gyakorlati tevékenysége okán nem tudott minden tekintetben megfelelő információkkal rendelkezésre állni. Illetve a katonatorvosi szakfolyóiratokban lehetnek olyan információk is, amelyek nem feltétlenül kell, hogy a civil doktorok körében is publikussá váljanak.

Az 1948. október 19-ei kórházparancsnoki napiparancs tehát egyrészt a régi-új szakfolyóirat, illetve a Honvédorvosi Szakcsoport tudományos ülései számára kérte a vonatkozó külföldi szakirodalomról tudósító referátumokat. Dr. Velkey Béla orvos ezredes, a kórház akkori parancsnoka „a könyvtárban elhelyezett külföldi szaklapok és folyóiratok referenseiül” az alábbiakat orvosokat jelölte ki:

„Sebészet: Dr. Stefaits Géza o. ezds., Dr. Móhr Henrik. o. őrgy.

Bőr- és urológia: Dr. Pastinszky István o. alez.

Bakteriológia és higiéné: Dr. Hézsér László polg. orvos

Általános orvosi kérdések: Dr. Barbie János o. alez.
Szülészeti és nőgyógyászat: Dr. Aranyi Sándor o. ezds és Dr. Csonka István polg. orvos
Belgyógyászat: Dr. Mindák Jenő o. ezds.
Ideggyógyászat: Dr. Makkay Endre o. ezds.
Orr-fül-gégészeti: Dr. Dán Tibor o. őrgy.
Gyermekegyógyászat: Dr. Andor László o. alez.
Fogászat: Dr. Rados Imre o. alez.
Fizikoterápia: Dr. Nényei Etele o. őrgy.
Röntgen: Dr. Nagy Zoltán o. őrgy.”

Ezen munkatársak a szaklapokat nyugta ellenében egy hétre kölcsönözhatték ki, és a cikkekről készített referátumokban fel kellett tüntetniük a cikk szerzőjét, a folyóirat évfolyamát és lapszámát.[47] Egy hónappal a referensek megnevezése után a parancsnok „újból nyomtatékosan figyelmeztette a referátumok készítésére kijelölteket, hogy a könyvtárban rendelkezésre álló külföldi folyóiratokat tanulmányozzák át és a referátumokban kiértékeljék. A referátumok az e hónap folyamán [1948. november] meginduló Honvédorvosban kerülnek közlésre.”[48]

A szaklap újjáindulása végül néhány hónappal megkésve, 1949-ben történt meg; a kiadvány szerkesztőségi oldala kéthavonta való megjelenést ígért, az elsőként napvilágot látott füzet az évi 1-3. összevont szám volt. A Honvédorvosi Közlemények ekkor az Orvosegységügyi Szakszervezet Honvédorvosi Szakcsoportjának közlönye, szerkesztősége a Honvéd Központi Kórház laboratóriuma. A kiadványt főszerkesztőként dr. Merényi Gusztáv orvos vezérőrnagy, felelős szerkesztőként pedig dr. Kiss István orvos őrnagy jegyezte.[49]

Rövidesen azonban a referátumok más célra is felhasználásra kerültek: A Központi Katonai Kórház 248/1948. számú napiparancsában közölte a Honvédelmi Minisztérium 529.823/Kfcs. X. 1948. számú rendeletét: „A külföldi tapasztalatok könnyebb kiértékelésére és gyűjtésére központi katona-egészségügyi irodalmi kartotékat állítottam fel, mely felöleli az összes katona-egészségügyi és ezzel határos irodalmat. A kartoték bővítésére elrendelem, hogy az összes fentemlített tárgyú közleményekből és ismertetésre kiadott könyvekről negyedívekre szokványos formában készüljenek referátumok és ezek egy példányát a HM eü. osztályának a parancsnokságok terjesszék fel. Rendkívül fontosnak tartom, hogy minden tárgykörbe vágó közleményről készüljön oly referátum, mely az esetleg közölt számszerű adatokat is tartalmazza. Ezért eddig elkészült referátumok is felterjesztendőek.”[50]

Magához a folyóirathoz visszatérve, az első számban dr. Weil Emil, az Orvos Egészségügyi Szakszervezet főtitkára, dr. Merényi Gusztáv orvos vezérőrnagy, a honvédorvosi tisztikar főnöke, illetve a Honvédorvosi Közlemények főszerkesztője, valamint az egészségügyi dolgozók nevében Szunyogh Mária, a kórház szakszervezeti nőmegbízottja írt bevezetőt.

Dr. Merényi Gusztáv előszava[51] vázolta a kiadvány célközönségét: a Honvédorvosi Közlemények a katonaorvosok és katonagyógyszerészek szaklapja, amely eredeti tudományos cikkeket közöl, valamint a csapatorvosi gyakorlat, a táborigyógyászat és a katonai egészségügyi szakdolgozók munkájának kérdéseit dolgozza fel. Kiegészítő rovatként az Or-

vosegészségügyi Szakszervezet Honvédorvosi Szakcsoportjának üléseiről, az újonnan megjelent hazai és külföldi szakkönyvekről, folyóiratcikkekről tudósít, illetve a fontos releváns konferenciákon, rendezvényeken elhangzottokról ad összefoglalást.

Idővel természetesen a katonatorvosi szakmai szervezet neve megváltozott, és éppígy váltották egymást a főszerkesztők, a hosszabb időn keresztül tevékenykedők: dr. Merényi Gusztáv (1949), dr. Felkay Dénes (1949-1953), dr. Uray Gyula (1954-1956), dr. Farády László (1957-1967), dr. Vámos László (1975-1981), illetve professzor dr. Hideg János, a magyar asztronauta, Farkas Bertalan, felkészítője, aki 1983-tól 2018-ban bekövetkezett haláláig, az utolsó években már tiszteletbeli főszerkesztőként szerepelt a kiadványon. Jeles felelős szerkesztő volt dr. Radó György (1950-1953), dr. Vámos László (1968-1974) és dr. Giacinto Miklós (1981-1983). A Honvédorvos szerkesztőbizottságában pedig természetesen benne voltak a Kórház mindenkori parancsnokai és jeles tudós orvosai.

Dr. János György orvos vezérőrnagy a II. világháború utáni Honvédorvos 25-éves jubileumára megjelentetett tanulmányában[52] a folyóirat addig eltelt időszakát a következő korszakokra bontotta:

- 1949-1951: „ismeretgyűjtés és újjászervezés. Az új honvédorvosi kollektíva tevékenységéből hiányoztak a háborús és a háborút közvetlen követő évek, a gyökeret a szovjet katonatorvos-tudományban keresik”. A világháború utolsó évében és a Néphadsereg megalakulásának időszakában a katonatorvosi kar valóban szakfolyóirat nélkül maradt, és az 1945, illetve a következő néhány év sok tekintetben vízváltónak számít. A Szovjetunió példájának követése tehát ekkor a kor meghatározója az élet minden területén, így dr. Weil Emil 1949-es bevezetőjét idézve „a néphadsereg orvosának a legjobb, legképzettebb orvosnak kell lenni, a honvédkórházaknak komoly tudományos intézetek színvonalára kell emelkedni. Itt is a nagy Szovjetunió példája lebegjen előttünk”. [53]
- 1952 és 1956 között a kiadvány a „szűk katonatorvosi prakticismusból” tekintélyes folyóirattá vált.
- Az 1957 és 1967 közötti korszakban a legfontosabb téma az elméleti és a gyakorlati vonatkozású közleményekben is a tömegpusztító fegyverek elleni védekezés, és a kérdéskör szerteágazó volta miatt az extenzív fejlesztés jellemezte.
- 1968-tól (János György korszakolása 1975-ig tartott) a periodikum intenzív fejlődési korszaka következett, a kapcsolatrendszer kiépítése nemzetközi (szocialista táboron belüli) viszonylatban, illetve a hazai civil orvostudománnyal.

Az 1975-ös évfolyamtól a katonaegészségügy aktuális kérdései és az orvostudomány új fejleményei mellett számos történeti jellegű közlemény látott napvilágot a Honvédorvos hasábjain, az 1975-ös esztendő a nagypolitikában a felszabadulás 30. évfordulója volt, de éppígy a kórház újraalapításának jubileuma is.

Az elkövetkező években pedig a kórház növekedésével, szervezetének differenciálódásával létrejött részlegek tartottak évfordulás ünnepi tudományos üléseket, ezek előadásait a

lap nagyrészt közölte. A katonaeorvoslás történetének jeles momentumai (1848-1849-es forradalom és szabadságharc és az I. világháborús katonaeorvosi tapasztalatok, a Honvédorvos története, a Néphadsereg egészségügyi vonatkozású szakszolgálatainak története, stb.) mellett egyre több nem szocialista országban tartott rendezvényről vagy tanulmányútról szóló beszámoló látott napvilágot és a felívelőben lévő orvostechnikai, orvosi informatikai vagy az irányítás és vezetéstudományi közlemények száma szintén növekedést mutatott. Utóbbiak már a Központi Katonai Kórház rekonstrukciójához, a majdani (mai) új épületek funkcionális modelljének kidolgozásához kötődtek.

A Honvédorvos az 1950-es évek derekától jelentetett meg időről időre mellékleteket, amelyekben a katonaeorvoslás aktuális kérdéseiről szóló szolgálati használatra szánt forrásokot, közleményeket, szabályzatokat tettek közzé. Az 1980-as évektől egyrészt a kiadvány korábbi cikkeiről tudósító repertóriumok[54] készültek el és jelentek meg különszámként, de más aktuális és érdekes tartalmak szintén supplementumokként kerültek a szakma és az érdeklődők kezébe. Példaként érdemes említeni 1981-ből A katasztrófamedicina retrospektív bibliográfiáját, amely az 1962 és 1977 közötti hazai, az itthon fellelhető külföldi szakirodalom, valamint az Index Medicus és az Excerpta Medica Public Health szekciója alapján készült; a könyvészetet a Központi Katonai Kórház orvosi tudományos könyvtárának munkatársai, Verseghi Mária és Kovács Csilla jegyzik. 1983-ban két pótfüzet is napvilágot látott. Az egyik a Honvédorvos melléklete megjelöléssel, ebben Simon Páltól a „Számítógép az egészségügy szolgálatában” című dolgozat olvasható, amely a modernizálódó világ hatását mutatja az egészségügyben, helyesebben a katonaeorvos egészségügyi szolgálatban, mint – az akkor feltörekvő új terminológia mondja – kibernetikai rendszerben. Nem véletlen tehát a kérdés felvetése, hiszen ekkoriban már egyre több szó esett az információs rendszerekről és azok gépesítéséről, illetve az irányítás- és vezetéstudományi elvek, technikák gyakorlati alkalmazásáról a szervezetek egyre táguló körében. (Mi, könyvtárosok gondolhatunk itt a könyvtári világ akkori fejleményeire is.) Az 1983. esztendő supplementuma a Magyar Néphadsereg Központi Katonai Kórházban 1952-ben alapított traumatológiai osztály harmincéves fennállásának emlékére jelent meg. Az osztály gyakorlati és tudományos működését reprezentáló összeállítás bevezető tanulmánya dr. Záborszky Zoltán orvos ezredes tollából származik, és a részleg történetének áttekintéséből tudható, hogy a katonai kórházaink között elsőként a Róbert Károly körúton szerveztek baleseti sebészeti részleget, ahol az első szakorvosok még a II. világháborúban, illetve később a koreai háborúba küldött magyar orvoscsoport tagjaiként tábori sebészeti tapasztalatokkal is rendelkeztek [55]. Az osztály nem sokkal életre hívása után, már 1958-ban bekapcsolódott a budapesti polgári traumatológiai ügyeleti ellátásba[56].

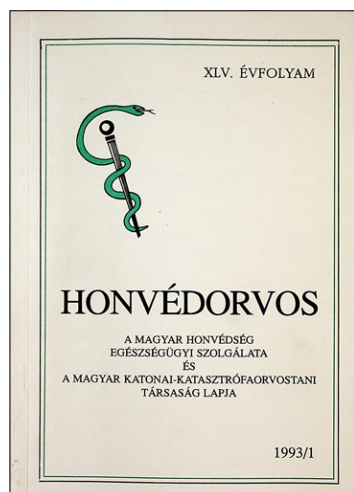
Nem különszám megjelöléssel, de logikailag mégis a honvédorvoshoz tartozó és fontos kiadvány volt „A Honvédorvos dermatológiai és venerológiai közleményei. 1888-1988” című könyvészet, amely kettős jubileum alkalmából született, megjelenése azonban váratott magára. Egyrészt a periodikum megindulásának 100. évfordulója volt az apropó az annotált jegyzék összeállítására, másrészt pedig a Központi Honvédkórház jeles korábbi bőrgyógyász főorvosa, egyetemi magántanár prof. dr. Pastinszky István nyugállományú orvos ez-

redes 80. születésnapjára tisztelegtek kollégái, dr. Marcell István szerkesztő és dr. Angyal János, dr. Apostol Éva, dr. Bogdányi Edit, dr. Katona Ágnes, dr. Káslerné dr. Lányi Cecília, dr. Matura Mihály, dr. Parapatics Csilla és dr. Vályi Nagy Tibor, az annotációk és referátumok szerzői. A könyvészethez mutatók nem készültek, a kronologikus elrendezésű kiadvány viszont érdekes tudománytörténeti áttekintést ad arról, hogyan változott a bőrgyógyászat legújabb ismereteinek alkalmazása a katonaeorvoslásban.

Az újjáindulástól a rendszerváltoztatásig tartó hosszú időszak számos változása csapódott le a kiadványban olvasható publikációkban; János György 1975-ös értékelését alapul véve és a teljes időszakra kiterjesztve elmondható, hogy „A Honvédorvos tükör, amelyben reflektálódik a katonaeorvosok gyakorlati és tudományos élete, kapcsolódásuk a magyar orvostudomány egészéhez. Színvonala egyenletesen emelkedik. ...Folyóiratunk jó hagyományokra támaszkodva, átgondolt tervekkel lépett második” – mostanra már sokadik – „negyedszázadába.”[57]

1990-től napjainkig

A rendszerváltoztatás – minden tagadhatatlan örömteli hozadékaival együtt – a korábban megszokott, és jól-rosszul működő struktúrák átalakulását, illetve több esetben is ezzel összefüggésben finansiális nehézségeket hozott az élet minden területén, így a szakfolyóiratok kiadásában is. Az 1990-es évek első felében a Honvédorvos is anyagi nehézségekkel találkozta szemben magát. Pedig a hazai katonaeorvoslás a katonai szövetségi rendszer lecserélésével más paradigmába került, új kapcsolatok keletkeztek, más elvárásoknak, szabványoknak kellett megfelelni, más feladatokat kellett megoldani, ehhez azonban éppen nagyobb anyagi forrásbázisra és a katonaeorvosi kollektív tudás hatékony fejlesztésére és felhasználására lett volna szükség. Így a Honvédorvos című szakfolyóirat megjelentetése csak jelentős késéssel volt lehetséges, az Egészségügyi Szolgálatfőnökség 1992. évi beszámolója szerint „a tudományos munkavégzés hiányossága a tudományos közlemények megjelentetése szaklapunkban, a Honvédorvosban, mely területen évek óta nem sikerült előrelépni”[58] Mindezzel együtt a Honvédorvos a számozási adatok tükrében megtartotta megjelenésének folyamatosságát, bár a megjelenésben való lemaradás kétségtelen.

A késéssel megjelenő 1993-as évfolyamtól jegyzi a Magyar Honvédség Egészségügyi Szolgálata mellett a Magyar Katonai-Katasztrófaorvostani Társaság is a folyóiratot közreadóként, ez pedig a szakmai profil megváltozását, illetve a Honvédség békeidőben vállalt feladatkörének kiszélesedését is tükrözi. (Bár éppen ebben a számban olvashatunk arról is, hogy hogyan szervezte meg a Pécsi Orvostudományi Egyetem Traumatológiai Önálló Osztálya dél-dunántúli együttműködő partnerekkel, többek között a Pécsi Honvédkórházzal a horvátországi háborús sérültek ellátását[59].)

Magyarország 1999. március 12-e óta teljes jogú tagja a NATO-nak, de az új szövetségi rendszerhez való igazodásra irányuló haderő-átalakítási folyamatok már 1990-ben, a rendszerváltoztatás évében megkezdődtek, ezen munkálatok katona-egészségügyi vonatkozású szegmenséről és a további feladatokról adott áttekintést a Honvéd vezérkar Egészségügyi Csoportfőnökség részéről dr. Svéd László orvos vezérőrnagy és dr. Szolnoki László orvos ezredes a Honvédorvos egyik 1998-as számában[60].

Az 1999-es év azonban más szempontból is fontos volt a Honvédorvos, illetve anyaintézménye számára: ekkor ünnepelte a Kórház alapításának centenáriumát, helyesebben szólva 1999-ben volt száz esztendeje annak, hogy a mai Róbert Károly körüti telephelyen katonai kórház kezdte meg működését. A császári és királyi közös hadsereg 16. számú helyőrségi kórházát 1781-ben alapította II. József, ez az intézmény költözött ide 1899-ben, az Osztrák-Magyar Monarchia széthullása után a Magyar Királyi Honvédség helyőrségi kórházaként gyógyította itt a katona-betegeket, a Magyar Néphadsereg megalapításával pedig az MN Központi Kórháza, a rendszerváltoztatás után a Magyar Honvédség Központi Honvédkórháza és számos további név után ma a Magyar Honvédség Egészségügyi Központja működik a kampuszban. A Honvédorvos közölte Göncz Árpád köztársasági elnök ünnepi köszöntőjét[61], illetve dr. László Imre orvos ezredes történeti visszatekintő dolgozatát.[62] (A jeles alkalomra a Kórház önálló jubileumi emlékkönyvet[63] és tanulmánygyűjteményt [64] is kiadott.)

A 2000. esztendőől kezdődően rendszeresen közzétette a Honvédorvos a Magyar Honvédség Orvosi Tudományos Tanács és a Magyar Katonai- és Katasztrófaorvostani Társaság tudományos konferenciáin elhangzott előadások rezüméit, az önálló cikkek között pedig nagy számban jelentek meg az éppen zajló missziók tapasztalatait összegző dolgozatok vagy a NATO-csatlakozással összefüggő szervezeti változásokkal, a bevezetendő új szabályzatokkal, módszerekkel kapcsolatos beszámolók. A Honvédség és a katona-egészségügy szövetségi kötődését, elkötelezettségét jól mutatja, hogy 2010-től pedig a NATO Katona-egészségügyi Kiválósági Központja szintén bekapcsolódott a szakfolyóirat szerkesztésébe, közzétételébe.

A kiadvány jelenlegi szerkesztőbizottsági elnöke dr. Kopcsó István PhD orvos dandártábornok, helyettesei dr. Zsiros Lajos PhD nyugállományú orvos dandártábornok és prof. dr. Svéd László PhD nyugállományú orvos altábornagy, a lap főszerkesztője prof. dr. Grósz Andor PhD nyugállományú orvos dandártábornok, a szerkesztők pedig dr. Faludi Gábor PhD nyugállományú orvos ezredes, dr. Helfferich Frigyes PhD orvos ezredes, dr. Kovács László PhD nyugállományú orvos ezredes, dr. Mátyus Mária PhD orvos ezredes, dr. Meglécz Katalin orvos ezredes, dr. Németh András nyugállományú orvos dandártábornok, dr. Radnóti Gábor főorvos, dr. habil. Rókusz László nyugállományú orvos ezredes, dr. Szakács László PhD orvos ezredes és dr. Vekerdi Zoltán PhD orvos ezredes.

Az éppen szerkesztés alatt lévő szám munkálataiba újonnan kapcsolódott be prof. dr. Gál János PhD egyetemi tanár, dr. Fazekas László orvos ezredes a NATO Kiválósági Központ és dr. habil. Szabó Sándor András orvos ezredes a kecskeméti Repülőrvosai-, Alkalmasságvizsgáló és Gyógyító Intézet részéről.

A folyóirat ma elsősorban az MH EK munkatársainak publikációs tere, profilja az intézményben jelenleg folyó katona-egészségügyi kutatások és a gyakorlati munka bemutatása, de katonaorvosi tudomány- és szakmatörténeti közlemények, illetve a terület hazai és nemzetközi hírei, a fontos külhoni cikkek referátumai is olvashatók benne. Rendszeresen beszámol a vonatkozó szakmai szervezet, a Magyar Katonai Katasztrófaorvostani Társaság éves tudományos konferenciáiról, a védelem-egészségügy fejleményeiről. A Honvédorvos az MTA Hadtudományi Bizottsága által jegyzett lektorált tudományos szakfolyóirat.

A Honvédorvos több évtizedes hagyományait követve kereskedelmi forgalomba ma sem kerül, a füzeteket protokoll-lista alapján a szerkesztőség ingyenesen postázza, illetve a kiadvány open access formában is hozzáférhető. Eleinte csak a kiadó – MH EK – honlapján voltak olvashatók a füzetek, a 2010-es évtől kezdődően az alábbi oldalon:

http://www.honvedkorhaz.hu/mh_egeszsegugyi_kozpont/honvedorvos

Az utóbbi másfél-két évben lezajló modernizációs folyamatok következtében azonban a lap kilépett eddigi szűken vett szakterületének forrásbázisán túlra és a „civil” orvostudomány számára is ismertebb és használtabb információs forrásokban szintén megjelent. Az MH EK 2017-ben megállapodást kötött a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központjával arról, hogy a kiadványban megjelent közlemények DOI-t (Digital Object Identifier) kapjanak, valamint a CrossRef rendszerhez csatlakozva (majd) a hazai és nemzetközi szakirodalmi tartalmi kapcsolati hálóba integrálódjanak, láthatóvá váljanak. (Az önálló tanulmányokhoz a szerzők magyar és angol nyelven kulcsszavakat és rezümét csatolnak, így a cikkek a külföldi olvasók számára releváns találatokat képviselnek a kereséseikben.) Először a 2016. évi évfolyam 1. számában jelentek meg a DOI-k, de a szerkesztőség tervei között szerepel, hogy az azonosítók kiosztása visszamenőlegesen is megtörténjék. Ezzel együtt a kiadvány a 2000-es tárgyévtől kezdődően bekerült az MTA REAL-J elnevezésű teljes szöveges tudományos adatbázisába (<http://real-j.mtak.hu/>) és folyamatban van a régebbi füzetek retrospektív digitalizálása egészen 1888-ig, hamarosan az 1951-től már láthatók is lesznek a füzetek. A 2016-os évfolyam azonban már az MTA Könyvtára másik adatbázisában is olvasható és kereshető: a „Hírek” és a „Referátumok” rovatok kivételével a cikkek a REAL adatbázisban (<http://real.mtak.hu/>) szintén megtalálhatók.

Az Akadémiai Könyvtárral való együttműködés további hozadéka a folyóirat és a benne publikálók számára, hogy a szerkesztőbizottsággal együttműködő és a kiadvány számára ebben a modernizációban támogatást nyújtó MH EK VEIG TKLI Tudományos Könyvtár a Honvédorvos Szerkesztősége nevében az egyes közleményeket az MTMT-be is feldolgozza, így a szerzőknek csak az a feladatuk, hogy az MTMT-ben a már regisztrált publikációkhoz saját nevüket hozzárendeljék.

A Honvédorvos korábbi számai, jelenleg a 2000-2012-es évfolyamok az Arcanum Digitális Tudománytár nevű archív tudományos könyv- és folyóirat-repozitóriumban szintén megtalálhatók (<https://adtplus.arcanum.hu/>), illetve a szaklap kiadója és a MATARKA Egyesület megállapodása alapján a Tudományos Könyvtár – egyéb feladatai mellett és azok függvényében – a MATARKÁ-ban szintén feldolgozza a periodikumot.

Mindez azt biztosítja, hogy a Honvédorvosban megjelent tanulmányok a „tudományosabban” és az „általánosabban” kereső érdeklődők számára egyaránt fellelhetők és hozzáférhetők legyenek.

A közlemények tartalom szerinti visszakereshetőségének biztosítására a korábbi repertóriumok logikai folytatásaként a Tudományos Könyvtár munkatársa, Babolcs Csilla szombathelyi könyvtár MA tanulmányainak diplomadolgozataként a Honvédorvos 1989 és 2015 közötti évfolyamokat dolgozta fel repertórium formában[65].

A Honvédorvos 130-éves története során tehát láthatóan sokat változott, ahogyan a katonai- (és katasztrófa)orvostan és maga a világ, a tudomány is. A szakfolyóirat magán viseli ennek a hosszú időszaknak minden katonai, politikai és a tudományos paradigmát meghatározó jellegzetességét, de egy tekintetben folyamatos megújulásai mellett állandó maradt: az aktuális lehetőségek függvényében hűségesen és magas szakmai színvonalon szolgálta szakterületének gyakorló és kutató munkatársait. Ünneplésre méltó tehát a kiadvány és érdemes a modern Honvédorvosban is megkeresni és felismerni hosszú élete gyökereit, megőrizni hagyományait és figyelemmel kísérni jövőjét.

Jegyzetek

- [1] Gazda I. (összeáll.): Magyar közegészségügyi kronológia : 1867-1896 : készült a kiegyezés 150. évfordulójára : kézirat. Budapest : Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet, 2017. p. 3., 4., 7., 43.
- [2] Pest : Nyomt. id. Poldini Ede és Noséda Gyulánál, 1861.
- [3]Pest : Poór Imre, 1863
- [4] Vö. Balla T.: A dualizmus korának hadtörténete : (1867-1914). In: Hermann Róbert (szerk.): Magyarország hadtörténete. 3. kötet. Budapest : Zrínyi, 2015. p. 210.
- [5] Honvédorvos. 1888. 1. sz. p. 1.
- [6] Vö. Egyesületi ügyek. In: Honvédorvos 1929/1930. p. 15.; Verseghi Mária: A Honvédorvos : 1888-1914. In: Honvédorvos. 1984. p. 18-19.
- [7] Egyesületi ügyek. In: Honvédorvos 1929/1930. p. 15.
- [8] Vö. Honvéd Orvosok Tudományos Egyesülete. Budapest Főváros Levéltára. Budapest egyesületei. In: Hungaricana. <http://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/53644/>
- [9] Vö. Remes P.: In memoriam Dr. Merényi Scholtz Gusztáv orvos altábornagy. In: Honvédorvos. 2016, 3-4. p. 72-73.
- [10] Honvédorvosi Szakcsoport jegyzőkönyvkivonatai. In: Honvédorv. közl. 1949. p. 162.
- [11] Vö. Kivonat a 85. számú kórházparancsnoksági parancsból. Budapest, 1948. április 12. HL. X. 5. Honvéd Központi Katonai Kórház. 1948.
- [12] 86/kt. 1945. Budapest, 1945. július 14. HL. X. 5. Honvéd Központi Katonai Kórház. 1945.
- [13] Tisztelt Olvasóinkhoz! In: Honvédorvos. 1888, 1. szám. p. 1.
- [14] 25 éves a Honvédorvos. In: Honvédorvos. 1974. p. 243-244.; 100 éve jelent meg az első magyar katonai orvosi szaklap. In: Honvédorvos. 1988. p. 224.; Batári Gy.: A „Honvédorvos” : (1888-1914). In: Orv. hetil. 1978. p. 215-216.; Farádi L.: Évfordulóra. In: Honvédorvos. 1968. p. 335-338.; Felkai D.: Néhány kritikai megjegyzés a „Honvédorvos”-ról. In: Honvédorvos. 1950. p. 308-309.; A Honvédorvos 20 éves jubileumának megünneplése. In: Honvédorvos. 1968. p. 477-478.; János Gy.: A Honvédorvos 1949-1973-ig. In: Honvédorvos. 1975. p. 307-320; Szállási Á.: A Gyógyászat című szaklap érdekes melléklete : A

- Honvédorvos. In: Orv. hetil. 2010. p. 2150-2153.; Tíz éves a Honvédorvos. In: Honvédorvos. 1958. p. 1-4.; Verseghi M.: A „Honvédorvos” : 1888-1914. In: Honvédorvos. 1984. p. 5-23.
- [15] Szinnyei J.: Magyar írók élete és munkái. 6. kötet. Budapest : Hornyánszky, 1899. col. 1302-1305.
- [16] Kovács József tanár. In: Honvédorvos. 1897. p. 49.
- [17] Szállási Á.: A Gyógyászat című szaklap érdekes melléklete : A Honvédorvos. In: Orv. hetil. 2010. p. 2010.
- [18] Batári Gy.: A „Honvédorvos” : (1888-1914). In: Orv. hetil. 1978. p. 215.
- [19] A katonaorvosok kiképzetése. In: Orv. hetil. 1883. col. 1305.
- [20] Rauchensteiner, M.: Az első világháború és a Habsburg Monarchia bukása. Budapest : Zrínyi, 2017. p. 182-183.; az idézet forrása: p. 183.
- [21] A Pénzintézetek Hadikórházának első évkönyve. Budapest : Pénzintézetek Hadikórháza, 1916. Ismertetését ld: Pogányné Rózsa G.: A Pénzintézetek Hadikórháza az I. világháború katona-egészségügyében és a katonaorvos-tudományban. In: Honvédorvos. 2016. p. 103-105.
- [22] Pénzintézetek Hadikórházának első évkönyve. Budapest : Pénzintézetek Hadikórháza, 1916. p. XI.
- [23] Szállási Á.: A Gyógyászat című szaklap érdekes melléklete : A Honvédorvos. In: Orv. hetil. 2010. p. 2153.
- [24] Beköszöntő. In: Honvédorvos. 1929. 1. sz. p. 1.
- [25] Kapronczay K.: Magyar katona-egészségügy az első és második világháború éveiben. In: Valóság. 2013, 5. sz. p. 51.
- [26] Egyesületi hírek. In: Honvédorvos. 1929. 1. sz. p. 15.
- [27] Új idők lexikona. 1-2. kötet. Budapest : Singer és Wolfner, 1936. p. 10.
- [28] Demkő Antal dr. In: Az IHNETOV munkanaplója : Vitéz Béldy Alajos vezérezredes Hadtörténelmi Levéltárban őrzött irataiból 1941—1943. Függelék, A munkanaplóban szereplők életrajzi adatai. Arcanum Digitális Tudománytár. URL: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/2vhSzakkonyv-magyarok-a-ii-vilaghaboruban-2/az-ihnetov-munkanaploja-vitez-beldy-alajos-vezerezredes-hadtortenelmi-leveltarban-orzott-irataibol-19411943-82D0/fuggelek-A02A/a-munkanaploban-szereplok-eletrajzi-adatai-A1B6/abranzoltan-A1B9/>
- [29] Franz G.: Beköszöntő. In: Honvédorvos. 1929. p. 2.
- [30] Ajkay Z., ajkai: Megnyitó beszéd. In: Honvédorvos. 1930. p. 221.
- [31] Frank R.: Elnöki megnyitó beszéd. In: Honvédorvos, 1939. p. 13.
- [32] Frank R.: Honvédségünk háborús egészségügyi szolgálata. In: Honvédorvos. 1940. p. 223-227.
- [33] Vö. Kiss G.: Honvéd valamint császári és királyi egészségügyi intézmények az első világháború idején. In: Orvtört. közl.. 196-197. 2006. p. 200.
- [34] Millián Béla: A honvéd egészségügy időszerű kérdései. In: Honvédorvos. 1944. p. 3-8.
- [35] Vö. Honvédorvos. 1949-1957.
- [36] Az MH EK Tudományos Könyvtárának 1945 és 1950 közötti történetével kapcsolatban részletesebben vö. Pogányné Rózsa G.: Historia domus 1945-1950 : Források és adalékok a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Tudományos Könyvtára és a Honvédorvos című szakfolyóirat történetéhez. In: Kvt. figy. 2018. p. 391-401.
- [37] Vö. Anleitung für die Anlage für neu zu erbauenden Garnisons-Spitälern. Wien, 1880.
- [38] A könyvtár könyvállományának leltárkönyve. Budapest, 1954. január. 1. Folyóiratok nyilvántartási könyve. Budapest, 1954. szeptember 25.
- [39] A Honvéd Központi Kórház Orvosi Könyvtárának folyóiratai. In: Honvédorvos. 1949. p. 36-37.; A Honvéd Központi Kórház Orvosi Könyvtárába járó folyóiratok pótgjegyzéke. In: Honvédorvos. 1949. 159-160.

- [40] 215/kt.-1946. Budapest, 1946. május 4. HL. X. 5. Honvéd Központi Katonai Kórház. 1946.
- [41] 120 kt./1947. sz. Budapest, 1947. március 8. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1947.
- [42] 156. számú kórházparancsnoksági napiparancs. Budapest, 1948. július 9. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1948.
- [43] 240. számú kórházparancsnoksági napiparancs. Budapest, 1948. október 19. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1948.
- [44] 5. számú kórházparancsnoki napiparancs. Budapest, 1949. évi. január hó 7-én. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1949/Ny.
- [45] A Honvéd Központi Kórház Orvosi Könyvtárának folyóiratai. In: Honvédorv. közl. 1949. p. 36-37.; A Honvéd Központi Kórház orvosi könyvtárába járó folyóiratok pótgjegyzéke. In: Honvédorv. közl. 1949. p. 159-160.
- [46] Könyvtári Minerva. 1. kötet. Budapest : OSZK KMK, 1965. p. 259.
- [47] 240. számú kórházparancsnoksági napiparancs. Budapest, 1948. október 19. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1948.
- [48] 266. számú kórházparancsnoksági napiparancs. Budapest, 1948. november 19. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1948.
- [49] Vö. Honvédorv. közl. 1949. 1-3. szám. borító, borító hátoldala.
- [50] 284. számú kórházparancsnoki napiparancs. Budapest, 1948. évi. december hó 11-én. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1948.
- [51] Merényi G.: Előszó. In: Honvédorv. közl. 1949. p. 3-4.
- [52] János Gy.: A Honvédorvos 1949-1973-ig. In: Honvédorvos . 1975. p. 307-308.
- [53] Weil E.: Bevezető. In: Honvédorv. közl. 1949. p. 1.
- [54] Hollósi E., Kovács Cs., Téri S., Verseghi M. (szerk.): Honvédorvos (Honvédorv. közl., Ktnrv. Szle.) : 1949-1979 : repertórium. [S. l.] : [s. n.], 1984.; Kovács Csi.,Tóth Lászlóné, Verseghi M.: A Honvédorvos repertórium : 1980-1984. (Honvédorvos. 1986, 2. különszám); Batke É.,Tamási Cs., Tóth Lászlóné: A Honvédorvos repertórium : 1985-1988. (Honvédorvos. 1989, 1. különszám);
- [55] Záborszky Z.: 30 éves a Központi Katonai Kórház traumatológiai osztály. In: Honvédorvos. 1983, supplementum. p. 5-6.
- [56] Manninger J.: Bevezető. In: Honvédorvos. 1983, supplementum. p. 3.
- [57] János Gy.: A Honvédorvos 1949-1973-ig. In: Honvédorvos . 1975. p. 320,
- [58] MH Egészségügyi Szolgálatfőnökség 0233/1993. A Magyar Honvédség Egészségügyi Szolgálat 1992. évi munkájának értékelése és 1993. évi főbb feladatainak meghatározása. Bp., 1993. március 4. p. 23. Ezúton is köszönöm Dr. Svéd László nyugállományú altábornagy úrnak, hogy munkámhoz rendelkezésre bocsátotta a dokumentumot.
- [59] Bíró V.: Intézetünk tapasztalatai a horvátországi háborús sérültek tömeges ellátásához. In: Honvédorvos. 1993. p. 50-55.
- [60] Svéd L., Szolnoki L.: Változások a Magyar Honvédség egészségügyi ellátórendszerében a NATO elvek tükrében. In: Honvédorvos. 1998. p. 5-36.
- [61] Göncz Á.: Köszöntő. In: Honvédorvos. 1999. p. 5-6.
- [62] László I.: Egy évszázad a katonaegészségügy szolgálatában. In: Honvédorvos. 1999. p. 7-13.
- [63] Honvédkórház kórháztörténet : 1899-1999 : jubileumi emlékkönyv. Szerk. Pácserné Bozi J. Budapest : Honvéd Vezérkar Egészségügyi Csoportfőnökség, 1999.
- [64] 1899-1999 : Centenárium : tudományos kötet. Budapest : Honvéd Vezérkar Egészségügyi Csoportfőnökség, 1999.
- [65] Babolcs Cs.: A Honvédorvos folyóirat repertórium : 1989-2015 : diplomadolgozat. Szombathely, 2018.

A Semmelweis serleg történetéhez

To the history of Semmelweis cup

Dr. Gracza Tünde

PTE EK TK Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtár

E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu

Absztrakt

Jelen dolgozattal a Semmelweis Ignác tiszteletére 1907-ben készített serleg történetéhez szeretnénk – remélhetőleg eddig nem sokak által ismert – adattal szolgálni.

Kulcsszavak: *Semmelweis serleg, orvostörténet*

Abstract

With this essay, we would like to give new data to the story of a Semmelweis cup, was made in 1907 in honour of him. We hope these data to be unknown to date.

Keywords: *Semmelweis-cup, medical history*

Napjainkig a Semmelweis Ignác életével, halálával, munkásságával, a hozzá fűződő eseményekkel foglalkozó kutatások egész sora jelent meg nyomtatott és elektronikus formában egyaránt, ezért bármilyen vele kapcsolatos újdonsággal szolgálni szinte lehetetlen.

A tiszteletére megalkotott Semmelweis serleg létrejöttét, történetét taglaló beszámolóknak tanulmányozása során – úgy vélem – mégis rábukkantunk egy olyan apró részletre, amely eddig talán elkerülte a téma iránt érdeklődők figyelmét...

Dr. Monos Emil és Dr. Rosivall László – a Semmelweis Egyetem Baráti Köre (SEBK) elnöke és ügyvezető titkára – 2013-ban és 2015-ben a Semmelweis serlegről tartottak előadásokat az SEBK rendezvényein. Az előadások prezentációi bárki számára elérhetők a SEBK honlapján.[1, 2] Monos professzor a serleg történetét Grósz Emil 1925-ben, valamint Domány Imre 1947-ben és 1958-ban közreadott művei alapján sommázta, Rosivall professzor előadását pedig a Semmelweis Egyetem vezetőségének 2014. január 31-ei elhatározása – elkészítették a Semmelweis kehely másolatát – inspirálta. Egy-egy gondolatot szeretnék az előadásaikból kiemelni, mely magyarázatul szolgál arra, hogy Semmelweis Ignác születésének 200 éves évfordulója alkalmából miért pont a serleggel kapcsolatos kutatások keltették fel az érdeklődésünket: „a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum egyik kedves, kitűnő munkatársa segítségével keresni kezdtem a serleget, hogy bemutathassam a Baráti Körben. Már azt hittem célba értünk, amikor a következő értesítést kaptam: ...a múzeumi kolléganők nem találnak a gyűjteményben ilyen tárgyat.”[1] „A serlegnek valószínűleg a háború alatt veszett nyoma. Alkotójáról, a pontos műleírásról nincs tudomásunk, de rendelkezésünkre áll

egy részletes rajz... Szabó János ötvös-restaurátor vállalta, hogy a kor ízlését kiemelkedő minőségben tükröző műalkotás másolatát a kép alapján elkészíti.”[2]

Társaságok, kaszinók, orvosi egyesületek

Európa különböző országaiban a XVII. század során alapított tudományos társaságok a tudományos élet mozgatórugóivá váltak, hiszen előadásokat szerveztek és támogattak, szakfolyóiratokat és könyveket jelentettek meg és igyekeztek azokat nem csupán a tagok, de minél nagyobb közönség számára hozzáférhetővé tenni.

Magyarországon Fischer Dániel (1695–1746) nevéhez kötik a tudományos társaság, sőt kifejezetten az orvosi társaság szervezésének gondolatát.[3] Sokan úgy vélik, hogy ez az elgondolás az *Epistola invitatoria eruditis Pannoniae dicata, qua ad Acta Eruditorum Pannonica res et eventus naturales ac morbos patrios exponentia edenda perhumaniter invitantur* (Brigae 1732.) című iratában fogalmazódott meg.[4]

A XVIII-XIX. századfordulón Európában jónéhány orvostársaságot alapítottak. Úgy gondoljuk, hogy főként a könyvtárosok számára érdekes megjegyeznünk, hogy közülük valamennyi tudományos szaklapot is indított: pl. 1783-ban a Society for the Improvement of Medical and Chirurgical Knowledge folyóirata a Transactions of a Society for the Improvement of Medical and Chirurgical Knowledge (1793-1812), 1785-ben a Societas Disputatoria Medica Haunienis, folyóirata a Danish Medical Magazine.[7]

A Pozsonyban 1825. november 3-án megtartott országgyűlésen, a magyar reformkor egyik vezéralakja, gróf Széchenyi István (1791-1860) 60 ezer forintot – birtokainak egyévi jövedelmét – ajánlott fel a Magyar Tudós Társaság (Magyar Tudományos Akadémia) létrehozására. Felajánlásához más főnemesek is jelentős összegekkel – a legtöbbször, 40000 pengő forinttal Károlyi György és Batthyáni Filep – csatlakoztak.[5] Létrejöttének jogi hátterét az 1827. évi XI. törvénycikk a hazai nyelv művelésére fölállítandó tudós társaságról vagy magyar akadémiáról rendezte és biztosította.[6] A Magyar Tudós Társaság 1825-ös megalakításával nem csupán az egyleti, egyesületi élet vette kezdetét hazánkban, de a tudományok magyar nyelven történő ápolása, fejlesztése is központi kérdéssé vált.

A külföldi példák is hatással voltak arra, hogy Magyarországon a már említettekhez hasonló szervezetek kezdték el munkájukat. A nyilvánosságnak erre a formájára azért volt szükség, mivel a tudományos életben oly jelentős szerepet magára vállaló pesti egyetem orvosi kara sem a gyakorló orvosok társasági életének koordinálását, sem továbbképzésüket megoldani nem tudta.[8] A magyarországi orvostársasági élet kétféle: egyrészt tudományos, másrészt érdekvédelmi formában szerveződött.

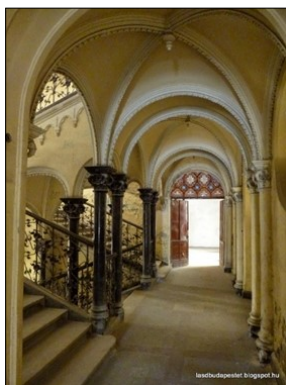
Az orvosegyesületek működésének „tárgyai”: a szabályzat, ügyrend kidolgozásán, költségvetés készítésén, bizottságok életre hívásán stb. kívül kiterjedt a „tudományos gyakorlati szellem” ébresztésére, fenntartására, orvosi könyvtárak és eszköztárak alapítására, valamint szaklapok pártolására, kiadására.[9] Fontosságukról 1907 márciusában dr. Turán Bódog (1868-19??) így ír: „Az orvosi rend különböző szervezeti formái közül az állami szerveze-

tek (kamarák) teljesen hatástalanok és értéktelenek, több eredményt mutatnak föl az önkéntes társulás alapján álló szabad szervezetek...”[10]

A Budapesti Orvosi Kaszinó

Az egyesületek szerveződésével szinte párhuzamosan jöttek létre Magyarországon a kaszinók. A Pesti Casino 1828-as évkönyvében pontos meghatározása is olvasható e szervezeti formának: „A 'Casinó nemes magaviseletű embereknek kellemetes társalkodás végett való Egyesülete, mellyben azok tudományos és legfőképpen gazdasági s kereskedési tárgyokról beszélgetnek, vagy hasznosabb könyveket és Újságokat olvasnak.”[11]

Az 1897. december 29-én alakuló ülést tartó Budapesti Orvosi Kaszinó (BOK) legfontosabb feladatainak tekintette, hogy *a tagok között a kollegialitás ápolását közvetlen érintkezés által fejleszse, ... sőt a jótékonyágnak is áldozzon...*”[12], de mint a későbbiekben látni fogjuk egyéb – nem csak az orvosi szakmát érintő – feladatokat is magára vállalt.

Az Andrassy út 24. lépcsőháza[13]

A BOK tagjai az orvosokat leginkább foglalkoztató kérdésekről a rendszeresen megrendezett felolvasóesteken adtak számot. A felolvasóesteket évente egyszer társasvacsora követte. A rendezvényeket a BOK megalakulásától 1903-ig a Dreschler-féle Kávéház – Andrassy út 24. 1. emelet – helyiségében tartották, majd a Teréz körút 24/b számú épületbe tették át székhelyüket!

A tagság létszáma – 1899-ben még 140 fő –, 1903-ra 400 főre emelkedett. A BOK 1903. január 27-én megtartott éves közgyűlésen dr. Politzer Alfréd (1874-1933), aki abban az évben a könyvtáros feladatokat látta el, a BOK könyvtárában megtalálható 1200 kötet könyvről és 45-féle szakfolyóiratról is beszámolt. 1903-ra a BOK a „fővárosi orvostársadalom valóságos központjává vált”. [14] 1904-ben alakult meg a BOK-on belül az „Aeskulap társaság”, melynek folyamatosan rendezett estélyeit így jellemezték: „fő előnye, hogy az orvosok leányait főkötő alá segíti.” [15]

A BOK orvosok számára – a kor orvostársadalmát leginkább foglalkoztató kérdések kidolgozására – pályázatokat írt ki. Példaként említjük, hogy 1904-ben „A szabad orvosválasztás kérdése, különös tekintettel a magyar betegségyezési törvényre és a hazai pénztári viszonyokra” címmel 1907-ben a „Az orvosi titoktartásról, különös tekintettel a hazai törvényekre és rendeletekre” címmel várták a pályamunkákat.

A BOK tagjai különböző meghívásoknak is eleget tettek. Érdekes itt megemlíteni, hogy csaknem 200-an tekintették meg a káposztásmegyeri vízművek által elkészített új vízvezetékét és hallgattak előadást annak egészségügyi vonatkozásairól 1904-ben.

A BOK működésével kapcsolatos néhány érdekességet is szeretnénk megemlíteni, mert ezek jól tükrözik a huszadik század eleji hangulatot, vélekedést. 1904-ben Dr. Steinberger Sarolta (1875-1966) – „ő az első magyar egyetemen végzett orvosnő, a kinek nyomdokain fog haladni most már a követők nagy sora”[16] – felvételét kérte a BOK-ba. Mivel a kaszinó alapszabályai a tagságot csak férfiak számára tették lehetővé, a kérdés eldöntése a közgyűlés elé került. A közgyűlés azonban elutasító határozatot hozott.[17]

Dr. Steinberger Sarolta 1962-ben[18]

Ugyanebben az évben a Magyarország című napilap 167-es számában az alábbi rövid hír jelent meg: „Tiber Károly, a budapesti orvosi kaszinó portása egy doboz szivarvéget küldött ma hozzánk a negyvennyolczas honvédek részére. Rendeltetési helyére juttattuk.”

A Semmelweis emlék-serleg

1906. szeptember 30-án Budapesten a Deák téren leplezték le azt a köztéri szobrot, amelyet a kortársai által a modern gynaekológia megteremtőjeként titulált dr. Tauffer Vilmos (1851-1934) által vezetett emlékbizottság szorgalmazott és amely Semmelweis Ignácnak az egyetem akkorra már világhírű tanárának kívánt emléket állítani. Az ünnepséget követő közgyűlésen dr. Fried Samu (1871-1939?) választmányi tag azt indítványozta, hogy a BOK ugyanezen célból készíttessen Semmelweis emlékserleget. Az évente megrendezésre kerülő társasvacsorákon aztán a direkt erre a célra felkért tagtárs tartson előadást, majd az emlékserleget üritse Semmelweis emlékére. A felvetést nagy lelkesedéssel fogadta a közgyűlés és elhatározták, hogy a serleggel kapcsolatos költségeket közadakozás útján gyűjtik össze. A BOK tagjai ott helyben 600 koronát ajánlottak fel e nemes célra![19]

A serleget Kallós Ede (1866-1950) és Márkus Géza (1872-1912) készítették el, és 1907. január 23-án este, a BOK által a Royal-szállodában rendezett díszvacsorán, fényes ünnepség közepette került felavatásra. Az ünnepi előadást a Semmelweis utódként tekinthető – ekkor már az egyetem II. Szülő- és Nőbeteg Klinikáját igazgató – dr. Tauffer Vilmos tartotta. Az eseményen megjelent a szakma színe-java, többek között dr. Chyzer Kornél belügyminiszteri tanácsos (1836-1909), és az egyetem orvoskarának csaknem valamennyi tanára és közel 250 fővárosi orvos.

A serleg ábrázolása a Népszava 1973-as cikkében[20]

Hogy miért pont e két művészre esett a választás?

Úgy véljük, hogy a korabeli sajtót lapozgatva, erre a kérdésre is megtaláltuk a választ. Ebben az időszakban egymás után készültek a magyar irodalom, történelem, tudóstársadalom nagy alakjait megörökítő köztéri emlékművek, melyeknek átadását hatalmas érdeklődés fogadta. Az egyik legnagyobb figyelmet kiérdemlő alkotás – számos sajtóorgánumban beszámolt róla – Vörösmarty Mihály szobra volt. Alkotóit így jellemezték: „*Kallósban van erő és monumentalitás, Telcsben* van báj, Márkus Gézában pedig van finom tapintat. A talapzat ugyanis Márkus műve, nagyon diszkrét, amellet, hogy erőteljes, nem nyomja el a lényeg, nem akar mindenáron uralkodni és terpeszkedni*”...[21]

Ha a kérdésre tovább keressük a választ, érdemes Kandó László (1886-1952) festőművész máig idézett szavait megfontolni: „*egy művész sorsa, karrierje attól függ, hogy melyik kávéházi asztalhoz tud sodródni*”. A BOK tagjai a társasvacsorák során is és vélhetőleg egyébként is szívesen látogatták a Royal Kávéházat. Mazányi Judit (1954-) művészettörténész pedig megnevezte a Royal Szálló kávézójába járó szobrászokat: „*ún. royalista volt Zala, Fadrusz, Róna, Kallós, Bezerédi Gyula*”.[22]

Egy következő válasznak tekinthető az alábbi hír. Az 1901-1944 között megjelent, közkedvelt, nagy előfizetői tábornak örvendő Tolnai Világlapja olvasóit nem csupán nívós tartalmával csalogatta, de az 1906-os évi előfizetés mellé „*egy mesterileg előállított Kallós és Márkus által díszített domborművet – keretbe foglalva* –”[23] is ígért.

A dombormű közepén Rákóczi ül, míg vele szemben egy tárogató fúvó kurucz. A háttér egy várat ábrázol. A dombormű 4 sarkán medallion-szerűen vannak elhelyezve Rákóczinak következő vezérei, és pedig Bottyán János, gróf Bercsényi, Andrássy és Bezerédy. Mindezen alakok kitűnő hűséggel vannak előállítva.[24] Úgy gondoljuk, hogy még laikusok számára is jól látható a rendkívüli hasonlóság a dombormű és a Semmelweis serlegen látható ábrázolások között.

A Semmelweis serleg ihlette emlékbeszédeket, melyek 1907-1941 között hangzottak el a BOK éves összejövetelein dr. Weil Emil bevezetőjével, dr. Domány Imre előszavával, 1947-ben jelentette meg a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat. A kötet több orvosi könyvtárban is megtalálható.

**Telcs Ede (1872-1948) szobrász*

Irodalomjegyzék

- [1] Monos E.: A Semmelweis serleg - története röviden. http://baratikor.semmelweis.hu/dokumentumtar/eloadasok/2013_10_30_monos_emil/index.php [2018. 06. 06.]
- [2] Rosivall L.: A Semmelweis-kehely 2015. http://baratikor.semmelweis.hu/dokumentumtar/eloadasok/2015_01_28_rosivall_laszlo/index.php [2018. 06. 06.]
- [3] Schultheisz E.: Magyar orvos-természettudományi folyóirat kiadásának terve a XVIII. századból. Orvtört. Közlem. 1957. 6-7. 122-137.
- [4] <http://www.fsz.bme.hu/mtsz/mhk/csarnok/f/fischerd.htm> [2018. 06. 11.]
- [5] Magyar Tudós Társaság évkönyvei. 1. köt. Pest. 1855. p. 119-120.
- [6] <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5090> [2010.01.10.]
- [7] http://www.lib.uwaterloo.ca/society/1780_1799.html és Fiona Sanderson, Assistant, Enquiries and Reference Services, National Library of Scotland George IV Bridge [2010.1.10.]
- [8] Kapronczay K., Szemkeő E.: A magyar orvostársaságok kialakulása és fejlődése a 19-20. században. Comm. Hist. Artis Med. 1979. 87-88. 141-155.
- [9] Ambro J.: Mit akar orvosi kamara helyett Pozsony? Állam orvos, 1878. 10. 4-7.
- [10] Budapesti Hírlap. 1907. 27. 76. 17.
- [11] A Nemzeti Casino évkönyve 1828. 33.
- [12] Pesti Hírlap. 1899. 21. 27. 6.
- [13] <http://lasdbudapestet.blogspot.com/2014/09/a-drechsler-palota-belso-szepsege.html> [2018.06.15.]
- [14] Pesti Napló. 1903. 54. 340. 10.
- [15] Pesti Hírlap. 1907. 29. 16. 13.
- [16] Vasárnapi Újság. 1900. 47. 46. 767.
- [17] Vasárnapi Újság. 1904. 51. 5. 77.
- [18] Népszabadság. 1962. 20. 236. 6.
- [19] Orvosi Hetilap. 1906. 50. 7. 314.
- [20] Népszava. 1973. 101. 199. 6.
- [21] Ujság. 1908. 6. 125. 6.
- [22] Mazányi J.: Ligeti Miklós szobrászművész életműve. 2005. p. 54.
- [23] Szatmár és Vidéke. 1906. 23. 10. Mell.
- [24] <http://pinteraukcioshaz.hu/ii-rakoczi-ferenc-19> [2018.05.25.]

Az írás ördöge: Németh László drámája Semmelweisről

Pogány György ny. könyvtárigazgató

E-mail: bibliofil52@gmail.com

A XX. századi magyar irodalom egyik legnagyobb hatású alkotója Németh László volt; szinte valamennyi prózai műfajban kiemelkedő művek kötődnek munkásságához. Regényei többnyire morális kérdéseket boncolnak, sajátságos – férfi írótól meglehetősen szokatlan – módon legjelentősebb regényeinek főszereplői nők, akikben olyan felejthetetlen alakokat formált, mint *Égető Eszter*, *Kárász Nelli*, *Kertész Ágnes* vagy *Kurátor Zsófi*. Az 1930-as évektől írt drámáiban általában a történelem szorításába került hősök sorsa foglalkoztatta. Önmagát elsősorban tanulmányírónak tekintette, esszéiben főként a magyarság sorskérdéseire keresett válaszokat, sokat és sokak által vitatott elgondolása volt a „*harmadik út*”, vagyis se nem kapitalizmus, se nem szocializmus, hanem egyfajta, a „*minőség forradalma*” által áthatott közösségi társadalom eszméje. Egyetemes műveltsége, páratlan nyelvtudása révén figyelme ugyanakkor kiterjedt az emberi művelődés, a világirodalom és a tudománytörténet csaknem valamennyi jelentős személyére és alkotására. Eredeti munkái mellett az 1950-es évek elején, amikor politikai okokból nem jelenhettek meg saját írásai, műfordításból élt és ezen a területen is figyelemre méltó értékeket hozott létre.

Köztudott, hogy Németh László orvosi diplomát szerzett és az 1920-as, 1930-as években fogorvosként, illetve hosszú ideig iskolaorvosként és egészségtant oktató tanárként működött. Eredetileg ugyan a budapesti tudományegyetem bölcsészettudományi karán kezdte meg tanulmányait, de csakhamar átiratkozott az orvosi fakultásra. Kiábrándult a bölcsészettől, pontosabban meggyőződése volt, hogy a korszerű műveltségnek természettudományos alapokon kell felépülnie. Döntésében szerepet játszott az önmaga megismerésének vágya is, mint írta „*A magam megértéséhez s tán meggyorsításához is kellett a természettudomány*”.[1] Az orvosi hivatást az emberek szolgálatának tekintette, „*A gyakorló orvoslásnak épp az ad különös szépséget s méltóságot, hogy nem absztrakt esetekkel, hanem emberileg értékelendő betegekkel foglalkozik.*”[2] Az orvoslás, a gyógyítás etikai kérdései irodalmi műveiben is helyet kaptak. *Irgalom* című regényének főhőse Kertész Ágnes szigorló orvos a gyógyíthatatlan betegek mellett eltöltött kórházi gyakorlata alatt válik megértő, igazi segítőkész személyiséggé, akinek életcélja lesz a nemes lelkű áldozatvállalás, az irgalom sánta és testi hibás szerelméhez, Halmi Ferihez, illetve az egész emberiséghez. *Villámfénynél* című drámájának központi alakja szintén orvos; egy váratlan szerelem hatására döbben rá élete tartalmatlanságára és határozza el, hogy igazi küldetését felismerve a szegények orvosa lesz.

Németh László orvosi vonatkozású tanulmányokat, esszéket is írt. Iskolaorvosi működésének fontos dokumentuma *A Medve utcai polgári* címen megjelent orvosszociográfia. Az 1950-es évektől az író hipertóniával küzdött; a magas vérnyomásról írta *Levelek a hiper-*

tóniáról című, öngyógyításáról beszámoló betegségnaplóját. Gyógyszer nélkül próbálta leküzdeni a kórt, tevékenységének megfigyelésével, pontosabban szabályozásával a tréfásan „*agydiétának*” nevezett napirendet vezette be mindennapi életébe, amelynek során a vérnyomásemelő tevékenységek – például az írás, vagyis az intenzív szellemi munka – ritmusát vérnyomáscsökkentő tevékenységgel szakította meg. A módszer segítségével napi négyöt óra szellemi munkát képes volt végezni. Igaz, hosszú távon az általa kidolgozott módszer sem segített betegségén, az 1960-as, 1970-es években több alkalommal érte agyvérzés és végső soron halálát is a hipertónia okozta. Mindenesetre Németh László meggyőződése volt, hogy életműve harmadát az „agydiéta” mentette meg, ez tette lehetővé, hogy munkaképességét viszonylag hosszú ideig megőrizte. Felismerése és eredeti módszere azért is figyelemre méltó, mert sok vonatkozásban kapcsolatba hozható *Selye János* stresszelméletével.

A módszernek volt még egy hozadéka: segített az írónak megérteni *Semmelweis* tragédiáját. Mint írta: „... *egyetlen munkámra nem vagyok olyan büszke, mint erre, és semmi sem értette meg úgy velem a Pest utcáin futkosó, állapotos nőket megszólító Semmelweis szenvedéseit, mint az a tudat, hogy nagy áron szerzett tapasztalatom én sem tehetem beteg társaim áldásává, annak ellenére, hogy mint a legfrissebb belgyógyászatokból látom, a hipertónia kórtana ma sem sokkal világosabb, mint a gyermekági láz volt az ő korában.*”[3] Írásáról és a hipertónia kezelésére kidolgozott módszeréről az orvostudomány nem vett tudomást, ezért érezte magát némileg *Semmelweis* helyzetében.

A dráma keletkezése

Németh László életművében fontos hely illeti meg *Semmelweis*ről írott drámáját, részben azért, mert a színdarab megírása után betegsége újult erővel jelentkezett és élete hátralévő éveiben érdemben már nem tudott alkotni, olyannyira nem, hogy az írás fizikai értelemben is nehezebbre esett és családjá, elsősorban felesége segítségével szinte újra kellett tanulnia a betűvetést. Vagyis a szülészről írott színmű lényegében lezárta írói működését. A *Semmelweis*-darab keletkezése jól ismert, még 1963. június 16-án három orvostanhallgató kereste meg azzal, hogy írjon drámát az anyák megmentőjéről. *Nemes Csaba*, *Répay Gabriella* és *Répay Mária* szigorló orvosok szenvedélyes hangú levélben kérték az író, hogy akkoriban bemutatott Bolyai-drámája mintájára dolgozza fel a szintén tragikus sorsú orvos küzdelmét és tragédiáját.[4] Németh László ekkor még nem tett eleget a kérésnek, de a jelek szerint foglalkoztatta a *Semmelweis*-dráma kérdése. Ezt a feltevést alátámasztja az író *Hölvényi György* könyvtárhoz, a budapesti Egyetemi Könyvtár munkatársához 1965. augusztus 23-án írt levele, amelyben egy komoly *Semmelweis*-életrajzot kért, illetve az iránt érdeklődött, hogy hozzáférhető-e a szülészprofesszor röpiratai, nyílt levelei.[5] Újabb konkrét ösztönzés vejétől, *Lakatos István* szemorvostól, *Németh Ágnes* férjétől, az *Egészségügyi Dolgozó* című lap szerkesztőjétől érkezett, 1968. május 10-én kérte fel apósát egy rövid megemlékezésre *Semmelweis*ről születése 150. évfordulója alkalmából.[6] A megemlékezést a megadott 3 flekk terjedelemben megírta és a tanulmány *Az írás ördöge* címmel az *Egészségügyi Dolgozó* 1968. július 3-ai, 7. számában látott napvilágot.[7]

Az emlékező cikk címe megegyezett a dráma címével. A Semmelweisről írandó színdarabról különböző utalások találhatók Németh László levelezésében. *Lendvay Ferenc* színházigazgató, több Németh-darab korábbi színpadra állítója 1969-ben lett a *Szegedi Nemzeti Színház* vezetője. Az írónak 1969. április 10-én írt levelében arról számolt be, hogy a következő évadban mindenképpen be akarnak mutatni tőle egy darabot és „*Legjobban annak örülnénk, ha megírnád a Semmelweis-darabot. És nagyon boldoggá tett, amit Karinthynek mondtál, hogyha megírod, ezt a darabot csakis nekünk adod.*”[8] Az író ismét Hölvényi György könyvtáros segítségét kérte. 1969. május 10-én kelt levelében olvasható: „*Kénytelen vagyok a Semmelweisszel újra foglalkozni. Lendvayékat mint a Bethlen Kata esetében csak a kész mű győzi meg, hogy nem használhatják, s addig ostrom alatt tartják az idegeimet. De irodalomra volna szükségem. Győry Tibornak, úgy emlékszem, van egy könyve a budapesti egyetem orvosi karának a történetéről. Az Orvosi Hetilap adott ki mostanában egy jubileumi szemelvényt sorozatot Orvosi Hetilap címen, amely volt már a kezemben. Ha az Orvosi Hetilap 60-64 közötti évfolyamaiba nem nézhetek bele, tán ez is jó szolgálatot tenne. Azok közül a könyvek közül, amelyek tavaly már voltak nálam, újra átnézném az Emlébeszédeket (főleg Korányi Frigyesét s a Balassáról, Balogh Kálmánról szólót), esetleg Balassa kisebb dolgozatait is.*”[9] Németh László 1969. május 23-án tudatta Lakatos Istvánnal, hogy Lendvay Ferenc kérésére a Szegedi Nemzeti Színháznak darabot ír Semmelweisről és a dráma címe azonos lesz az Egészségügyi Dolgozóban megjelent cikkével.[10]

Németh László az összegyűjtött irodalom mellett elsősorban *Benedek István* 1967-ben kiadott *Semmelweis és kora* című kötetét használta. A dráma írásával meglepően rövid idő alatt elkészült, mindössze két hét alatt, 1969. június 5-e és 19-e között Sajkodon fejezte be.[11] Valamikor 1969. június-júliusban küldhette el Szegedre a kész kéziratot, erre utal *Karinthy Ferenc* – ekkoriban a Szegedi Nemzeti Színház dramaturgja – 1969. július 21-ei levele: „*Az Írás ördögét most silabizálják és gépelik, persze alig várom, hogy olvashassam.*”[12] Németh Lászlónak a darab értékéről, bemutathatóságáról időközben kétségei támadtak. Nyilván ebben közrejátszott az is, hogy a darab befejezése utáni napokban, június 26-án kezdődtek agyi panaszai: aluszékony lett, elfelejtette a néhány órával korábban történeteket, kereste a szavakat, nehezebbé esett a beszéd.[13] *Karinthy Ferenc* 1969. augusztus 19-ei levelében igyekezett megnyugtatni az író a darab értékeire utalva: „*Aggályaidat nem értem. Én ezt így most késznek, lezártnak, színpadra késznek érzem. A darab önmaga fölött, rég nem arról szól, vagy nem csak arról, hogy szabad-e írni, ami végül is nem az emberiség többségének a problémája. Hanem úgy érzem, arról, hogy a legtisztább, legnyilvánvalóbb igazságot sem lehet egy bizonyos fokon túl erőltetni, amíg a világ nem nyílt meg rá. De persze ahhoz, hogy előbb-utóbb rányíljon, kellene az ilyen 'totyagos hősök', amilyen a Te remek Semmelweised. Külön telitalálatnak érzem, hogy a kínálkozó ziccert, az elbomlást, elmebajba süllyedést az életrajzíróknak hagytad, és egy megbékélt, bölcsőbb mélyült Semmelweisnél fejezted be, aki sokkal érzékletesebben zárja le ezt a drámát. Szívülről gratulálok, s örülök, hogy én lehettem darabod egyik első olvasója.*”[14]

A drámának tulajdonképpen két bemutatója volt. Németh László kívánsága szerint 1970. február 6-án Hódmezővásárhelyen a Petőfi Művelődési Házban volt az első bemutató – a források egy részében nyilvános főpróba –, majd másnap, szombaton volt Szegeden a szín-

házban a tulajdonképpeni igazi premier. Az író a város iránti szeretete és megbecsülése miatt ragaszkodott a vásárhelyi bemutatóhoz, amit Lendvay igazgató méltányolt.[15] Mindkét premieren jelen volt az agyi katasztrófájából lábadozó Németh László, akit mind Hódmezővásárhelyen, mind Szegeden nagy szeretettel és tisztelettel fogadtak.[16] Veje, Lakatos István influenzás megbetegedése miatt ugyan nem látta a bemutatókat, de felesége, Németh Ágnes beszámolója alapján a következőkben rekonstruálta a két előadás hangulatát: „...mindkettő feszült légkörben zajlott le, nem voltak jó hangulatú előadások. Nemcsak a darab hibái lettek nyilvánvalókká (két hét alatt írta meg, néhány nap múlva beteg lett, és már nem tudta a még szükségesnek érzett csiszolásokat elvégezni), hanem a színészek körében is megosztottság, rossz hangulat uralkodott. Lendvai[y] Feri felesége, Lőrincz[y] Éva játszotta Semmelweisnét, akit Feri a többiek rovására, még a színlapon is érdemtelenül kiemelt. Nagy Attila Semmelweis, Bicskey Károly Markusovszky szerepében viszont nagyot alakított, végül is sikere lett a darabnak. A szerző, akit nagy szeretettel vettek körül Hódmezővásárhelyen és Szegeden is, elégedetten nyugtázta a sikert –, de többször is elmondta, hogy még javítani kellett volna a darabon.”[17]

A darab bemutatója Lendvay Ferenc rendezésében az *Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet* adatbázisa tanúsága szerint az alábbi szereposztásban történt: *Semmelweis Nagy Attila, Markusovszky Bicskey Károly, Semmelweisné Lőrinczy Éva, Balassa Bángyörgyi Károly, Csermák Kormos Lajos, Weidenhofferné Miklós Klára, Fleischer Mentés József, Balogh Janka Béla, Steiner Szabó István, Cseléd Bányász Ilona, I. bábanövendék Tornyai Magda, II. bábanövendék Liska Zsuzsa*. [18] A darabnak az adatbázis nyilvántartása szerint volt még egy felújítása, méghozzá Kecskeméten, a *Katona József Színházban* 1989. december 8-án volt a bemutató. A felújítás rendezője Nagy Attila volt, aki az 1980-as évek második felében a kecskeméti színház színésze és rendezője volt. A szereposztás: *Semmelweis Kovács Gyula, Semmelweisné Sándor Erzsébet, Markusovszky Hollai Kálmán, Balassa Szirmai Péter, Csermák Lengyel János, Fleischer Horváth Károly, Balogh Orth Mihály, Weidenhofferné Balogh Rózsa, Cselédlány Gábor Anikó*. Van utalás a szegedi bemutató televíziós közvetítésére is, *Soó Rezső* debreceni botanikus professzor Németh Lászlót 70. születésnapja alkalmából 1971. május 8-án kelt köszöntő levelében olvasható, miszerint „*Utoljára (pár napja) a Semmelweis-darabodat láttam a tv-ben, nagyon megkapott, méltó nagy színműveidhez.*” [19] A *Magyar Televízió* egyébként 1971. május 4-én sugározta a Szegedi Nemzeti Színház előadását. [20]

Volt még egy országos jelentőségű bemutatója a színműnek, a *Magyar Rádió* a darabból rádiójátékot készített és 1995. február 4-én 20.05 perckor a *Kossuth* adón sugározta. A darab rendezője *Varga Géza*, dramaturgia *Bárdos Pál* volt. Semmelweist *Kozák András*, Semmelweisnét *Kerekes Éva*, Markusovszkyt *Tordy Géza*, Balassát *Lukács Sándor*, Fleischer *Rudolf Péter*, Baloghot *Vajda László*, Weidenhoffernét *Almási Éva*, az első bábanövendéket *Csere Ági*, a második bábanövendéket *Fazekas Zsuzsa* játszotta. A felvételt *Rosenmann Péter* és *Tamás Benedek* készítette, zenei munkatárs *Horkai Rózsa* volt. [21]

Semmelweis személyisége a drámában és Németh László írásaiban

Németh László a dráma mellett több kisebb, részben a színdarabhoz kapcsolódó írásban fejtette ki véleményét Semmelweisről és tragédiájáról.[22] Jól láthatóan a XIX. századi szülészorvos személyiségében más kérdések izgatták, mint ami a kortársi véleményekből kirajzolódott. A kortársi vélekedések abban foglalhatók össze, miszerint Semmelweis fölfedezte a gyermekágyi láz és a döbbenetes mértékű halálozások okát s megelőzőként a klórmentes kézmosást vezette be. De tanai a szülészek korlátoltsága, féltékenysége, közömbösége, felelőtlenysége, gondatlansága miatt nem tudtak valóban széles körben elterjedni, hatni, ezért ingerlékeny, boldogtalan ember lett, megőrült s tragikus módon egy műtét során szerzett seb miatt kialakult vérmérgezésben halt meg. Németh László ezt a leegyszerűsítő koncepciót vitatta. Szerinte szét kell választani orvosi pályáját és a kétségtelenül kialakuló elmebajt. Az író részletesen kifejtette több alkalommal is, miszerint Semmelweis elmebaja semmiképpen sem volt következménye a szülész pályán őt ért csalódásoknak. Az általa írt *Nyílt levelek* s megőrülése közé három termékeny és világos év esik, amelyeknek szintén megvannak az eredményei: nőgyógyászati úttörő műtétei és tanulmányai. Ezek a világos szerkezetű és logikusan érvelő, nem érzelmektől túlfűtött írások cáfolják fokozatos elborulását és egyoldalúságát. A nőgyógyászat intenzív művelésének kezdete nem egy új, kevésbé zaklatott terület felé fordulást jelentett, hanem érdeklődésének másik fő irányát.

Németh Lászlót elsősorban az a kérdés foglalkoztatta Semmelweis kapcsán, honnan merült fel írásaiban a végtelenül túlfűtött hang és hogyan talál vissza a tradicionális, higgadt értekező stílushoz. Az igazi rejtély az író szerint az, hogyan lett az írástól irtózó orvostól az írás megszállottja, hogyan hatalmasodott el rajta „az írás ördöge”? Hiszen Semmelweis alapvető felfedezéséről egy sort sem írt le és szóban sem ő jelentette be Bécsben, tíz évig egyáltalán nem foglalkoztatta módszerének és felfedezésének széles körű elterjesztése. Németh értelmezése szerint bízott az igazság erejében, abban, hogy olyannyira meggyőzőek a tények, az adatok, az eredmények, hogy egyszerűen nem szükséges semmi írásos ismertetés. Amikor szembesült azzal, hogy mégis szükséges írásban ismertetni módszerét, viszont hatalmába kerítette az Igazság kimondásának igénye, az „írás ördöge”.

Semmelweis tartott az írástól, többször kifejtette, hogy „nem tud írni”. Németh László tételesen cáfolja ezt az állítását, mint kifejti, jó stílusban, szabatosan fogalmazott. Az íróként egyébként *Széchenyi István* irodalmi működésére emlékeztették a szülész közleményei, mint írta „*a mű, amely kibontja, olyan emlékezetbe ragadó alkotása a magyar romantika nagyvonulatának, mint Széchenyi Rückblick-je s Nagy szatírája ugyanezekben az esztendőben.*”[23] Az írástól ódzkodó Semmelweis azonban rátalál az írás mámorára, elragadja „az írás ördöge”. Ehhez azonban kellett külső hatás, ágens is. Ezt a szerepet tölti be *Markusovszky Lajos*, aki 1857-ben indította meg az *Orvosi Hetilapot* és győzködte barátját, hogy írjon lapja számára. Az ő szelíd erőszakossága szakítja át Semmelweis tartózkodását a betűktől és lesz kitartó társa és lapjával támogatója a szülésznek az ellene indult hajsza során.

Németh László Semmelweise nem pszichopata, nem kóros személyiség, hanem az Igazság bajnoka, akit az elnyomott és elhallgatott Igazság, a szülő nők „halálos hörgése”

szólít porondra. Ebben az értelemben Semmelweis rokona több Németh László hősnek, például VII. Gergely pápának, aki szintén az Igazság megszállottja és ez okozza tragédiáját, illetve az író maga is utalt arra, hogy saját közéleti és irodalmi működésével is kapcsolatba hozható a dráma hőse.

Németh László fentebb röviden összefoglalt tézisei jelennek meg a drámában is.

Az írás ördöge – a Semmelweis-dráma

A négy felvonásos színdarab 1857 és 1861 között játszódik. Szereplői *A pesti orvosi iskola* néven emlegetett professzorok, Semmelweis mellett *Markusovszky Lajos*, *Balassa János*, *Balogh Kálmán*, *Csermák János* és a fiatalok, *Fleischer József*, Semmelweis tanársegédje, illetve egy orvostanhallgató, *Steiner József*. A darabban szerepet kap a szülész professzor ifjú felesége, *Weidenhoffer Mária* és anyósa, *Weidenhofferné* is.

Az első felvonás a pesti szülészeti klinika szűk és szegényes berendezésű professzori szobájában játszódik, ahol Semmelweis éppen vizsgáztat. A kollokváltatás után belép a szobába Markusovszky orvoskari tanár, a frissen indult Orvosi Hetilap szerkesztője. Megpróbálja rábeszélni barátját, hogy legyen munkatársa az új lapnak, publikáljon alapvető felfedezéséről. Semmelweis ellenáll, különféle érveket hoz fel: nem tud írni, irtózik az írástól. A vita során a szülész felidézi bécsi éveit, az 1847-es felfedezést, amikor – szavai szerint – „*fölkelt a puerperális nap!*” Semmelweis csalódottan állapította meg: „*Én bevallom azt hittem, hogy ilyen felfedezésnek magától is végig kell harapóznia az orvosi világon, pláne, amikor olyan nagy orvosok tettek bizonyosságot mellette.*” Markusovszky a lelkiismeretére hivatkozik: „*Mert a te írásiszonyod – ahogy nevezed – anyák ezreinek az életébe kerül! Nem számoltad ki, hogy a klórvizes kézmosás elmulasztása a kimutatások szerint csak a te távozásod óta hány szülő nő életébe került?*” Az Orvosi Hetilap szerkesztője váratlan segítőt talál Semmelweis ifjú feleségében, aki hosszú ideje várt férjére, majd benyitott a vitatkozókhoz. A 19 éves fiatalasszony szinte semmit sem tud férje küzdelmeiről és eredményeiről. Markusovszky hozzá fordul és felteszi a kérdést Máriának: „*Ha az ön fejében ott volna egy kincs, egy gyógyszer receptje, mondjuk, amivel ezer és százezer fiatal életet megmenthetne, de ugyanakkor valami megokolhatatlan irtózás is, hogy ezt a receptet leírja, mit csinálna maga, Weidenhoffer Mária?*” A fiatalasszony válaszát – „*Természetesen legyőzném az irtózásomat!*” – hallva az elgyötört Semmelweis felkiált: „*Elég! Megkapod a cikket!*” Az első felvonás az ő szavaival fejeződik be: „*...ne feledjétek el, hogy ti dobtatok oda az írás ördögének.*”

A második felvonás négy évvel később játszódik Semmelweisék belvárosi lakásában. A színen Semmelweis, felesége, Markusovszky, Balassa és a pesti katedrától búcsúzó Csermák professzor van jelen. Az egyetemi tanárok elégedetten állapítják meg, hogy míg 1847-ben bécsi iskoláról lehetett beszélni, 1861-ben már a pesti iskola lett a Monarchiában az orvoslásban élenjáró műhely: „*A tudomány sosem haladt ekkorát, mint ebben az évtizedben, s itt egy kis, létért küzdő nép fiai lépést tartanak s élére vágnak ennek a fejlődésnek.*” Semmelweis búcsúajándékként átadja Csermák professzornak akkor megjelent monumentális

könyve, a németül írt *Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers* (A gyermekági láz kóroktana, fogalma és megelőzése) dedikált példányát. Csermák Jánost megdöbbeníti a kötet óriási, mintegy 50 ívnyi terjedelme. Semmelweis azzal indokolja a terjedelmet, hogy a táblázatokkal, mint valami kötömbökkel próbálja agyonnyomni az ellenállást, illetve részletesen cáfolta ellenfelei állításait. Semmelweis elkíséri a távozó Csermák Jánost, a színen Weidenhofer Mária, Markusovszky és Balassa maradnak. Semmelweisné kicsit szomorkásan állapítja meg, hogy a könyv írása teljesen megváltoztatta férjét, „*Ha tudom, hogy az írás így fölborítja az írókat, nem szövetkeztem volna Markusovszky úrral.*” A cselédlány azzal jön be, hogy a kis Semmelweis Margitka erősen sír. Az anya kétségbeesetten rohan gyermekéhez. A két professzor beszélgetéséből derül ki, hogy Semmelweisék két gyermeke már meghalt, nem csoda, hogy „*a harmadik köhintése is megrengeti a szívet.*” A két orvos az új kötetről beszélget. Egyetértenek abban, hogy korszakos mű, de Balassa szerint „*Más, amin az embernek el kell gondolkodnia. ...Hogy mi történt a mi Náci barátunkkal írás közben?*” „*Az a tanulmánya – harmadéve – az Orvosi Hetilapban tökéletes kis gyöngyszem volt. [...] A magyar cikk olyan sikerült volt, hogy tulajdonképpen elég lett volna németre lefordítani. Itt-ott kiegészíteni, statisztikával alátámasztani, hogy a tudomány színeit kedvelő németek is komolyan vegyék.*” De míg a kötet első részét el is fogadja Balassa és Markusovszky, a második – a vita – szerintük elhibázott. Balassa szerint „*Annál – bevallom – egyre jobban elrémültem. Erről is lehetne egy táblázatot készíteni, hogy a gyilkos és csaló szót hányféleképpen, milyen retorikai fordulatokkal olvassa ellenfeleire.*” Markusovszky nem olvasta kéziratban a kötetet, de ő hajlamos megérteni barátját: „*Először, bevallom, én is megdöbbenem. De aztán megértettem. Az olvasó itt egy olyan embert lát, aki nem elméletet ad elő, hanem egész egzisztenciáját veti be egy igazság mellett, amelyről anyák és gyermekek tízezreinek léte függ!*” Közben kiderül, hogy Semmelweis egy foltozó varga vajúdo feleségénél van. A professzor asszisztense, Fleischer érkezik és a két tanár tanácsát kéri. Egy vastag levelet mutat, amit Prágából kapott, benne egy terjedelmes Semmelweis-ellenes pamflettel. A cikk szerzője támadja a pesti szülészprofesszort, vitatja a gyermekági láz keletkezésének és terjedésének magyarázatát és megcáfolt hitcikkeknek nevezi Semmelweis felfedezését és levonja a végső következtetést: „*A tisztátalanság nem minden esetben okoz puerperális lázat.*” Megállapodnak, hogy a két professzor tudatja a támadó cikket megtámadott kollégájukkal. Semmelweis végsőóra érkezik haza, és szóba hozza, hogy hírei szerint Prágában megjelent könyvéről egy ismertetés. Semmelweis elolvassa az írást és megdöbben. Markusovszky próbálja nyugtatni felzaklatott barátját. Semmelweis kijelenti: „*Jó, ráadtam a fejem az írásra, matematikai precizitással vezettem le, amit odáig a példámmal vertem a fejükbe. Ha addig ostobának, felületesnek kellett mondanom az ellenkezőt, az Aetiologia után gyilkosnak kell tekintenem. S úgy kell bánnom velük.*” A szülész megosztja tervét Markusovszkyval: nyílt levélben vonja felelősségre Scanzonit, a vezető német szülészt, tanai legnagyobb ellenzőjét, aki szülészeti tankönyvével „*az orvosokat és bábákat gyilkolni tanítja.*” Az Orvosi Hetilap szerkesztője megpróbálja lebeszélni barátját a mind könyörtelenebb harcra, de Semmelweis hajthatatlan marad. Markusovszky némi hezitálás után kitart mellette: felajánlja a Hetilapot a nyílt levelek közlésére. Ezzel fejeződik be a második felvonás.

A harmadik felvonás helyszíne Semmelweisék lakása, pontosabban a professzor otthoni dolgozószobája. Semmelweisé az anyjának, Weidenhoffernének panaszkodik férje mind aggasztóbb új szokásairól. Éjjel felébred és dolgozószobájában elkezd írni. Most éjjel meg el is tűnt, nem tudják, hova ment. Weidenhofferné is aggódik veje miatt, kárhóztatja, hogy a leghíresebb német tanárokat támadja. Közben Fleischer is keresi a professzort, mert 8 órakor kezdődne az egyetemen a vizsga. Ekkor érkezik meg Semmelweis, aki csodálkozik Fleischer és anyósa láttán. Kiderül, hogy egy kávéházban kért papírt meg tollat, tintát, s ami eszébe jutott, lejegyezte. Markusovszky érkezik, s Semmelweis átadja neki friss írását, mely nem más, mint a világ összes szülészéhez írt nyílt levél fogalmazványa. Semmelweisé kérlelni kezdi Markusovszkyt: ne adja ki az újabb írást, melynek célja Semmelweis szerint „*a bűnösökre az egész orvosi világ előtt rámutatni*”. Semmelweisnek egyre szilárdabb meggyőződése, hogy mindazok, akik tételét nem fogadják el: közönséges gyilkosok és írásaiban véleményét nyíltan hangoztatja. Markusovszky vitatja leveleinek helyességét, mint kifejti, „*a modoroddal felszított ellenállás az igazságot is elszigeteli veled együtt.*” Markusovszky nem akarja megjelentetni az újabb Nyílt levelet. Szenvedélyesen vitatkozik a két professzor, végül Markusovszky magához veszi a kéziratot. A másik szobában hallgatkozó Semmelweisé zokogva jön be. Mária elpanaszolja, hogy az egész környezete, szinte mindenki furcsállja férje viselkedését, lassan összes ismerősük elhagyja őket, már a régi barátok is mellőzik házukat. A házaspár hosszú beszélgetése során Máriát önvád gyötri, hogy részese volt Semmelweis irodalmi működése kezdetének. Férje azonban megnyugtatja: „*Ez nagy dolog, Mária, amiért szenvedünk*”.

A negyedik felvonás a Diana-fürdő épületében, az Orvosi Hetilap szerkesztőségében zajlik. Fleischer és Balogh Kálmán professzor társalognak az Orvosi Hetilapról. Belép Ballassa is és a szó Semmelweisre fordul, aki újabban nőgyógyászati műtéteket hajt végre és a Monarchiában elsőként végzett petefészektümlő kiirtást. Úgy tűnik, hogy a szülészet helyett nőgyógyászattal foglalkozik és érdeklődésében a gyermekági láz háttérbe szorult. Semmelweis érkezik, kéziratot hozott Markusovszky lapjának. A professzorok beszélgetése a kiadandó orvosi könyvekre terelődik. Balogh Kálmán indítványozza, hogy Semmelweis írjon egy szülészeti kézikönyvet. A professzor azonban élesen kijelenti: „*Nem vállalkozom rá!*” A további beszélgetés során Balogh felhívja Semmelweis figyelmét egy új felfedezésre, amely elméletét támaszthatja alá. Kiderül, hogy a szülész már nem kíséri figyelemmel szakterülete újdonságait, nem érdeklik *Pasteur* kutatásai és nem követi *Meyerhoffer* vibráció elméletét sem. A professzor tüskés stílusban vet véget az eszmecserének: „*Én a vitákat a magam részéről lezártam. S Balogh tudor úr sem fog az újdonságaival kedvet csinálni hozzá.*” Amikor kettesben maradnak, Markusovszky próbálja meggyőzni barátját Balogh Kálmán jó szándékáról és őszinte nagyrabecsüléséről. Semmelweis keserűen állapítja meg, hogy az író, az „írás ördöge” eltüntette régi személyiségét: „*A kedves, hirtelen haragú, de gyorsan megbékülő, jólelkű Náci: egy rögeszmétől megszállt, az utcasarkon is vitatkozó, magát minden társadalmi illemen túltevő [személy lett], aki egy aszalt szilvát sem tud úgy a bosnyáktól venni, hogy a raplija ott ne legyen a kezében, amely a staniclit átveszi.*” A változást az írás ördögével magyarázza, azzal, hogy „*Aki írásra adja magát, annak valamilyen viszonyba, egy rá jellemző viszonyba kell kerülnie az írás ördögével.*” Amikor Semmelweis

távozik, Fleischer, Balogh és Markusovszky róla beszélnek. Arra a következtetésre jutnak, hogy a lehiggadt, bölcs Semmelweiset a bűntudat gyötri, ugyanis rájött, hogy ellenfelei együttvéve sem ártottak annyit a gyermekágyi láz ügyének, mint ő a vagdalkozó leveleivel.

A dráma kétségtelenül nem tartozik Németh László legjelesebb darabjai közé. Egyike a színmű az író színpadi műveire oly jellemző vallomásos daraboknak, vagyis azoknak a műveknek, amelyekben önmagát (is) ábrázolja főhőse sorsán keresztül. Semmelweis nem örül meg a darabban, hanem megküzd és legyőzi „az írás ördögét”, felismeri, hogy rossz eszközökkel próbált szolgálni igaz, jó ügyet. Az orvosprofesszor ebben az értelemben nem bukik el, hanem erkölcsileg felmagasztosul.

Az idei Semmelweis-évforduló kapcsán megérdemelné a darab ismételt színpadra állítását.

Irodalomjegyzék

- [1] Németh László: Homályból homályba: életrajzi írások. 1. – Budapest: Magvető: Szépirodalmi Kvk., 1977. p. 193.
- [2] Németh László: Levél egy negyedéveshez In: Megmentett gondolatok. – Budapest: Magvető: Szépirodalmi Kvk., 1975. p. 512. A levél voltaképpen címzettje lánya, Csilla, aki akkor orvostanhallgató volt.
- [3] Németh László: Negyven év: Pályatörténet. – Budapest: Magvető: Szépirodalmi Kvk., 1974. p. 49.
- [4] Németh László élete levelekben. 2., 1962-1966 / a leveleket összegyűjtötte, szerkesztette Németh Ágnes ; a jegyzeteket és az utószót írta Domokos Mátyás. – Budapest : Osiris, 2000. p. 348-350., Nemes Csaba: Egy ismeretlen német Semmelweis-dráma : Lapszéli jegyzetek Hans Kilian színdarabjához. In: Orvosi Hetilap, 2016. 33. p. 1334-1336.
- [5] Németh László élete levelekben. 2. i. m. p. 774.
- [6] Németh László élete levelekben. 3., 1967-1975. i. m. p. 268.
- [7] Kötetben megjelent: Németh László: Kísérleti dramaturgia: Drámák: 1960-1969. 2. – Budapest: Magvető: Szépirodalmi Kvk., 1972. p. 433-436.
- [8] Németh László élete levelekben. 3. i. m. p. 514-515.
- [9] Németh László élete levelekben. 3. i. m. p. 547.
- [10] Lakatos István: „Az író – vállalkozás”: Németh László: életrajzi kronológia 1949-1975. – Budapest: Argumentum, 1998. p. 328.
- [11] Németh László: Nyilatkozat Az írás ördögéről . In: Utolsó széttekintés / Németh László. – Budapest : Magvető: Szépirodalmi Kvk, 1980. p. 714-715., Lakatos István : „Az író – vállalkozás”. i.m. p. 329.
- [12] Németh László élete levelekben. 3. i. m. p. 587.
- [13] Lakatos István: „Az író – vállalkozás”. i. m. p. 333.
- [14] Németh László élete levelekben. 3. i. m. p. 602.
- [15] Lakatos István: Naplóm Németh Lászlóról: 1963 – 1975. – Tatabánya: József Attila Megyei Könyvtár, 1995. p. 69-70. p.
- [16] A hódmezővásárhelyi fogadtatást Németh László 1970. február 11-én Vörös Mihálynak írt levelében köszönte meg: Németh László élete levelekben. 3. i. m. p. 679-680.
- [17] Lakatos István: Naplóm Németh Lászlóról. i.m. p. 69-70.

[18] <https://monari.oszmi.hu/web/oszmi.01.01.php?bm=1&as=9791&kv=12899908>

[19] Németh László élete levelekben. 3. i. m. p. 801.

[20] Németh László : bibliográfia / összeáll. Hartyányi István és Kovács Zoltán. – Budapest: PIM, 1992. p. 193. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_PIMU_Pimb_f_XXirok_02_Nemeth/?query=SZO%3D\(thury\)&pg=73&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_PIMU_Pimb_f_XXirok_02_Nemeth/?query=SZO%3D(thury)&pg=73&layout=s)

[21] http://radiojatek.elte.hu/index.php?title=Az_%C3%ADr%C3%A1s_%C3%B6rd%C3%B6ge

[22] Semmelweisről szóló írásai kötetben a következők: A Semmelweis-probléma. In: Utolsó széttekintés. – Budapest: Magvető: Szépirodalmi Kvk., 1980. p. 705-710., Semmelweis drámakör. In: Utolsó széttekintés. i. m. p. 710-712., Az írás ördöge. In: Utolsó széttekintés. i. m. p. 712-714., Nyilatkozat Az írás ördögéről. In: Utolsó széttekintés, i. m. p. 714-715., Az írás ördöge: Gondolatok a Semmelweis-évfordulóra. In: Kísérleti dramaturgia: Drámák: 1960-1969. 2. / Németh László. – Budapest : Magvető: Szépirodalmi Kvk., 1972. p. 433-436., Semmelweis drámája. In: Kísérleti dramaturgia. i. m. p. 437-441. Maga a dráma is ebben a kötetben látott napvilágot: Az írás ördöge 1969. In: Kísérleti dramaturgia. i. m. p. 443-517. A színdarab nyomtatásban először a Színház című folyóirat 1970. 4. számának mellékletében, a 34-48. oldalon látott napvilágot.

[23] Az írás ördöge: Gondolatok a Semmelweis-évfordulóra. In: Kísérleti dramaturgia i.m. p. 436.

Németh László: Az írás ördöge című darabjának ősbemutatója a Petőfi Sándor Művelődési Központban.

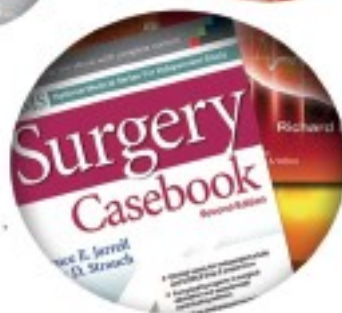
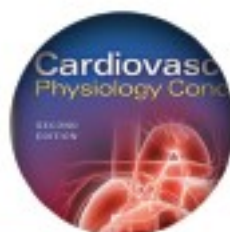
Fotó: Enyed Zoltán, 1970.

http://www.emlekpont.hu/hirek/archivum/archivum/nemeth_laszlo_emleknep.html

www.prospeto.hu

- ✓ A legnagyobb választékú szakkönyvárúház és a vezető külföldi könyves könyvtárellátó Magyarországon.
- ✓ Gyakorlatilag az összes angol és német nyelvű szakkönyv megtalálható webes áruházában.
- ✓ Gyors beszerzés, remek árak, kedves ügyfélszolgálat. Ingyenes a szállítás* irodánkig.

**Angol, amerikai, német és francia könyvek esetében.*

Külföldi
könyvek
kívánságra

WWW.PROSPERO.HU

Centenáriumi kiállítás-bemutató

**„...a pozsonyi egyetem nem akar filiáléja lenni a budapestinek...”
Emlékezés a 100 éve megalapított pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet
Tudományegyetem Orvostudományi Karára
(egyetemtörténeti kiállítás)**

**“...the university of Bratislava will not be the filia of Budapest...”
Remembrance of the Faculty of Medicine of the Hungarian Royal
Elisabeth University of Bratislava, founded 100 years ago
(university history exhibition)**

Méreg Martin, Dr. Pohánka Éva

PTE EK TK Történeti Gyűjtemények Osztálya

Email: merreg.martin@lib.pte.hu

Az Erzsébet Tudományegyetem pozsonyi éveinek áttekintése

Pozsony a 19. század utolsó harmadától kezdve többször is pályázott egyetemalapítási jog elnyerésére.

- *1912-ben elfogadták a pozsonyi és debreceni egyetemalapításáról szóló törvénytervezetet.*
- *1912 novemberében I. Ferenc József engedélyével a pozsonyi egyetem felvette Erzsébet királyné nevét.*
- *1914 januárjában kinevezték az első három orvosprofesszort: Velits Dezsőt, Bakay Lajost és Herczog Ferencet.*
- *1914. október 3-án megnyílt az első tanév. Az első világháború miatt csak a jogi karon indult meg az oktatás. Az orvosi és a bölcsészettudományi karok kiépítése lassan haladt.*
- *Az első világháború nagyban hátráltatta az egyetem és a kar működését. A hallgatók és oktatók közül többen is behívót kaptak és hősi halált haltak. A klinikákon nagy számban láttak el háborús sebesülteket.*
- *Az 1818/19-es tanévben Pekár Mihály dékánása alatt megkezdte működését az Orvostudományi Kar.*
- *1919. január 1-én a cseh csapatok megszállták Pozsonyt.*
- *1919. január elejétől február 18-ig a cseh–szlovák állambiztos a tiltakozások miatt ideiglenesen bezáratta az egyetemet.*
- *1919 júliusában rendelet jelent meg egy új cseh és szlovák tannyelvű, négykarú egyetem kiépítéséről.*
- *1919. szeptember 21-én megkezdődött az egyetem teljes átvétele. Szeptember 22. és 24. között lefoglalták az orvoskari épületeket. Csak a jogi kar folytathatta a működését ideiglenesen 1921 augusztusáig.*
- *Rendszeressé vált az oktatók nyugállományba küldése, letartóztatása, lakásaik rekvirálása. A három kar oktatói és hallgatói több hullámban menekültek Budapestre.*
- *1920 és 1923 között a pozsonyi és a kolozsvári egyetem ideiglenesen együttműködve Budapesten folytatta munkáját.*

- *Az 1921. évi XXV. törvény rendelkezett az Erzsébet Tudományegyetem Pécsre helyezéséről.*
- *1923. szeptember 14-én tartották egyetem első pécsi tanévnyitóját.*

Overview of the Elizabeth University in Bratislava

From the last third of the 19th century, Bratislava has been applying for university foundation several times.

- *In 1912, the draft law on the foundation of the university in Bratislava and Debrecen was adopted.*
- *In November 1912—with the permission of Franz Joseph I—the University of Bratislava took the name of Queen Elizabeth.*
- *In January 1914, the first three medical professors were appointed: Dezső Velits, Lajos Bakay and Ferenc Herczog.*
- *On 3 October, 1914, the first academic year was opened. Because of the First World War, the education has only started on the faculty of law. The construction of the faculties of medicine and humanities was slow.*
- *The First World War greatly hindered the operation of the university and the faculty. Many of the students and instructors received a call and died of heroic death. In the clinics, a large number of war-wounded soldiers were treated.*
- *In the 1818/19 academic year, the Faculty of Medicine started its operation under Mihály Pekár as Dean.*
- *On 1 January 1919, Czech troops invaded Bratislava.*
- *From January 1919 to 18 February, the Czech-Slovakian officer temporarily closed the university due to protests.*
- *In July 1919, a regulation was issued for the construction of a new Czech and Slovakian university with four faculties.*
- *On 21 September 1919, the full takeover of the university began. From 22 to 24 September the medical buildings were confiscated. Only the faculty of law could continue its operation temporarily until August 1921.*
- *Sending the lecturers to retirement, arresting them and confiscating their homes became regular. The lecturers and students of the three faculties fled to Budapest in several waves.*
- *Between 1920 and 1923, the University of Bratislava and Cluj-Napoca continued to temporarily cooperate in Budapest.*
- *The Act XXV of 1921 ordered to place the Elizabeth University to Pécs.*
- *On 14 September 1923, the first academic year opening was held in Pécs.*

Az évfordulós ünnepek mindenkor lehetőséget adnak a történeti visszatekintésekre: így az Általános Orvostudományi Kar centenáriuma egy változásokkal bőven tarkított évszázad történéseit vetítik elénk. A nagy múltú egyetemek kiemelt feladata históriájuk feltárása, kutatása, valamint a különböző korszakokból fennmaradt relikviák, dokumentumok gyűjtése, rendszerezése és adott tematikájú kiállításokban való bemutatása. Ennek több évtizedes hagyománya van a Pécsi Tudományegyetemen.

1976 tavaszán Ádám Antal, az akkor már kétkarú (Állam- és Jogtudományi Kar, Közgazdaságtudományi Kar) Pécsi Tudományegyetem dékán-helyettese vetette fel a Pécsi Egyete-

mi Könyvtár szervezeti egységén belül egy Egyetemtörténeti Archívum létrehozását, amelynek célja az volt, hogy az egyetem és a karok, valamint az egyéb egyetemi intézmények működésére vonatkozó dokumentumokat, tárgyi emlékeket összegyűjtse, feltárja és megőrizze az utókor számára.

A történetiség prezentációja felé tett második nagy lépés 1992-ben, a középkori pécsi egyetem megalapításának 625 éves évfordulója kapcsán valósult meg. A Pécsi Orvostudományi Egyetem rektora, Kelényi Gábor kezdeményezésére, valamint Benke József szakmai munkájának eredményeképpen megnyitott az első egyetemtörténeti kiállítás, amely nagyrészt a pécsi orvoscépzés előzményeit hivatott bemutatni az orvostudomány történeti változásainak felvillantása mellett. Ez a kezdeményezés hatalmas leletmentő munkát indított meg a jogelőd intézmények korai és korabeli, még fellelhető tárgyi és írásos emlékeinek felkutatásában és összegyűjtésében.

A következő állomás szintén Benke József nevéhez kapcsolódóan egy, a pécsi felsőoktatás többi tudományterületére is fókuszáló egyetemtörténeti bemutató lett, amelyet a Pécsi Tudományegyetem mellett Pécs Megyei Jogú Város is felkarolt. 2000. szeptember 1-jén a Király utcai Vasváry-házban Prof. Dr. Tóth József rektor adta át a második egyetemtörténeti kiállítást, amelyet a helyszín funkcióváltása miatt 2006. október 31-én sajnálattal felszámoltak.

Egy új, immáron interaktív, látogatóbarát, a középkori kezdetektől 2010-ig bezáró időintervallumot felölelő kiállítás létrehozására, valamint az egyetemtörténeti relikviák őrzésére Prof. Dr. Lénárd László rektor az Egyetemi Könyvtár vezetését, személyesen Dr. Fischerné Dr. Dárdai Ágnes főigazgatót kérte fel. A 2010. november 17-én Pásztor Andrea muzeológus (Janus Pannonius Múzeum) szakmai koncepciója alapján öt teremben kialakított kiállítás megnyitása mellett a Központi Könyvtár Történeti Gyűjtemények Osztálya feladata lett a közérdekű muzeális gyűjtemény rangot kapott Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény működtetése, a Pécsi Tudományegyetem és jogelőd intézményeinek vonatkozó tárgyi, dokumentum- és fotóanyagának gyűjtése, megőrzése, gondozása, feldolgozása, kutathatóságának biztosítása, továbbá időszaki kiállítások megszervezése.

Mindeközben az egyetemi integráció következtében 2003-ra felmerült az igény az egyetemtörténeti iratanyag gondozását vállaló levéltári egység létrehozására is, amelynek megszervezésére Lengvári Istvánt kérték fel. A közgyűjtemény 2004. január 1-jével a Központi Könyvtár szervezeti egységeként állt fel, 2005-től pedig önálló egyetemi szervezeti egységeként szaklevéltári minőségben működik.

E két intézmény napi feladata a Pécsi Tudományegyetem karainak és hivatali egységeiben keletkezett történeti dokumentációk, tárgyi emlékek rendszeres gyűjtése, rendszerezése és kutathatóvá tétele. Az egyetemtörténeti közgyűjtemények munkatársai egy-egy évfordulós tudományos szimpózium vagy időszaki kiállítás keretében kapnak lehetőséget munkájuk/kutatásaik eredményének bemutatására. Ilyen volt a 2018-as centenáriumi ünnepség is.

A Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kara a hagyományokhoz híven méltó megemlékezéssel tekint vissza a 100 éves évforduló kapcsán a közvetlen jogelőd, a po-

zsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem orvosi fakultásának megalapítására. A Pécsi Tudományegyetem fentiekben bemutatott egyetemtörténeti dokumentumokat őrző közgyűjteményei – a PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Történeti Gyűjtemények Osztálya (Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény), valamint a PTE Egyetemi Levéltár – közös kiállítással csatlakozott a megemlékezéshez.

Következzen dióhéjban a 100 éve alapított orvosi kar története: A pozsonyi magyar királyi tudományegyetem létrejöttét a debreceni univerzitással együtt az 1912. évi XXXVI. törvény szentesítette. A pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem (ETE) az eredeti tervek szerint négy fakultással kezdte volna meg működését: a Jog- és Államtudományi, az Orvostudományi, a Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi, valamint a Mennyiség-, Természettudományi és Mezőgazdasági Karral. Az orvosi kar az első tanévekben épülethiány miatt nem kezdhetette meg működését, a kar folyamatos szervezés alatt állt. Ennek ellenére az uralkodó 1914 januárjában elsőként három orvosprofesszort nevezett ki: Velits Dezsőt (szülészeti és nőgyógyászat), Herczog Ferencet (belgyógyászat), Bakay Lajost (sebészet).

B) Orvos-			
óra	Előadás, gyakorlat helye	Hétfő	Kedd
8-9	Fizikai intézet	Kinevezendő tanár: Kísérleti fizika	Kinevezendő tanár: Kísérleti fizika
8-1/4-10	Belklinika	Dr. Herzog Ferenc: Belklinikai előadások	Dr. Herzog Ferenc: Belklinikai előadások
	Szülészeti és nőgyógyászati klinika	Dr. Velits Dezső: Szülészeti és nőgyógyászat	Dr. Velits Dezső: Szülészeti és nőgyógyászat
9-10	Kémiai intézet	Kinevezendő tanár: Kísérleti kémia	Kinevezendő tanár: Kísérleti kémia
	Élettani intézet (tanteremben)	Kinevezendő tanár: Fiziológia	Kinevezendő tanár: Fiziológia
9-11	Gyógyszerintézet		
1/4-10-1/4-11	Bőr- és nemibeteg klinika	Dr. Veress Ferenc: Bőr- és nemibetegségek	Dr. Veress Ferenc: Bőr- és nemibetegségek
1/4-10-11	Sebészeti klinika	Dr. Bakay Lajos: Gyakorlati sebészet	Dr. Bakay Lajos: Gyakorlati sebészet
10-12	Élettani intézet (tanteremben)	Kinevezendő tanár: Élettani gyakorlatok és demonstrációk	Kinevezendő tanár: Élettani gyakorlatok és demonstrációk
1/4-11-12	Szemklinika	Dr. Imre József: Előadási és gyakorlati szemészet	Dr. Imre József: Előadási és gyakorlati szemészet
11-12	Anatómiai intézet (tanteremben)	Kinevezendő tanár: Rendszeres anatómia	Kinevezendő tanár: Rendszeres anatómia
	Állami kórház prosecturája	Dr. Entz Béla: Kórházi gyakorlatok és demonstrációk	Dr. Entz Béla: Kórházi gyakorlatok és demonstrációk
11-1	Kórházi intézet (kórházi laboratóriumokban)		
	Elme- és idegklinikai	Dr. Reuter Camillo: Elmekórtan	Dr. Reuter Camillo: Elmekórtan
12-1	Kórházi intézet (tanteremben)	Dr. Entz Béla: Rendszeres kórházi	Dr. Entz Béla: Rendszeres kórházi
	Kórházi intézet	Dr. Pekár Mihály: Általános kórtan	Dr. Pekár Mihály: Általános kórtan

tudományi kar.			
Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat
Kinevezendő tanár: Kísérleti fizika	Kinevezendő tanár: Kísérleti fizika	Kinevezendő tanár: Kísérleti fizika	
Dr. Herzog Ferenc: Belklinikai előadások		Dr. Herzog Ferenc: Belklinikai előadások	Dr. Herzog Ferenc: Belklinikai előadások
Dr. Velits Dezső: Szülészeti és nőgyógyászat		Dr. Velits Dezső: Szülészeti és nőgyógyászat	Dr. Velits Dezső: Szülészeti és nőgyógyászat
Kinevezendő tanár: Kísérleti kémia	Kinevezendő tanár: Kísérleti kémia	Kinevezendő tanár: Kísérleti kémia	
Kinevezendő tanár: Fiziológia	Kinevezendő tanár: Fiziológia	Kinevezendő tanár: Fiziológia	
	Dr. Mansfeld Géza: Gyógyszerhatástan		
Dr. Veress Ferenc: Bőr- és nemibetegségek		Dr. Veress Ferenc: Bőr- és nemibetegségek	Dr. Veress Ferenc: Bőr- és nemibetegségek
Dr. Bakay Lajos: Gyakorlati sebészet		Dr. Bakay Lajos: Gyakorlati sebészet	Dr. Bakay Lajos: Gyakorlati sebészet
Kinevezendő tanár: Élettani gyakorlatok és demonstrációk	Kinevezendő tanár: Élettani gyakorlatok és demonstrációk	Kinevezendő tanár: Élettani gyakorlatok és demonstrációk	
Dr. Imre József: Előadási és gyakorlati szemészet		Dr. Imre József: Előadási és gyakorlati szemészet	Dr. Imre József: Előadási és gyakorlati szemészet
Kinevezendő tanár: Rendszeres anatómia	Kinevezendő tanár: Rendszeres anatómia	Kinevezendő tanár: Rendszeres anatómia	
Dr. Entz Béla: Kórházi gyakorlatok és demonstrációk	Dr. Entz Béla: Kórházi gyakorlatok és demonstrációk	Dr. Entz Béla: Kórházi gyakorlatok és demonstrációk	
			Dr. Entz Béla: Kórházi gyakorlatok
Dr. Entz Béla: Rendszeres kórházi	Dr. Entz Béla: Rendszeres kórházi	Dr. Entz Béla: Rendszeres kórházi	
Dr. Pekár Mihály: Általános kórtan	Dr. Pekár Mihály: Általános kórtan	Dr. Pekár Mihály: Általános kórtan	

Órarend Pozsonyból

Az 1914/15-ös tanévét 1914. október 3-án csak a jogi kar nyitotta meg. A világháború miatt a bölcsészeti karon csak az 1917/18-as tanév második szemeszterében, 1918. március 18-án kezdődhetett meg a tanítás. Az 1918. április 14-én gróf Apponyi Albert kultuszminiszter hathatós közbenjárására megalakult a pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem harmadik fakultása, az Orvostudományi Kar. Pekár Mihály dékán az alábbi beszéddel köszöntötte a megjelenteket: „Önökkel együtt valamennyien átérezzük a jelen pillanat nagy kultúrtörténelmi jelentőségét. ... A véletlen úgy hozta, hogy ma is háborúban vagyunk, soha nem képzelt nagy világháború szakadt reánk, amelynek immár közeleg diadalmas befejezése... Ma világosan éli mindenki előtt, hogy... háromféle orvosra van szükség

1. *laboratóriumi és boncolóorvosra,*
2. *a betegeket gyógyító kezelőorvosra,*
3. *szervező orvosra, aki irányítója a szociális higiénia fejlesztését...*

nekünk itt Pozsonyban, egy speciális feladatunk is lesz: a pozsonyi egyetem nem akar fiáláléja lenni a budapestinek...”[1]

IV. Károly király (1916–1921) 1918 áprilisa folyamán további nyolc orvosprofesszort nevezett ki: Pekár Mihályt (kórtan), Fenyvessy Bélát (közegészségtan), Reuter Camillót (ideggyógyászat), Heim Pált (gyermekgyógyászat), Entz Bélát (kórbonctan és törvényszéki orvostan), Veress Ferencet (bőrgyógyászat), Mansfeld Gézát (gyógyszertan) és ifj. Imre Józsefet (szemészet). Az 1918. április 14-én megalapult Orvostudományi Kar első (és egyetlen) dékánja Pekár Mihály (1918–1919), prodékánja pedig Fenyvessy Béla lett.

Az orvostudományi karon 1918 szeptemberében kezdetét vehette az oktatás a III., a IV. és az V. évfolyamokon, mert a négy nagy elméleti intézet – az anatómia, az élettan, a fizika és a kémia – épületei nem készültek el a Belnay utca 1–3. alatt, mire pedig alkalmassá tették azokat a csehszlovák kormány lefoglalta az építményt. Az orvoskar intézetei és klinikái a város kórházaiban és az átadott épületek falain belül kezdték meg működésüket. Az átalakítások és az előkészítő munkálatok jó ideig eltartottak. A mennyiség-, természettudományi és mezőgazdasági fakultás Pozsony városának csehszlovák megszállása miatt már nem tudott hallgatókat fogadni.

ETE pecsét

Az első világháború nagyban hátráltatta az egyetem és a kar működését. A professzorok erre az időre felfüggesztették oktatási munkálataikat, és a háborúban súlyosan megsérült, rokkant személyek gyógyítására összpontosítottak. A hallgatók és oktatók közül többen is behívót kaptak és hősi halált haltak. 1919. január 1-jén a cseh csapatok megszállták Pozsonyt, a csehszlovák kormány pedig folyamatosan ellehetetlenítette az egyetem működését. Rendszeressé vált az oktatók nyugállományba küldése, letartóztatása, lakásaik rekviálása. Az orvosi és a bölcsészettudományi karok oktatói és hallgatói több hullámban menekültek Budapestre. Szeptember 22-én a csehszlovák kormány által kiküldött bizottság átvette az egyetem épületeit és azok felszereléseit, ezáltal működését ellehetetlenítették. A magyar felsőoktatási intézmény szeptember 22–24-én, az orvoskari épületek erőszakos át-

vétele után beszüntette működését. Utolsóként október 10-én az egyetemi könyvtárat is átadták a csehszlovákoknak.

Csupán a jogtudományi kar számára biztosította Pozsonyban a csehszlovák iskolaügyi és népművelődési minisztérium az 1921/22-es tanév végéig az előadás és a vizsgáztatás jogát. Ennek gyakorlati megvalósulását viszont a csehszlovák kormány fellépése már 1921 nyarán megátolta. Egy augusztusban kelt határozat alapján összegyűjtötték a kar összes iratait, felszerelési tárgyait, majd minden indoklás nélkül augusztus 20-án beszüntették a kar további működését.

Az egyetem pozsonyi időszaka folyamatos küzdelem volt kezdetben a karok megalakulásért, a fejlesztésért, végül a fennmaradásért. A trianoni határmódosítások miatt menekülni kényszerülő pozsonyi és a kolozsvári egyetem együttműködve Budapesten folytatta munkáját 1920 és 1923 között. Az Erzsébet Tudományegyetem Pécsre helyezését az 1921. évi XXV. törvény rendelkezett, végül 1923. szeptember 14-én tartották az első pécsi tanévnyitót. A pozsonyi universitas-alapításnak gyümölcse majd Pécsen érhetett be.

A kiállítás részlete

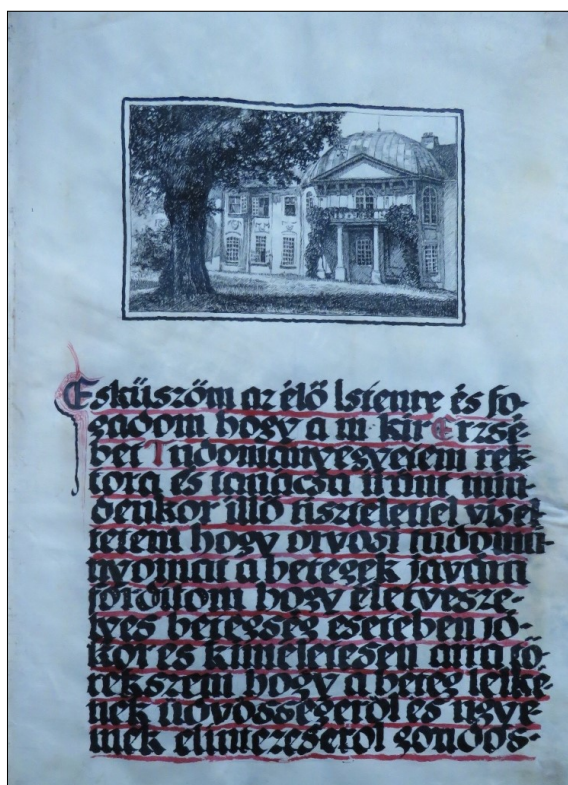
Az Általános Orvostudományi Kar Romhányi György Aulájának emeleti részén négy tárlóban egy paravánon, továbbá egy oktatástopográfiai térképen berendezett történeti bemutatóban a fennmaradt tárgyi, dokumentum-, könyv- és fényképanyag segítségével elevenedik meg a rövidke, de szakmai szempontból annál fontosabb pozsonyi Erzsébet Tudományegyetemi időszak. A kar nemzetközi hallgatóira is figyelemmel levő kétnyelvű történeti vázlat mellett az egyes professzorok tudományos és oktatói munkássága, a tanórák és a vizsgarendszer elevenednek meg.

A Pécsi Tudományegyetem jogelődjének, a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemnek a pozsonyi éveiről, továbbá az Orvostudományi Kar alapításának körülményeiről szóló kiállításban az első paraván az Orvostudományi Kar intézeteit és professzorait mutatja be, a mellette látható térképen pedig a város nevezetességei mellett, a korabeli egyetemi épületek, a klinikák épületei, valamint a tanárok lakásai elevenednek meg.

A vitrinekben tárgyi emlékek és korabeli dokumentumok segítségével idéztük fel a pozsonyi orvoscépzés mindennapjait. Az elsőben korabeli tanrendek segítségével nyomon követhetővé válnak a kar szervezésének és működésének nehézségei. A második tárlóban az egyetemi mindennapokra reflektáló dokumentumok között találhattunk tanári fizetési könyvecskét, nyilvános tanári kinevezést és eskütételt, hallgatói indexet, beiratkozási lapot, valamint csoportképet a kar professzorairól. A harmadik vitrinben az oktatók szakmai munkásságát jelenítettük meg egy-egy szakkönyvvel vagy egyetemi jegyzettel. A címlapot végignézve itt képet kaphatunk az orvostudomány korabeli állásáról és az aktuális kutatási területekről, kiemelt szakágakról. Végül az utolsó tárlóban a doktorrá avatás fennmaradt dokumentumait és az egyetemi reprezentáció tárgyait vehették szemügyre a látogatók.

A kiállításban a PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény, az Általános Orvostudományi Kar Orvostörténeti Múzeum, a PTE Egyetemi Levéltár, valamint a Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtár dokumentumai tekinthetők meg.

A kiállítást Méreg Martin koncepciója alapján Dr. Gönczi Andrea, Méreg Martin és Dr. Schmelczner-Pohánka Éva rendezte be.

A végzősök könyvének részlete

Irodalomjegyzék

[1] Idézi: Benke József: Egyetemünk története. Pécs, 1999. 72.

200 éve született Semmelweis Ignác

A jeles évfordulóhoz kapcsolódó események az anyák megmentőjének szülőházában

Dr. Kótyuk Erzsébet

Semmelweis Orvostörténeti Múzeum

E-mail: semmelweis@museum.hu

A magyar kormány a 2018. évet Semmelweis Ignác Emlékévvé nyilvánította abból az alkalmából, hogy 200 éve született az anyák megmentője. A jeles évforduló tiszteletére a világ-hírű orvos Tabánban álló szülőházában 1965-ben megnyitott Semmelweis Orvostörténeti Múzeum is számos rendezvénnyel készült, és csatlakozott az emlékév országos eseményeihez. A Semmelweis Emlékbizottsággal, valamint a Külgazdasági és Külügyminisztérium Tudománydiplomáciai Főosztályával szorosan együttműködve arra törekedtünk, hogy intézményünk névadójának, a nagy magyar orvosnak az életét és munkásságát minél szélesebb körben megismertessük nemcsak hazánkban, hanem az egész világon.

A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum épülete

A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum állandó kiállításban a Tárgy-Történet-Nagyítás sorozat keretén belül, az emlékévhez kapcsolódóan, a születés körüli hagyományokat és szokásokat ismertettük, valamint a csecsemőápolás történetébe nyújtottunk betekintést.

Az Invazív című kiállításon bemutatott Időtlen című alkotás (2018. vászon, olaj)

A Budapest ArtWeek idején, április 17-én nyílt meg Szabó Beáta kortárs festőművész *Inva-zió* című kiállítása, amely az állandó kiállítás tárgyai ihlette festményeket mutatta be. Az anyaságra, a születésre összpontosító művek szervesen illeszkedtek a kiállított műtárgyakhoz és három hónapra az állandó kiállítás részévé váltak. A hét rendezvényeinek sorában meghirdetett népszerű programunk, az épülettörténeti séta számos érdeklődőt vonzott, mivel a Semmelweis szülőház története nem szokványos. A második világháborúban szinte földig rombolt épületet nagy nehézségek árán, több szervezet összefogásának eredményeként sikerült megmenteni és eredeti formájában 1965-en múzeumként a nagyközönség elé tárni.

Az emlékévként egyik rendkívül sikeres programja *A Semmelweis ikon* című 13 roll-upból álló kiállítás vándoroltatása. Az orvoslás és a gyógyítás terén rendkívül jelentős felismerésre jutott tragikus sorsú Semmelweis életét és munkásságát ismertető kiállítást az év során 12 helyszínen – egyetemeken, iskolákban, kórházakban, kultúrházakban – mutattuk és mutatjuk be.

A Külgazdasági és Külügyminisztérium Tudománydiplomáciai Főosztályával közösen az említett roll-up kiállítást a külhoni magyar régiókban, a külképviseleteken is bemutattuk. Annak érdekében, hogy Semmelweis munkásságának jelentőségét a szomszédos országok többségi nemzetei is megismerjék és felismerjék, a kiállítás anyagát hét nyelvre – szlovák, ukrán, román, szerb, horvát, szlovén, német – lefordítottuk és így tártuk az érdeklődők elé. A Semmelweis Ignác Emlékévhez kapcsolódó külhoni rendezvényeket a KKM külképviseletei szervezték és szervezik folyamatosan.

A Semmelweis emlékszoba a Saját kezűleg kiállítás egy részletével

A szülőházban létesült múzeum állandó kiállításának része a Semmelweis emlékszoba, amelyet az évforduló kapcsán felújítottunk, az anyagot eredeti dokumentumokkal, fotókkal és relikviákkal kibővítve, *Saját kezűleg. A Semmelweis-hagyaték ritkán látható darabjai* címmel, „kiállítás a kiállításban” formában, májusban tártuk a látogatók elé. Az ekkor megnyílt tárlaton Semmelweis ükunokája, dr. Hüttl Tivadar szívsebész személyes hangú megemlékezésben méltatta neves felmenője jelentőségét és felidézte a családi legendárium emlékeit. A megnyitót megtisztelték jelenlétükkel más Semmelweis leszármazottak is.

Ez a tárlat kibővített formában tovább vándorol vidéki városainkba, és szeptembertől Pécsen, decembertől Veszprémben, majd Szentesen lesz látogatható.

Szintén az emlékéhez kapcsolódik a Múzeumok Éjszakájára megnyitott *A szülészet születése* című időszak kiállítás, amely az orvosi szakág kialakulásától a szervezett anya- és csecsemővédelem megszervezéséig kíséri nyomon a történetet, különös hangsúlyt fektetve Semmelweis Ignác és Tauffer Vilmos munkásságának bemutatására. A tárlat a rendkívül értékes műtárgyaknak számító oktatási eszközök, valamint dokumentumok bemutatásával és a korszerű digitális technika alkalmazásával nem, vagy kevésbé ismert részleteket tár fel a szülészet történetéből. Az épülettörténeti séta, a *Semmelweis-év. Semmelweis örökség*, a zseniális orvos küzdelmes életét és munkásságát ismertető, vetítéssel egybekötött előadás, valamint a tematikus tárlatvezetések az éjszaka népszerű és sok látogatót vonzó programjai között szerepeltek.

Az Adagio vonósnégyes koncertje a múzeum kertjében

Semmelweis Ignác születése napján, július 1-jén a Semmelweis Egyetem rektora és a tanárai, valamint intézetünk munkatársai a névadó munkásságának méltatását követően elhelyezték a megemlékezés virágait Semmelweis sírjánál. A múzeum egész napos rendezvénnyel ünnepelte a 200. évfordulót: *A Semmelweis-ház* épülettörténeti sétával, *Semmelweis köszöntése*, tanainak fontosságát, felismerésének jelentőségét és aktualitását méltató, valamint a bábáság, az anya és csecsemővédelem történetét ismertető „*Semmelweis tanítványai*”. *Okleveles bábák a falusi társadalomban* című előadásokkal folytatódott a napi program, amely esti komolyzenei koncerttel zárult.

Szeptemberben az állandó kiállítás egyik termében *Semmelweis – érmeiken* címmel nyílt meg az a mini tárlat, amely gyűjteményünk legszebb Semmelweis érmeit mutatja be az érdeklődőknek.

A felsoroltakon kívül tematikus tárlatvezetéseket rendezünk és a múzeumpedagógiai órák keretén belül felhívjuk a figyelmet Semmelweis munkásságának máig ható jelentőségére.

Az emlékév vándorló kiállításai átnyúlnak a következő évre, hiszen feladatunk, hogy a felnövekvő nemzedék számára minden időben hirdessük Semmelweis elvülhetetlen érdemait, felismerésének, az aszepszis, vagyis a fertőzés megelőzésének fontosságát.

Mozaikok a Tolna megyei Balassa János Kórház életéből*

Összegejtötte: Biró Beáta

Tolna Megyei Balassa János Kórház Orvosi Könyvtár

E-mail: konyvtar@tmkorrhaz.hu

A Tolna megyei Balassa János Kórház, a Magyar Ápolási Egyesületének megyei szervezete, és a Magyar Egészségügyi Szakdolgozói Kamara 2017. március 1. napján Kossuth Zsuzsanna születésének 200. évfordulójára emlékezett. Tolna megye egészségügyi intézményeiben immár „40+” éve dolgozó ápolók, szakasszisztensek, asszisztensek, védőnők, intézményvezetők munkáját ismerték el Kossuth Zsuzsanna emlékéremmel.

Ápolók napja Kossuth Zsuzsanna emlékévé alkalmából hangzott el Gliedné Tillmann Erzsébet ápolási igazgató köszöntője, amelyből az alábbi részletet szeretnénk kiemelni:

„Tisztelt Hallgatóság! Kedves Megjelentek! Kedves Vendégeink!

Rendhagyó ápolók napja ez a mai. Rendhagyó a dátum tekintetében, a napot illetően, a szervezőket illetően, a résztvevők körét nézve, és a tartalmat illetően is.

Szeretnénk emlékeztetessé, különlegessé, egyedivé, a megszokottól eltérővé tenni, mert a nap is különleges - Kossuth Zsuzsanna emléknapi - amely egyben az ápolók napja, a Magyar ápolók napja.

Albert Schweitzer gondolatait kölcsön véve: „Ahogyan a fa minden évben ugyanazt a gyümölcsöt hozza, és az mégis mindig új, ugyanúgy a maradandó értékű gondolatokat is állandóan újra kell alkotni.”

A 2017-es Kossuth Zsuzsanna emlékévében az előzőekben említett sokféle megemlékezés egyik eleme egy fa elültetésének gondolata, és a gondolat lehetőség szerinti tettekre váltása volt. A Tolna megyei Balassa János Kórházban az Ápolók Nemzetközi napján került sor az Ápolók fája elültetésére.

Reményem szerint ez egy olyan mementó, ami évtizedeken, ha nem évszázadokon keresztül emlékeztet bennünket és környezetünket, mindazokat, akik kapcsolatba kerülnek velünk,

betegeket, egészségeseket, családtagokat, az egészségügy szereplőit, a múlt tiszteletére, a ma felelősségére, a ma és a jövő feladataira, hivatásunk megőrzendő értékeire. Azokra az értékekre, melyeket minden ápoló és szakdolgozó alapértéknek tekint és amelyek semmilyen korban nem veszhetnek el, nem kerülhetnek háttérbe: a betegek magas színvonalú, etikus, emberséges, szeretetteljes ápolása, gondozása, ellátása. Kossuth Zsuzsanna ezt így fogalmazta meg: „Egy legyen bennünk az akarat, felkeresni a szenvedést, s enyhíteni azt!”

2017. május 17. Elültettük az ápolók fáját

Kossuth Zsuzsanna születésének 200-dik évfordulója alkalmából az Ápolók Nemzetközi Napján, kórházunk udvarán elültettük az Ápolók fáját.

Az ültetésen Kárpáti Veronika egyetemi okleveles ápoló a Gasztroenterológiai osztály, vezető ápolója mondott szívhez szóló köszöntőt.

"Nekem most itt az lenne a posztom, hogy Önöknek/Neknek erről a csodálatos fáról beszéljek. Az ember minél öregebb lesz - mondom én, alig több mint harmincéves fejjel - egyre többször kénytelen szembesülni a ténnyel: vannak megváltoztathatatlan és megismételhetetlen dolgok az életben. Ez is egy ilyen. Most itt abban hiszünk, hiszek, hogy valami igazán jó és tartós dolgot teszünk, tettem. Elültettünk egy fát, egy kislevelű hársot, és amikor mi-te-én talán már nem ennek az Intézménynek a dolgozói leszünk, akkor is itt lesz. Az ápolóknak címezve. És mi-ti-én reménykedünk, hogy ez a fa - az ápolók fája - hosszú évek múltán is itt fog állni és mutatni az itt dolgozó ápolók nagyszerűségét"- fogalmazott a főnővér.

Az intézmény főigazgatója és ápolási igazgatója néhány szóval köszöntötte a résztvevőket Molnár Péter káplán megáldotta a fát, műsorukkal az ápolás utánpótlását biztosító ápolótanulók színesítették a rendezvényt.

* *Tavaly szerettünk volna tudósítani a kórházi eseményekről, de sajnos egyéb elfoglaltságaink miatt erre nem volt lehetőségünk!*

Dr. Dörnyei Sándor kapta 2018-ban a Füzéki István-émlékérmet

Pogány György ny. könyvtárigazgató

E-mail: bibliofil52@gmail.com

A könyvtáros hivatás lényegét, jellemzőit sokan sokféleképpen kísérelték meg definiálni. Az egyik, már-már klasszikusnak mondható meghatározás szerint a könyvtárosság egyfajta értékőrző és -közvetítő tevékenység, és az értékőrzésbe szervesen tartozik a szellemi mellett az erkölcsi értékek, az igazságosság, szabadság, egyenesség, demokrácia védelme is. Voltak pályatársaink, akik ezen értékek védelmére készek voltak akár életüket is áldozni. Közéjük tartozott Füzéki István (1934-1956), aki 1956-ban fejezte be az egyetemet és pályakezdőként a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárának munkatársa lett. A forradalomban tevékenyen részt vett és a megtorlás során, novemberben a szovjetek kivégezték. Emlékének ápolására testvére, dr. Füzéki Bálint 2002-ben a Magyar Könyvtárosok Egyesületével együttműködve Füzéki Istvánról elnevezett Emlékérmet alapított, amelyet minden évben az a könyvtáros kaphat meg, aki kiemelkedő szakmai tevékenysége mellett az 1956-os forradalom szellemiségét méltó módon ápolja.

Ebben az évben dr. Dörnyei Sándor kapta meg az elismerést. Az Országos Széchényi Könyvtárban október 24-én megrendezett ünnepségen Dörnyei Sándor egészségi állapota miatt személyesen nem vehetett részt, keresztlánya, Borsa Zsófia, a könyvtár munkatársa vette át az érmet. Az ünnepelt laudációját Pogány György tartotta. Köszöntőjében áttekinthető Dörnyei Sándor példamutató életútját, (kilencvenedik születésnapja alkalmából szintén ő méltatta az Orvosi Könyvtárak 2017. évi 2. számában munkásságát: www.moksz.org/kiadvanyok/orvosi-konyvtarak), külön kitérve az 1956-os forradalomban betöltött szerepére: az Országos Széchényi Könyvtárban megalakult Nemzeti Bizottság tagjaként komoly szerepe volt abban, hogy a könyvtár épületében nem történtek károk és az állomány sértetlenül vészelt át a drámai napokat. A grémiumban viselt tagsága azonban ürügyet adott eltávolítására, 1957-ben elbocsátották a nemzeti könyvtár állományából. A kényszerű váltás azonban egy új, sikeres és gazdag pályafutás kezdetét jelentette. Dörnyei Sándor 1958-ban az Orvostudományi Dokumentációs Központ, a későbbi Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ bibliográfusa lett és a következő évtizedekben nevével elválaszthatatlanul összekapcsolódott a hazai orvosi, orvostörténeti bibliográfia ügye. Bibliográfusi működése mellett Dörnyei Sándor az orvostörténet-írásnak is művelője, alapvető fontosságú tanulmányok szerzője.

Dörnyei Sándor személyében idén a Füzéki István-émlékérmet olyan személy kapta meg, aki nemcsak kiemelkedő tudományos munkásságával, hanem példamutató emberi helytállásával is rászolgált az elismerésre. Az Orvosi Könyvtárak szerkesztősége és olvasói is gratulálnak az elődlap egykori munkatársának, a jeles orvosi bibliográfusnak és könyvtárosnak. Az Isten éltesse még sokáig!

Beszámoló címszavakban a XVIII. Országos Dokumentumellátó Rendszer (ODR) konferenciáról Múlt, jelen és jövő a könyvtárközi kölcsönzésben

Besse Péter

PTE EK TK Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtár

E-mail: besse.peter@lib.pte.hu

A 2018. október 15-én megrendezett konferencia helyszíne a József Attila Megyei és Városi Könyvtár (Tatabánya, Fő tér 2.) volt.

ODR: 2001-2018 - visszatekintő, elemző összefoglaló az ODR elmúlt 15 évről

A szót először dr. Koltay Klára főigazgató-helyettes asszony kapta meg, aki a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárból érkezett. Ő mutatta be az ODR elmúlt időszakát.

- **2012. előtt:** a VOCAL rendszerén keresztül történt a dokumentum ellátás, ahol csak kéréskezelés folyt.
- **2012-től:** MOKKA-ODR migrációtörténet, több szolgáltató könyvtár lett ezekben kérésindítás és kéréskezelés is történik. Az alábbi területeket emelte ki: komplexebb statisztika, jobb kommunikáció a könyvtárak között, bibliográfiai és példány adatok fontossága.

*Dr. Koltay Klára**

Kérések statisztikája:

- * Több, mint 40%-os volt a visszaesés 2007-től. Oka: a minisztérium a papíralapú dokumentumok visszaküldésének költségét már nem fizeti. A kérések száma 2010-től enyhén emelkedik.
- * Az ODR-en történő kérések elsősorban az irodalomtudomány, neveléstudomány, orvostudomány, jogtudomány területét fedik le.
- * Dokumentumtípus szerint leginkább könyvet kérnek.
- * A rendszert használó könyvtárak száma: 2010. előtt: 5-600, 2010. után: 6-700, enyhe növekedés tapasztalható.

- * Cél az elosztott szolgáltatás.
- * Leállás ideje percben kifejezve: 90 – 110 perc / év.

Országos Könyvtári Platform (OKP) - a könyvtárközi kölcsönzés az együttműködés megosztott és nyílt rendszerében

Lendvay Miklós az OSZK, E-szolgáltatási Igazgatóság igazgatója bemutatta az elmúlt 2 évben (10 milliárd Ft-ért) beszerzett digitalizáló berendezéseket.

2016-ban több könyvtár aláírt egy szándéknyilatkozat egy integrált, közös hozzáférésű rendszer megteremtésére. Cél, hogy a tagkönyvtárak digitalizáljanak és töltsék fel saját állományukat az OKP-ba.

A növekvő komplexitás áldás lehet. Külsős személyek, szervezetek (pl. kiadók) is digitalizálhatnak, részt vehetnek az állománygyarapításban.

Az OKP-hoz hasonlítva példaként került megemlítésre a Spotify szolgáltatás, amely egy olyan kereskedelmi zene-streamelő szolgáltatás, amely másolásvédelemmel ellátott tartalmakat tesz elérhetővé.

*Lendvay Miklós**

Célszerű kis dolgokat fejleszteni nagy projektek helyett. A kis projektek rugalmasabbak, könnyebb őket üzemeltetni, kevesebb a hibalehetőség.

Említésre került a FOLIO architektúra is, amely egy alkalmazás szerkezetét vázolja fel programozástechnológiai szempontból.

Szó esett egy új - már Svédországban alkalmazott - szabványról a Bibframe-ről is.

A FOLIO rendszer kiépítése az ODR-ben fontos feladat lesz. (OSZK-ból indul). Előreláthatólag 2 éven belül elkészül.

(Véleményem szerint az előadás elsősorban programozásban jártas informatikusoknak készült.)

A külföldi könyvtárközi kölcsönzés előszobájában - lelőhelyezés az Országos Széchényi Könyvtárban

Az OSZK fiatal munkatársa Szádeczky-Kardoss Zsófia lelőhelyező beszélt munkájukról, röviden bemutatta a könyvtári katalógus történetét, mely jelenleg 5,5 millió címet tartalmaz.

Katalógusrendszerük felépítése:

1801. előtti: Régi Nyomtatvány Tár

1801-1985: „Retro” katalógus

1986-2000: „Kurrens” katalógus

2000. utáni katalógus

*Szádeczky-Kardoss Zsófia**

Létezik az NPA-nak „cédulás” nyilvántartása is, egyfajta biztonsági másolatként. A lelőhelyezés nyomtatott dokumentumok belföldi lelőhelyeinek megtalálásában segít. Szervezeti egységük (itt 2 fő dolgozik) a könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozik, munkájukat a KC segíti.

Elérhetőségük: e-mail-en (kkk1@oszk.hu), web-es kérlapon.

Lelőhelyezés forrása: Karlsruher Virtueller Katalog KVK, Ohio: Library of Congress.

Lelőhelyezés folyamata:

1. Adat egyeztetés
2. Gyors keresés
3. Teljességre törekvő keresés (pl.: research gate, academia.edu, arcade adatbázis)

Nemzetközi partnerek a könyvtárközi kölcsönzésben - a BME OMIKK gyakorlata

A BME-OMIKK könyvtárosa Adamecz Katalin előadásában megismerhettük a könyvtárközi kölcsönzést végző részlegének munkáját.

1981-től jogosult erre a tevékenységre a BME-OMIKK.

2003-tól egységes díja lett a szolgáltatásnak.

3 partnertől (OCLC - World Share, British Library, Subito) kérik be a dokumentumokat.

*Adamecz Katalin**

A bekérés folyamata:

- Érkeztetés, kérésfigyelés
- Bekérés előtt (adatok pontosítása)
- Az adott kérés keresése partnereiknél
- Bekérés indítása a megfelelő partnertől
- Dokumentum érkeztetése

A MATARKA szerepe a könyvtárközi kölcsönzésben

Burmeister Erzsébet a MATARKA Egyesület elnöke (Miskolc) előadása zárta a rendezvényt.

A MATARKA 2002. óta létezik. Létrehozásában nagy szerepet játszott Burmeister Erzsébet, aki irányította az adatbázis fejlesztését, működtetését. Alapítása a Miskolci Egyetem Könyvtár, Levéltár, Múzeumhoz kötődik.

Szó esett a 2004. óta működő Elektronikus Periodika Archívum (EPA) működéséről is, amely szintén tartalomjegyzék szolgáltatással foglalkozik.

A MATARKA és az EPA együttműködnek egymással folyóiratok tartalomjegyzékeinek átvétele során. Az EPA és a MATARKA egyesítése aktuálissá vált.

*Burmeister Erzsébet**

Mire használják a MATARKÁT?

- Lelőhelykutatásra
- Adatpontosításra
- teljes szövegű felkutatásra

„GYIK élőben”: Konzultáció a MOKKA-ODR felület használata során felmerülő problémákról

A napot az – az ebéd után megtartott – konzultáció zárta. Itt a MOKKA-ODR felület használata során felmerülő problémákról, kérdésekről esett néhány szó. A feltett kérdéseket Száldobágyi-Tóth Bettina és Novák Csaba Balázs (Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár) könyvtárosok igyekeztek megválaszolni.

*Fotó: <http://www.jamk.hu/galeria/index.php?/category/731>

Semmelweis nap a Jahn Ferenc Dél-pesti Kórházban*

Bérczy Ildikó

Jahn Ferenc Dél-pesti Kórház Könyvtár

E-mail: konyvtar@delpestikorhaz.hu

Ahogy 1992-től kezdve minden esztendőben, idén is megünnepelte intézményünk a magyar egészségügy legjelesebb napját, Semmelweis Ignác születésének évfordulóját.

A 2018-as esztendő kiemelt jelentőségű, hiszen pontosan 200 éve született nemzetünk talán legismertebb doktora, „az anyák megmentője”. Ez alkalmából Magyarország Kormánya ezt az évet Semmelweis-émlékvé nyilvánította.

A Jahn Ferenc Kórház ebben az évben is nagyszabású ünnepséget szervezett ennek tiszteletére, ahol különböző díjakat, jutalmakat adtak át az előző esztendő legkiválóbb munkatársainak. Az eseményt idén június 28-án tartották az intézmény ebédlőjében, amelyen részt vett Borbély Lénárd, Csepel polgármestere, Morovik Attila, Csepel alpolgármestere, az intézményt folyamatosan adományokkal segítő Losonczy Ottó, Pesterzsébet díszpolgára, az ÁEEK területi igazgatóság részéről Nagy Annamária és Pákozdi Ferenc, valamint a Magyar Egészségügyi Szakdolgozói Kamara képviselőjében Szabó Andrásné.

A közel 300 fős vendégsereg közösen énekelte el a Himnuszt, majd dr. Ralovich Zsolt, a kórház főigazgatója köszöntötte az egybegyűlteket.

Megköszönte a kollégák egész éves fáradhatatlan, kitartó munkáját, hangsúlyozta, büszke, hogy a Jahn Ferenc Kórház csapatának tagja lehet.

Dr. Garamvölgyi Zoltánnak, a Szülészeti-Nőgyógyászati Osztály osztályvezető főorvosának ünnepélyes beszéde után következett az oklevelek, ajándékok átadása.

Idén összesen 109 kórházi dolgozó kapott elismerést, többek közt 8 adjunktusi kinevezést, 2 főorvosi kinevezést, 1 főtanácsosi és 6 tanácsosi címet, 14 gazdasági igazgatói dicséretet,

20 ápolási igazgatói dicséretet, valamint 13 orvosigazgatói és 11 főigazgatói dicséretet is átadtak az ünnepségen.

Itt hirdették ki az „Egészségügyi szakdolgozók és fiatal orvosok, pszichológusok, gyógyszerészek fóruma” előadásainak rangsorát is, ugyanis immár 8. alkalommal biztosítottuk egészségügyi szakdolgozóinknak és fiatal diplomásainknak, hogy előadással bizonyítsák tudományos érdeklődésüket.

Jelentkezni különböző témákkal lehetett, összefoglaló tanulmányok, vagy esetismertető előadások kategóriában (az osztályon folyó tudományos munka – amiben az előadó is részt vesz, a szakmát jellemző jelentős betegség diagnosztikai vagy terápiás összefoglalása, az osztályok érdekes eseteinek ismertetése, stb.). Egy előadás maximum 10 percet vehetett igénybe.

A nevezés feltétele volt, hogy a pályázó a Jahn Ferenc Dél-pesti Kórház és Rendelőintézet dolgozója legyen, orvosok, pszichológusok, pszichiáterek, gyógyszerészek esetében 35 év volt a felső korhatár.

A Tudományos Bizottság tagjaiból álló Bírálóbizottság döntése alapján állapítottuk meg a rangsort. Külön értékeltük az előadások szakmai, tartalmi színvonalát, az előadói készséget, a prezentáció és a diák minőségét.

Az ünnepséget Németh Kristóf színművész előadása színesítette, vidám perceket szerezve a hallgatóságnak.

A kitüntetések követően dr. Ralovich Zsolt ismét megköszönte a kórházi dolgozók felelős munkáját, és a Szózat eléneklése után a program egy állófogadással végződött a kórház Zöld Előadójában.

**A „Pirulap” 2018/3. száma alapján*

Grapka Richárdné Vajcsy Márta
(1933-2018)

*„A halál sóhajtsai,
az alvilág fájdalmai
minket vesznek körül,
minket, mert egyre többet látjuk,
hogy nemrég mozgó testeket
hosszú, vékony ládába tesznek,
s rájuk-szórják a földet,
és egyre többet halljuk:
"Circumdederunt me
gemitus mortis, dolores inferni..."*

(Csorba Győző)

Grapka Márti – mi munkatársai csak így hívtuk magunk között – 1982-1993 között dolgozott az akkor még Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárában. A hallgatói olvasóterem felügyeletét látta el. Szigorú volt a fiatalokhoz, ami talán onnan eredt, hogy édesanyját korán elveszítette és ezért neki kellett kisebb testvéreit is ellátni, mosni, főzni, felügyelni őket.

Nagyon fiatalon került a POTE-ra 1950. december 1-én. Végigjárta a ranglétrát az egyetem Rektori Hivatalában. Ő lett a „külügyes”. Minden kutatót ismert személyesen, hiszen Ő intézte a kiküldetéseikkel kapcsolatos bizalmi feladatokat.

A 80-as évek elején valami megroppant benne, ekkor kérte áthelyezését a Könyvtárba. Az olvasótermi szolgálatot délelőttönként rövid időre megszakította és feljött a 4. emeletre a dokumentumok katalogizálását végző munkatársak közé teázni. Sokszor gyűltünk köréje, Ő pedig mesélt nekünk a POTE-n töltött évekről, a kutatókról, a rektorokról, a volt munkatársairól és mi kíváncsian figyeltük a mondandóját.

Gyönyörű alt hangján több kórusban is énekelt, akikkel sokat utaztak még külföldre is. Ez abban az időszakban igazán nagy szó volt. Külföldi útjairól sok szép holmit hozott, amiket szívesen viselt. Mindig nagyon ápolt és elegáns volt.

Nyugdíjba vonulása után is szívesen járt vissza a Könyvtárba. Különösen a karácsonyi ünnepségünket látogatta örömmel. Az utóbbi években elmaradt. Nem tudtuk, hogy ilyen nagy a baj. Betegségét türelemmel és méltósággal viselte.

Hamvait – kérésére – a Mecsekben szórták szét 2018. májusában.

Kedves Mártánk, nyugodj békében!

A folyóirat célja:

Az Orvosi Könyvtárak folyóirat célja aktuális orvosi könyvtárosi, könyvtárszakmai és egészségügyi témájú információk közzétele. Ezen belül megjelentet eredeti és összefoglaló közleményeket, beszámolókat, híradást ad szakmai képzési lehetőségekről, úti jelentéseket, MOKSZ tagkönyvtárakat érintő híreket közöl, valamint az orvos és könyvtáros szakma képző intézményeinek hallgatói számára publikálási lehetőséget biztosít, közli a hallgatók írásait, illetve azok kivonatát. A kéziratok elbírálásának, illetve elfogadásának joga a szerkesztőséget illeti. Az eredeti közlemények elbírálása peer-review rendszerben történik.

Kéziratok beküldése:

A kéziratokat a szerkesztőség a gracza.tunde@lib.pte.hu e-mail címen fogadja. Az eredeti közlemények Orvosi Könyvtárakban való publikálásának feltétele, hogy a cikk korábban még nem jelent meg és az Orvosi Könyvtárakhoz való benyújtással egy időben máshova még nem került beadásra, valamint a kézirat benyújtását valamennyi szerző jóváhagyta és a közlemény a Helsinki deklaráció (1975, revízió 2008) előírásainak megfelel.

Az eredeti közlemények szerkezete:

A címlapon magyar és angol nyelvű cím, szerző(k) neve és munkahelye(i) (a szerző neve mellett felső indexszel jelölve); magyar és angol nyelvű összefoglaló max. 80-80 szó terjedelemben, megfogalmazásában a közlemény lényegét megragadó és annak szerkezetét követő; magyar és angol nyelvű kulcsszavak (max. 4-4); rövidítések jegyzéke (angol nyelvű rövidítések lehetőség szerinti lefordításával); szöveg (bevezetés, cél, módszer, eredmények, discussio/megbeszélés); irodalomjegyzék (Vancouver stílus); táblázatok, ábrák; táblázatok és ábrák jegyzéke; levelező szerző elérhetősége.

A Szerkesztőség címe: 7624 Pécs, Szigeti út 12.

A megjelent közlemények tartalmáért a szerzők felelnek.

For the content of the articles the authors are responsible.

Fotó: Gracza Tünde

Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének
negyedévenként megjelenő hivatalos lapja
ISSN 2061-036X (nyomtatott)
ISSN 2061-0378 (online)
Honlap: <http://moks.org>
Facebook: <https://www.facebook.com/orvosikvtarak>
Kiadja: A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége
1125 Budapest, Diós árok 3.
Tel: +36 30 5888203
Lapigazgató:
Dr. Palotai Mária, PhD – MOKSZ elnök
E-mail: moks.orvosikonyvtarak@gmail.com
Szerkesztőbizottság:
Dr. Gracza Tünde
E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu
Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes
E-mail: tolgyag@bmkk.eu
Pogányné Dr. Rózsa Gabriella
E-mail: prg1971.05.29@gmail.com
Szerkesztőség címe:
7624 Pécs, Szigeti út 12.
E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu
Adószám: 18230082-1-42
Nyomtatásban megjelenik 50 példányban
DOI: 10.18424/OK.2018.4

